



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Strappe

3

613

Str 8 j

ΣΙΤΟΠΟΤΙΑΜΑΤΕΧΝΙΩΝ
SIVE
ANCHORÆ FA-
MIS, SITIS, VALETU-
DINISQVE MORTALI-
um Adumbratio. ST 14

Neue Speißkammer

vonnnd Keller in Hungers Nöhten/

Mußwachs vnd Kriegs-
läufften/

Dergleichen niemals vorhin publiciert worden.

Per Ioach, Struppium, à Geilhausen,
Doctorem.

IN ANCHORAM STRVPPII IOHAN.

POSTHIVS Germershemius, M. D.

Bella Ceres Bacchusq, mouent mortalibus agris,

Hic vinum, fruges subtrahit illa suas.

Hinc vitiat a malis vexantur corpora morbis,

Plurimaq, ante suum mors rapit atra diem.

Hosfibus opponit tribus his se Struppium vnus,

Et gratam afflictis fert sapienter opem.

Hunc igitur praesensq, etas, feriq, nepotes

Iure suum poterunt dicere ἀλεξίφρον.

CVM MAIEST. CAESARÆ PRIVILEGIO SINGVLARI
ad Decennium, Sicut & germanicum exemplar.

M. D. LXXXII



JS

Leuit. 26. Deut. 28. Haggzi 1.

Comedent & non saturabuntur, & c.

Deut. 8. Non ergo ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod egredi-
Matth. 4 tur per os Dei.

TRistius spectaculum est, grauiusq; poena diuina argumentum, vnum ho-
minem fame mori: (quod circa septimum, vt & Gellius ex Varrone re-
fert, vel nonum, vel ad summum, vndecimum inedia diem, naturaliter
feri omnino necessarium est:) quàm si decem alij morbis intereant: Hi enim
necessario victu & medicinis abundantes, naturalis, ac propter peccatum, o-
mnibus inenitabili lege: illi verò etiam sani, planè violenta morte exhausti per-
eunt. Vnde merito HOMERVS, extremum, fame mori, supplicium, testa-
tur:

Λιμὴ δ' ὀκτιστον θανέειν, ἢ πόμον ἐπ' ἰατρῶν,
Dura quidem miseris, mors est mortalibus omnis,
At perijsse fame, res vna miserrima longè est.

Sic apud Eusebium 3. Histor. Ecclesiast. calceos, qui quiliās (etiam emptas)
comederunt, rem per quàm stupendam, & c. Item Monasterienses simo co-
lumbino carè empto, nec non saxo cocto, corioq; & cadaueribus, sese susten-
tasse constat, & sic verè, quod duro hinc prouerbio fertur. ἄλλον βίον, ἄλ-
λῃν δ' ἰατρᾶν exegisse. Talem verò & similes publicas pœnas DOMINVS
DEVS Pater misericordiarum, procul à nobis per & propter CHRISTVM
delictorum nostrorum oblitus, auertere, & animas, corporaq; nostra,
salutari ac salubri, temporalis ac aeterno alimento recreare
atq; conseruare dignetur, Amen.

Prouerb.

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδασκαλος.

Fames multa docet.

CHRISTIANO LECTORI S. A CREA- tore sempiternam.



NON extra calumniarum & obtreccionum pericula versatur, Christiane & candide lector, quicumq; his corruptissimis nunc senescentis mundi moribus, iniquisq; iudicijs, aliquid in publicum vsum edere intendit: nam vel ab alijs dudum dicta, omnibusq; nota repeti, vel aliena, inusitata, ac à consuetis dissonantia, ceu nunquam curata à sapientibus ac doctis; pro absurdisq; habita proponi, iniuste & perversè opinantur maleuoli: præsertim si qua ab alijs ex professo nunquam tradita, prout sanè hæc nostra ἀποστολὰ μαθητική, nec non ἐν ὁμιλίᾳ, alicui videbuntur, in vulgus proferantur. Unde iusto tempore mecum deliberans, hæsitare cœpi, num quid harum meditationum diazreticarum, quantumvis hodie pernecessariarum in publicum exire vellem. At in medijs deliberationibus implicato, extrema iam famis lethiferæ, caritatis rerum penè omnium, imminens & toties recurrens necessitas, pauperumq; indigentia, & clamor, dubium hoc mihi quàm citissimè, quasi per vim excusserunt: adeò vt citra moram, seposita omni vel propriæ laudis ambiguitate, vel vituperij, & calumniarum maleuolorum, consideratione, miserandam rerum faciem, in tam tristi ac insperata fame, contuitus, famæ etiam iniquæ imperum laturus nihil curarim, morosa & iniusta μεμψιμοίρων iudicia: quin dilectioni proximi, publicæq; vilitati potius, piè & christianè, etiam impolita hac, ac mutila adhuc, famis anchora nostra (παρ' ὁμόνομος hac vice potius quàm δ' οὐ μακρὸς ὁμόνομος, ed quòd in mora adhuc maius esset periculum) celerius consulendum, seruiendumq; censerem.

A.

Σιτοῖς
vior.

I.

Necessitas
huius insti-
tuti.

A 2

Cate.

AD LECTOREM

I I.
*Privilegiū
Cæsareum.*

Ceterum id negotij grauib; de causis, non suscepi sine singulari priuilegio Imperatorio: adeò vt quisquis hanc nostram victus rationem, quocunq; modo vel sibi rapiat, vel suis aut alienis typis alicubi excudi curet, aut vsquam excusam intra S. Imperij fines distrahere audeat: multam iuxta Diploma largitum soluat, partem quidem vnam Maiestati Cæsareæ, alteram ipsi auctori: quotiescunq; videlicet in velextra annonæ caritatem, hisce prouisionibus nunc per necessarios, vllò modo ad dolum, vel *πλεονεξίαν* & auaritiam suam, atq; in auctoris aut proximi prægrauationem abutatur. Ad quam fraudem magis præcauendam, sermone pistioribus & molitoribus ignoto exemplar hoc primum edere placuit.

III. *Adhortatio
doctiorum.* Volui verò hoc ipso tenui nunc conatu, ac ceu stipulis, omnī tamen auro, argentoq; quibus animantia nec vesci nec satiari possunt, sunt, magis necessarijs, penitius excutiendis, doctiores excitare, quò huic communi ac ingenti malo, prohi dolor indies ubiq; magis propter peccata nostra ingrauescenti, mecum remedia aliqua, ac subleuationem, ex tot, tamq; infinitis, tum Sacræ scripturæ, tum ipsius naturæ thesauris, exactius, fideliusq; inquirant, nobisq; liberaliter communicent. Si quidem & à me plura iam iam inuestigantur, quæ aliorum ad impleta obseruationibus atq; experimentis locupletiora paulò post prodibunt, eaq; omnia ad gloriam opulentissimi Creatoris nostri, etiam hac ratione illustrandam: tum ad proximi & omnium nostrum inopiam subleuandam, vtilitatemq; temporalem & sempiternam promouendam.

IIII. *Aliæ utilitates horū.* Ne verò quisquam putet, ad solam nunc incumbentem ceruicibus hominum necessitatem, victusq; angustioris pressuram hæc profutura esse: sed vt in processu aliquoties repetij, extra omnem annonæ caritatem, plurimum ac oportune seruire posse omnibus animantibus, tam nobis hominibus, quàm & ipsis brutis: quibus vita nostra carere non potest, nempe, in facilem largamq; pecudum faginam.

V. *Ad valetudinem l. on. r.* Neq; hoc tantum, verum & ad rectam valetudinem melius curandam, eò quòd simul medicinæ, aut saltem illarum primitiæ, omnium corporibus gratiores, ceu quæ dicta victus ratione perficiantur

CHRISTIANVM.

ficiantur, gratuito & planè φιλανθρώπως sine precio, prazmioque hic monstrentur.

Iam verò vt ponamus, quòd semper sani sint homines omnes, V I.
 quod utiq; faxit Dominus etiam pro me meisq; , quòdq; nulla pe- Adrecrea-
 cundum atq; altilium educatione atq; sagina indigeant: quòd de- tiones.
 niq; nullam recreationem animi, nullam corporis refectionem
 (qualia in Corollario per piscaturam, venationes, aucupia, hor- D. I. Chri-
 tensia, &c. amœna & frangi attinguntur) interdum expectant, ij stus dicit:
 præsertim, qui grauiorum sæpè pertaxi, ac varijs, pro cuiusq; offi- Pauperes
 cio, negotijs atq; studijs defatigati sunt: quod phantastici Stoici, & semper ha- betis vobi-
 hominis non hominis esset diagnosticon: nihilominus profectò scum, sic &
 ob hanc vnicam & grauisimam causam hæc exilia & ieiunia suum egros, itēq;
 locum meritò habent, quòd nos de proficuo & salubri victu, vitæq; curis one-
 per eundem conseruatione admonent.

Turpissimum enim est, & quod sæpenumerò ex ore D. præ- ratos.
 ceptoris Melanthonis accepimus, homine indignissimum, non V I I.
 considerare, quibus cibis vescaris, aut perfruaris: imò plus quàm Testimonia
 bestiale est, cum illæ vel gramina sua, quin & sterquilinia, in qui- doctrinum.
 bus se volutant, dijudicent. Vnde verissimè & grauisimè à Plinio,
 hanc eandem barbariem, & rusticitatem taxante, dictum est: Eum
 longè maximum naturæ opus aggredi, qui hominibus cibos suos
 narret, illosq; fateri cogat, ignota sibi esse, per quæ viuunt: nemi-
 nem tamen vilitate decipi, & ob id studium hoc paruum atq; exile
 æstimare debere: quod profectò (proh malum) omnes literati ve-
 rissimum esse experimur.

Sed ditissimo in omnes DEO, candidum LECTOREM per
 CHRISTVM hisce commendo, cum iterata & amica hac obtesta-
 tione, vt hoc honestum studium meum, dilectioni proximi, præ-
 sentiq; necessitati, imò & valetudini atq; recreationi debitum ac
 destinatum, sua prudenti eruditione ac pietate, pro talento sibi di-
 uinitus concredito, iuuare, exornare, meq; ob festinationem, nec
 mihi met, nedum alijs satisfaciens, amicè nunc excusatum ha- Eurip.
 bere, & vt dixi, similia aut meliora (εις γὰρ ἀνὴρ ἔπαινε ὅρα) fide-
 lissimè nobis, toti q; hominū societati, ad quam, secundum Deum,

AD CHRISTIANVM LECTOREM.

creati sumus, impartiri ne grauetur. Id quod equidem non de exteris Galliz, Italizq; doctissimis Medicis tantum, sed & præcipue, de magnificis, Nobilibus ac celeberrimis Archiattris Casareis D. D. Iulio Alexandrino, olim hospite meo colendo: D. D. Iohanne Cratone, iam probatz beneuolentiz patrono D. D. P. Andrea Matthiolo, materiarum Medicarum illustratore illustri: nec non de D. D. Neujs fratribus, amicis: adeoq; D. Casparo Peucero. D. D. Iohanne Hermannno, compatre dilecto, Electoris Saxonici Augusti, Principis nostri clementissimi Archiattris. Item de Hasiacis, vt D. D. Mario. D. D. Thaurero, ac de D. D. Colonienfibus, & Iuliacenfibus, puta D. D. Echrio. D. D. Vuiero, D. D. Solenandro, atq; de collega meo D. D. Lonicero, & alijs omnium locorum doctis viris bonis, mihi maximè pollicebor: idq; vniuersum ad omnipotentis Creatoris gloriam, semperuiuam, creaturarumq; eius salutem temporalem atq; æternam, Amen.

B. *Προτεχ-
νιον.* *Γ.* *Ιαματεχ-
νιον.* Caterum PIE LECTOR, consignatis iam hisce, cibandi famelicos, modis, Dei nutu varijs, fortuito in mentem venit, ad victum laudabilem, non minùs potum conferentem, quàm cibum requiri, nec non tam morbis, quam fame ægris, medicinam domesticam deberi: vnde deprehendens, hanc cibi procurationem, in & extra famem, non solum necessariam: verùm etiam parem sæpenuerò indigentiam esse potus salubris, omnis sanè generis, sicut & medicaminum, ad vitæ nostræ temporalis scilicet conseruationem: illorum amborum penuriæ, etsi forsàn duplicato labore, simul succurrere visum fuit, vtile gratumq; fore mortalibus indigentibus: prout ex ipsa alma Natura, & illo Æmilij id declarantis, carmine, tibi liquidiùs constabit.

Cum

Cum natura homini dederit potumq; cibumq;
Hic ut corpus alat, membra sed ille riget:
Non postrema quidem est ad vitam cura salubrem,
Noscere, cum sitias, qualia pocula bibas.
Namq; dapes validam gignunt in corpore carnem,
Humores potus fluxilitate facit.
Et nisi susciperet commixtos esca liquores
Arida: nec membris distribuenda foret.
Ut nequit in lento procedere flumine navis,
Fluxilibus porrò ni moueatur aquis:
Sic etiam siccam descendere nescit in aluum.
Et reliquas partes, absq; liquore, cibus.
Temperat & siccam liquido moderamine massam,
Riuulus ut lymphis arida prata fouet.
Hoc sine defecto subsideret, esca palato,
Nec sibi consuetum pergere posset iter.
Ventriculo quamuis acceptaq; massa fuisset,
Hic tamen immoto pondere staret iners,
Intestina sibi siccata, calore perirene
Nec foret arentis corporis ulla salus.
Namq; alios potus per se natura ministrat:
Et alios hominum sedula cura facis. &c.

Vides



Vides præterea humanissime lector, conuiuiaq; accep-
 tissime, nostrarum septem vitæ sustentationum
 hæc penuria septem, eorumq; cellas seu apothecas
 plurimas, tribus quidem lateribus clausas, at claues appen-
 sas, imò & fores apertas, & planè ἀφθόνως θήρας: idq; ob ge-
 minam causam: vt tu pro exigentia famis, sitis atq; valetu-
 dinis tuæ hinc victum & recreationem non solùm accipias,
 & postea instar cuculi ἀσώργως, fameliciq; lupi βέλμιον & βε-
 φαγίαν tuam tantùm expleas, nihil nobis à repletionem nisi
 sordidam ingratitudinem rependens: sed vt acceptis à te
 necessarijs, etiam similia, vel alia ἀντίδωρα huic penuri no-
 stræ exoluas, ne vnquam exhauriri, imò futuræ necessitati
 seruire semper & promptè queat: quod tibi per lineas in
 cellulis inferiùs reiectas notare volui, ne fortè, ceu qui

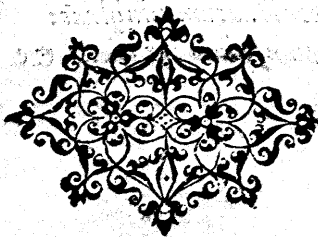
Deo primùm datori, & post œconomo ceu prouiso-
 ri fideli ingratus sit, hospitis iniusti stigmata

fronti inurantur. Quem ob-

rem hisce

Vive, vale LECTOR, siquid scis rectius istis,

Candidus imperti, si non, bis vtere gratus.



AD CHRIRTIANOS. STATUS. &c.

QVOD FELIX
SALVBREQVE SIT IN NOMINE
ET VENERATIONE TRINITATIS. SA-
CROSANCTAE, AMEN.

ROMANORVM ET
GERMANORVM IMPERATORIS

*Augustissimi, Domini Maximiliani II. Reli-
quorumq; Regum, Principum ac Christia-
norum statuum omnium subditis
indigentibus.*



QVOD DE BELLO AC PE-
ste constat, Augustissime Cæsar,
reliquiq; Status Christiani Am-
plissimi, Subditiq; in Deo dile-
cti, esse destinatas à Deo, crescen-
tium delictorum pœnas, præsertimq; con-
temptus verbi diuini, ceu medelæ famis spiri-
tualis: idem de annonæ, nec nō vini, aliarumq;
rerum omnium caritate: fame tamen potissi-
mum: apud omnes pios ac intelligentes, nun-
quam

AD CHRISTIANOS STATVS,

quam fuit dubitatum. Quapropter & hisce pluribus aliquot grauissimis annis, quibus certè durissima (fermè vt olim Saguntina) fame, plurimi per vniuersam Europam populi premuntur, idq; penè præter naturæ cursum: minimè ambigendum est, DEVM magnis hominum peccatis, acerbius nūc irasci, quàm ferè antehac vnquam. Quia verò, prout Sacra testantur, DEVS, in ira sua, misericordiæ recordari assolet: & semen iusti nunquam fuit delictum: adeò vt etiam cœlesti pane Manna, prius suos cibauerit Deus, quàm in deserto fame mori passus sit: denique, cum non ex solo pane viuat homo, &c. minimè nobis, præsertim Christianis, despondendus animus est, quin potius (secundum poenitentiae studium precumq; assiduitatem) cuique pro sua vocatione diligenter annitendum, vt quibuscunque potest, & piè licet, externis medijs, suæ ac proximi egestati quàm felicissimè succurrat. Qua sanè mutua nostra benignitate, & iusta commiseratione ac *συμπάθεια*, Dei quoque erga nos

Paul. Roma.

5. Gratia exuberat supra delictum.

Psal. 30.

Psal. 103.

V. 8. 9. &c.

Psal. 34.

ga nos dilectio ac misericordia citiùs excitari, ac quasi reduci: quippe qui hac misericordia magis, quàm vllò sacrificio delectetur, posset. *Osee 6.*

Idcirco (quod meam decere vocationem videbatur, idque eò magis, quòd neminem hanc præsentem materiam, egenti hominum societati pernecessariam, ex professo perpendendam suscepisse, scriptòue pertractasse constaret) in tanta vilitatis frumenti, nec nò vini, & aliorum vsualium potuum, exitiosa fanè, ac quàm plurimis mortali penuria: de alijs etiam materijs non paucis, nec in salubribus, vnde non solum panis ac potus, sed & Medicinæ ex ijsdem simplicibus cibarijs domesticæ, hominum naturæ longè gratissimæ, & simul paratu facilimæ, vtiliter, salubriterq; , precio etiã longè viliori, ac labore minori, in vsum necessarium parari possent: noctes atque dies cogitare cœpi: bona spe ductus, modò nos omnes, in vera pœnitētia, præsentis famis, item luis, & bellorum pœnas agnoscamus: fore, vt

AD CHRISTIANOS STATUS,

Deut. 8.

Matt. 4.

DEVS, pater omnipotens, & in pœnitentes
misericors, qui non solo pane & aqua, nedum
solo frumento & vino, genus humanum alit
atque sustentat: paternā benedictionem suam
conferat, & ad maiorem sui nominis gloriam,
his & alijs *ἀντιβαλλομένοις*, seu panis, vini, & medica-
mentorū hactenus vſitatorum, succedaneis,
ceu nouo quodam miraculo, maximam sal-
tem partem suorum, ex præsentiſ famis &
vitæ periculis eripiat atque conseruet. Sicuti
enim pro sua potentia & opulencia erga o-
mnes se diligentes, manus nūquā habuit clau-
ſas, brachiaue decurtata, vt & testatur prædicta
Manna in deserto cœlitus data populo Israëli-
tico, extremo vitæ puncto: ita etiam nū idem
est, se timentibus, & quidem tam propitiis at-
que benignis, vt pro vna maledictione, plu-
res benedictiones, conuerſis, fide petentibus,
semper substituere potuerit & cōſueuerit: nec
ad vnicū aliquod & alterum medium, ceu
est frumentum, vinum, & violentiora Medi-
camina (prout hactenus, quod vtique mireris,
pluri-

Esa. 50.

& 59.

Exod. 16.

pluribus ferè seculis creditum fuit) suam diuinam opulentiam astringi, alligari & coarctari siuerit: sed potiùs varia ac multiplicia semper clementissimè largitus sit media, & quidem *ἐν πείρῃ*, hoc est, absq; magno labore ac sumptu parabilia, ad vendicandum nimirum ac seruandum homines, à tam exitiosæ famis, sitis, morborumq; iniuria atq; virulentia: si saltem quis illa in timore Dei, piè, seriò, atque altiùs fuisset perscrutatus. Cùm autem his cogitationibus occupatus essem, & de cibo potissimum iam meditarer: simul in mentem venit, parem sæpiùs, vini, cereuisiæque, ceu potuum salubriorum, ubiq; esse indigentia: Eò quòd vnum plaustrum antehàc 14. vel 16. nunc 60. & 80 F. etiam in locis viniferis, vix coëmatur. Itaqué simul *οἶναυτὲ καὶ πόδια*, seu vini succedanea, varia, & salubria plurima: simul etiã ex iisdem cibi, potusque generibus, diætetica tam pro pauperibus quàm alijs, præsertim *μυσοφαγεῖντοις*, auxilia, mortalibus indigentibus obiter nunc eodem studio ac fide monstrare placuit: Sine

*Vide Hipp:
Aph: Fa-
mem Vini
potio soluit,
&c.*

AD CHRISTIANOS STATUS,

enim fani sint homines, siue ægri, certè nec murium victu, nec anserum potu, tantum cõferuari possunt: at vtrisque, verè etiam conferentes medicinæ debentur: his quidem therapeuticæ, illis prophylacticæ. Itaque ne quicquam alterutris deessent, paratu facilima, in gratiam piarum Oeconomiarum breuissimè nunc attingere libuit, tam ea quæ ex consensu celebriorum Medicorum, quàm quæ propria experientia nunc probata habebam, cò quòd experimentis, vt nunc sunt hominum mores, plus quàm rationibus sæpè moueantur.

*Obiectiones
saturorum,
vel si manus
saturorum.*

Cæterum in tanta pernecessarij victus indigentia, nequaquã curanda veniunt, alta atq; superba Epicureorum, aut Ironicorum hominum quorumuis supercilia, quorum penuria atque horrea, omni vfitatorum frumentorum genere onusta atque repleta sunt, qui sanè securè, extra hoc famis præsentis, & magis metuendæ indies, periculũ viuunt, obijcientes: vel inusitatum esse eiusmodi victum, atq; ob id explodendum: vel minus salubrem hominibus:

minibus: vel etiam ijsdem sumptibus ac laboribus eum, quibus alter, comparari oportere? Item ad Medici officium, ista studia, & victus curā, & per hanc curationes, minus pertinere.

Quam verò hæc omnia leuia, rudia, & penè nullius sint momenti obiecta, facili- *Obiectionū refutatio*
ostendi euincique potest. Ad primum enim *I.*
quod attinet, etsi apud nos vsque huc in recepto vsu non fuerit hoc nutritionis genus, ac *σιτοποιοτεχνία*, seu ars ista de pane lucrando, aut saltem comparcendo: quæ tamen parsimonia semper certum lucrum exhibet, magnumq; vectigal: nihilominus cum Dei per naturam à se conditam, amplissimū donum sit, quo summæ hominum & animantiū necessitati succurrere voluit: grato pectore celebrandū certè est, minimeq; contemnendū: quin vel ideo in maiori precio habendū, quod multa alia, quæ cum minus vel sæpè nihil utilitatis in vita habeant, ob solam tamen nouitatem, ac raritatem, in admiratione esse cōsueuerūt. Quod si ille Hispanus, impetrato à suo Rege nouo

priuilegio, ex Anglia multas attritorū & obsoletoꝝ calceamentorum naues transportauit, & non tantū aliquot millia, ex re abiectissima & sordidissima lucratus est, pro se suisque: Sed etiā toti inferiori Germaniæ, et si vilissimo mercimonio, vtiliter seruiuit: Si etiam alius quidam, qui ex putri sterquilinio, seu quisquilijs congestis, multas naues onerauit, sic & Marsupiū pecunijs repleuit, simulq; campos & agros ijsdem excolens, toti Reipublicæ profuit, & ob id in aliqua admiratione fuit: (Lucri etenim bonus odor ex re qualibet: quod ipse Imperator Vespasianus, ex edicta lotij effusionis quæstura responsum dare haud erubuit,) Quantò magis hæc nostra in digniorem veniūt admirationem, vt quæ multò sint nobiliora, magisq; mortalibus necessaria &c.

Nec verò hæc opulentis & ventribus, omni voluptate atque affluentia saginatis, sed cum fame extrema ac lethifera conflictantibus, communicanda proponuntur. Quanquam nec hi illis hactenus vsuratorijs, quibus solis gaudent,

dent, frumenti potusque generibus, penuria sua referta haberent: nisi variae hominum solertium inuentiones, naturae adiutrices, praecessissent. An non enim frumentacei ac triticei panis usus à talium ingenio ortum habet? Historiae certè testantur, siliginem nostram (quæ à forma coli nomen *Xocfen* apud nostros sortita videtur, vnde nostrum *Xocfēbrodt*) ex Aphrica primùm introductā, & in usum nutritionis vulgatum, assumptam fuisse. Sed ex priscis scriptoribus mul- ^{Frumenti,} ^{panisq₃ in-} ^{uentio.} ti sanè, primos homines glandibus vesci solitos affirmant, Sicuti inter cæteros, PLINIVS pluribus locis testatur: Item Ouid. i. Metamorph:

Contentiq₃ cibis nullo cogente creatis, &c.

Et quæ deciderāt, patula Iouis arbore, glādes,

Longè post deinde, in defectu ac penuria glandium (quas satis constat, sicuti & alios fructus, non pari quotannis vbertate, provenire) usum frumenti esse inuentum, orq₃ laborem additum, Virgilius i. Georgicorum

C tradit:

tradit: Diodorus porro in 6. attestatur, Cere-
rem, quam & Isidem vocant, frumentū for-
tuitō inter cæteras herbas nascens, ignotum
alijs, hominibus monstasse, eiusque vsum,
præparationem & conseruationem edocuif-
se, vnde Ouidius:

Prima dedit fruges, alimēt aq̃ mitia terris, &c.

Quamquam Iustinus frugum sationem,
sicuti & Aristoteles, Atheniensibus primū
acceptam ferāt, vbi alter dicit, ipsos frumen-
ta legesque inuenisse: Verū eos frumentis
quidem vti, legibus non item. Eodem ferē
modo & Macrobius, Item Eutropius, homi-
nes initiō semiferos, glandibus pasci solitos
esse, postea verō inuento frumento, Pila-
mnum artem pinfendi instituisse: vnde Pisto-
res & Pinfores dicti fuere, tūm qui in pistri-
no farinam pinfebant, tūm qui panem para-
bant. Hæc quidē ita asseuerant Autores pro-
fani: Sicut etiam de vitis & vini inuentione
Baccho attributa, varia scribunt, &c. At sacra
volumina si consulamus, frumentum & vi-
num,

*Veteribus
Pistores, qui?*

num, à Deo ipso condita, & post lapsum, homini in nutrimentum concessa reperiemus: Dicit enim Dominus homini: Comedes herbam terræ, &c. Genes. 3. Et mox cap. 4. Cain sacrificium DE O de fructibus terræ offert. Sic Noë vir agricola, exercere cœpit terrā, & plantavit vineam, bibensque vinum incubriatus est, Genes. 9.

Panis verò aptam conficiendi rationem haud multò post inuentam fuisse, verisimile est: Atq; vt maximè primis hominibus ignota fuerit: post diluvium certè, cùm carniū esus, Noë ac posteris fuit permissus, in vsum venisse, vel inde constat, quòd Melchisedech Abrahamo panem & vinū ferens occurrit, Genes. 14. Ergo frumenti & vini origo antiquissima, & vsus eius à Deo ipso mortalibus est ostensus. Panis autem & vini confectio, à sanctis Patriarchis, tam cōmoditate, quàm necessitate ita id suadente, inuēta est. Iam verò, cùm nulla Artiū aut sciētiarū ob ingenitā hominibus ex Originali peccato cæcitatem,

AD CHRISTIANOS STATVS,

tam sit perfecta, aut absoluta, cui non semper aliquid addi queat: Inuentis enim addere facile est, vt Iurisperitus testatur, nec vni dat cuncta Deus, siue homini, siue regioni, siue ætati: quò infinitā, adeoq; inexhaustā paterni pectoris sui opulentia, vel hinc quoq; perdisceremus: citra omnem controuersia etiā huic nostro egenti ac misero mundi senio, conuenientem victum ac debitam vitæ nutritionem negare amplius aut celare noluit: sed dudū, imò ab initio, varios vitæ mortalis sustentandæ modos ac vias dedit: quas homines inertes, ceu stupore quodam, vel cōsuetudinis tyrannide constrikti, ad vnum atque alterum tantum medium Dei inexhaustum promptuarium, necessariò alligantes, non, vt tamen decebat, & necessitas sæpius exigebat, seriò curarunt, aut penitus considerarunt. Itaq; illa & alia dona Dei amplissima, tandem altiùs expendere, atque explorare visum fuit, de quibus profectò magnis bonis, minus reuerenter sentire, vel contemptim

temptim iudicare, summum nefas atq; piaculum duco. Atque hæc ad primā obiectionem breuiter, vt præsens locus fert, responsa sint superciliosis, qui nihil, nisi quod ipsi faciunt, aut meditantur, rectum putant, temerè somniantes, parturire montes, nascendumque murem ridiculū: quos tamen ipse euentus, atq; experientia paulò post volente Domino, facilè ridebunt.

Ad alteram quòd attinet, vbi opponunt delicatiores, hūc nouum & varium victum, *Obiectionis solutio.* nō æque salubrem esse: Quid prolixa response opus est? Quis enim intelligens materiam, ex qua hæc nostra *εὐωγία* conficienda sunt, id affirmare audebit? Cum plæraque & præcipua, vltra quinquaginta numero, non tantum salubriora existant, & idonea ad famem & sitim tam hominū, quàm animantium explendam atque sedandam: sed etiam plura ex his sint medicata, quæ ad ægros reficiendos ac recreandos permultum valeant: pro vt materias hæc examināti, per sese no-

AD CHRISTIANOS STATVS,

tissimum reddetur, & suo quoq; loco, inferiorius aliquid de horum simplicium & compositorum qualitatibus ac temperamentis, attingetur. Taceo quòd pleræque istæ nostræ materiæ per se, sine vlla penè præparatione, aut præcedente correctione, vel crudæ, mortalibus vsui atque esui esse, vbiuis soleant, adeò vt metuendum minimè sit, hîc pro victu venenū, vel pro Charybdi Scyllâ, & sic pro vita mortem monstrari (aut sicut Saluator ipse Christus inquit, τίνα δὲ ἡμῶν τὸν πατέρα αἰτέσει ὁ υἱὸς ἄροτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ, ἔτι καὶ ἰχθυὸν, μὴ αὐτῷ ἰχθυὸν, ὅφρις ἐπιδώσει αὐτῷ, ἔτι καὶ ἄρτον αἰτέσει ὥρ, μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον, &c.) Si saltem conuenienti prudentia ac industria, simplicia hæc exactè cognoscantur, & post artificiosè præparentur, ac corrigantur. Sîn qui delicatioris palati, hæc fastidire, & nauseam forsitan prætere non erubescant: illam sanè fames & sitis, quæ optimum sunt condimentum, pauperibus potissimum, perfacile discutient, atque emendabunt.

Tertix

○ Tertiæ porro obiectioni, qua opponitur; III.
 hanc victus rationē, æquē atq; hætenus vfi- *Obiectionis*
 tatā, laboriosam, nec minus sumptuosam fu- *confutatio.*
 turam: per diutinam ipsam experientiam re-
 spondetur: Neminem ignorare, quot labo-
 ribus, quantisque sumptibus constet, con-
 suctus hætenus panis potusq; parandi mo-
 dus, qui certē nō nisi annua aratione, & qui-
 dem iterata, item fossione, stercoratione, se-
 minatione, occatione, muntione, & id ge-
 nus penē continuis laboribus ac sudoribus,
 vix, imò sæpē infelicitè, comparatur: vbi
 econtrā ex his, quæ hīc monstramus, varijs *Collatio hu-*
 quidē ac dissimilibus, plæraq; semel tantū *ius agricul-*
 feminata vel plantata, sponte sua deinceps, *tura noui-*
 ferē in perpetuum, & quotannis, absq; omni *tia ad vete-*
 prædicta cultura, proueniūt: vbi in pluribus *rem.*
 præter solā collectionē, parū admodū labo-
 ris, homini reliquū sit: eò quòd cæteræ ope-
 ræ, molitori tantū & coctori, cōmittātur. Ad
 hæc nec tam citò ab iniuria aëris, & tēpestati-
 bus illa nostra corrūpūtur, aut impediūtur,

AD CHRISTIANOS STATVS,

vt alia teneriora legumina. At quanti quæso nunc sudores, nunc algores, per vniuersum anni cursum, requiruntur, ad iam dicti vulgati frumenti & vini fruitionem? quanta familia in agris & vinetis? quot equi? quot iuenci ad aratra? quâtis quæso sumptibus per annum aluntur? Cum certè tot equi ac boves illa ipsa consumât quotidie, quibus multa hominum millia in tanta fame cibari ac feruari possent? Quot ergò aureorum millia in vna regione, aut parua etiâ ditione, compari possent? Taceo quanto auro, argētoue ipsa arua, agri, noualia & vineæ, emanantur aut comparentur: Cum econtra hæc nostra plura quidem, facilè parabilia, in solitudine potius, & in incultis ferè, ac aliàs inutilibus locis plerumque proueniant. Sæpenumerò etiam illa, quæ ferè maioris vsus aut necessitatis sunt in vita, vt syluæ fructiferæ, & horti pomiferi, stagna piscifera, quorum fructus ad hanc *ἀγρονομίαν, καὶ οἰκονομίαν, ὅτι ἐν τοῖς ἀγροῖς* inprimis requiruntur, inconsultissimè vastantur ac destruantur.

*Noxia iyrān
nidis consue-
tudinis stul-
tia.*

struuntur. Quorum laborum, sumptuum, molestiarumque omnium, ad hanc nostram ἀπὸ ποταμῶν τεχνῶν vix decima pars requiretur, eò quòd sua sponte multa quotannis, vt dictum est, nascantur: ceu sunt integræ Castanearum, glandium variarum, syluæ: ampla piscium, & aliorum innascentium stagna atq; flumina: camporū, semitarum, ac sepiū pruniferarū, tam agrestium quàm hortensium copia atque affluentia, sicq; de alijs cōpluribus, &c. Quantò igitur minus sit aspernanda, sed maximi facienda, potissimū in dura, ac ineuitabili rerum penuria, vbi vulgata frumēta ac vina nos destituunt, omnes non vāsanæ mentis, ac imprudentis ingenij homines, facilimè iudicare habent.

Denique sicui videntur hæc ἀπὸ τεχνῶν καὶ οἶνο τεχνῶν, seu cibi potusq; defectum farciendi studia ac meditationes, ad Medicum minus pertinere, vt quosdam iudicare memini, putantes authoritatem artis Medicæ per hæc, ceu nimis exilia imminutum iri: Ei respondendum,

IIII.

Obiectionū
refutatio.

D

dendum,

AD CHRISTIANOS STATUS,

dendum, quòd potior Medicinæ pars, homi-
ni tam sano, quàm ægro gratior ea est, quæ
victu naturali seu Diæta perficitur: Et quan-
tò laudabilius est Medico, à periculis futuri
morbi præservare quempiã, simulque gra-
tius ac tutius morbū metuenti: tantò & glo-
riosius & eiusdem Medici officio cōuenien-
tius: ipsis deniq;, non quidem morbo sed fa-
me ac siti perituris hominibus, exoptatius, à
præsenti morte, per & propter penuriã ine-
vitabilem, irruente, vendicare: Nec enim Me-
dici partes sunt, ægris solummodò servire, &
quidem per medicinam sanis sæpissimè no-
centem: sed etiã alimentis, per agriculturam,
& similia ad victum requisita studia: prout &
Celsus Romanorum Medicus doctissimus,
rectè iudicavit. Et sanè, quòd si Medicus ali-
quis in vnius cura aut præservatione gloria-
tur: quantò magis in cura totius pagi: nec ve-
rò pagi, sed vrbis, nec vrbis tātum, sed totius
territorij, & regnorū plurium, id ipsum lau-
dabilius facere poterit. Itaque hoc à pij Me-
dici

dici officio alienum neutiquam est, nec πολυπραγμοσύνη, extra vocationem suscepta, æstimāda. Cæterum hunc recens conceptum fœtum, ad maturitatem iustā paulatim, ac perfectionem decentem peruenire, natura quidem hortabatur: præstiterat enim non concepisse, quam sobolem parte aliqua mutilā edidisse, aut omninò abortum abominabilem fecisse: Verum iustum ad maturitatem tempus, inuitabilis victus indigentia non concessit. Dum enim de his meditor plenius: præter omnium hominum, etiam prudentium opinionem, insperata ista, & ob id certè ex diuina vindicta immissa, nō tantum annonæ, sed rerum aliarum omnium vitæ debitarum, caritas maxima ingruit, & indies sensibilibiter quasi creuit: quo factum est, vt partum ante tempus maturare planè sim coactus: tùm conscientia propria, compassione iusta, ac in proximum egenum commiseratione, conuictus: tùm etiam adductus persuasionem ac iussu, præcipuorum aliquot

AD CHRISTIANOS STATVS,

Dominorum, ac amicorum, quibus illa fortè detexeram: potissimumque gratiofo hortatu, Illustrissimi ac clementissimi Principis, mei, Domini Georgij, Hassiæ Landgrauij, &c. Nec non Illustrium & Generosorum meorum Dominorum, Comitum Königsteinensium, Solmensium & Isenbergensium: itemque rogatu consularium quorundam virorum, Franckofurti, & Gelhusæ, dilectæ patriæ, ciuitatum Imperialium: quibus prædictis Dominis & vrbi, minimi Medici officio, nunc, Dei gratia, pluribus annis, fungor. In primis autem quoque, me ad hoc in opis plebeculæ commodum atque auxilium maturandum pertraxit, Generosus vir & inclytus bellator D. Lazarus de Schvwendy, &c. Dominus meus gratiofus, fortè hâc Franckofurto trāfiens: Simulque, Magnificus & Nobilis vir Dominus Hieronymus à Glauburgo, I. V. D. clarissimus, cōpater meus: & R. D. Matthias Ritterus, insignis Theologus, affinis dilectus: itemque prudentissimus D. Fœlix Rem
Senator,

Senator, atq; inclytæ vrbis Augustæ Prouisor, amicus obseruandus &c: Hæc nimirum ponderosa ac graui ratione vtentes, quòd iā iam etiam in proximis territorijs, valdè frugiferis, & quæ aliàs Regionibus pluribus cōmeatu annuo prospicere soleant, inusitata ac molestissima ingruat rerum omniū penuria, vt vel post messem statim, panem huc usque inusitatum, & miscellaneum, pinsere homines cogantur: Ad hæc, vsque adeò publicum hoc malū inualescere, vt iam ex crudis & noxijs esculentis, (ceu à causa in actu posita) morbi simul immedicabiles sequantur. Nam & verum est illud: *λεμοί μετὰ λοιμῶν*, & Prognostici vim habet, teste non solùm Galeno *πρὸς εὐχυσμίας*, & Euagr. 2. Cap. 6. vbi ex vitus penuria pestem exortam asserit: sed & horum temporum, proh dolor, experientia. Itaque in mora illa iustè cōplendi hoc promptuarium, periculum egenis futurū, omnino fuit auertendum. Quare ob dictam iam necessitatis considerationem, *τῷ πρώτῳ φρονί δι, καὶ*

AD CHRISTIANOS STATUS,

τῇ πρωτοερίᾳ συγγνώμῃ, prolixè ab intelligente Lectore petere, si qua ex tempore, vel insufficientiùs, vel ineruditiùs, (quæ venter auribus carens, minus nunc curat) posita sint, superuacaneum esse iudico: illa ipse, Deo vitâ conseruante, statim iam conuenienter adaucturus, &c.

Quare durissima, incumbente hodie, & toties recurrente egestate: quantam à centum retrò annorum decursu fuisse, vix meminerrunt seniores: fideli studio inquirens, miserandæ, morbiferæ & mortiferæ famis remedia, subsidia, aut saltem subleuamina: quæ sequuntur panum potuum & medicaminum ex ijsdem domesticorum genera, naturalia quidē & artificiosa simul μεταβαλλόμενα, seu maius ἀντιβαλλόμενα, cibi potusque vicaria seu locum tenentia: nō modò salubria, maiori ex parte, sed etiam pro Medicina simul & cibo vtiliter assumenda: omnibus famem patientibus hominibus, nec non brutis animalibus hac inaudita (nam etiam ex Polonia,

nia, quod nunquàm factū à senioribus affirmatur, huc Moeni Franckofurtum, frumenta nunc sunt asportata) caritate, plurimos premente ex Christiana Sympathia, liberali, fidei q; pectore, dictione familiari ac populari (simplici enim populo hæc potissimū dicantur: veritatis quoque simplex solet esse oratio, & Medicus non auribus ornata verba, verum medicamenta & esculenta polita suis corporibus proponit) in nomine & spe benedictionis ditissimi Dei, creatoris nostri, quàm fieri poterit breuissimè nūc, in posterū verò propter eruditos plenius, &c. cōmunicare statui. Si modò alijs gratū, & mihi, vt par est, & Iustitię regula hæc (ὁὐς τὶ καὶ λαβεῖ τὶ) expostulat, nō infrugiferū fore spes fit. Nihil dubitās me Deo creatori meo gratū officiū, nec nō pauper culis omniū Magistratuū subditis, rem gratissimam præstiturū, quæ in extrema ipsorum angustia, necessaria æquè sit, atque ignis, aqua & aër: sine quibus secundū Deū, vitam agere nemo mortalium queat.

AD CHRISTIANOS STATVS,

Vicissim autē confido me & filiolos meos, pro hac solitudine & fidelitate, à pijs, & prouidentibus Magistratibus (quorum potissimum gratitudinem, iurè debitam in benè meritos extare decet) conuenientia horum laborum ac sumptuum præmia recepturos: quò & hoc modo pietas illorum ac Iustitia, non à me tantum, meisque, sed ab omnibus quibus hæc profutura sunt, conuenienter, & ubique apud omnes viros honestos celebrentur, & perpetuæ memoriæ consecrentur: Eaque spe fretus (*χρησὸς γὰρ ἀνὴρ, καὶ νόμῳ ἀγαθῷ*) sine inuidia, hic nunc ordine singula, vt videbitur commodissimū, proponam: (cū hac protestatione, quod *δ' ἐν ταῖς φροντίδις σοφίας τεταται*, prout fit in omnibus rebus, præsertim deliberationibus nouis) adiunctis Canonibus ceu clauibus non paucis, ad hanc *σπουδαίαν* seu *σταπολίαν* necessario requisitis. Atque hæc in præsentiarum, etsi forrassè rudiori, minùs tamen fucato fundamento, sed firmo atque necessario, præfata atque præmissa

missa sunt, quo mihi metipsi & alijs aliquā
viam monstrē, vberius de hac materia co-
gitandi: nisi fortē Deus prædestinārit, hæc &
alia media omnia, propter mundi peccata
grauissima, nobis auferre penitus atque de-
negare.

Hæc verò amplissimi status Christiani,
nunc ex abrupto sanè, potissimum Cæsareæ
Maieſtati & vobis vniuersis, ceu patriæ pa-
tribus clementissimis, eorundemque in pri-
mis subditis fidelibus offerre, donare, &
dedicare libuit: In subditorum quidem gra-
tiam primò, quòd sicuti egentes subditi,
quantumuis nolentes, Magistratum paren-
tem suum sæpè exugere cogantur inuiti: ita
vice versa opulenti præpinguesque, suo Magi-
stratui vlla parte laboranti, parata pondero-
saque manu quam citissime in procinctu &
numerato esse queāt &c. Cū humilima hac
atque submissa obtestatione, vt hanc tenuem,
at magni, vt confido, vsus adumbrationem
primam, clementissimo ac benignissimo ac-
cipiant,

AD CHRISTIANOS STATUS,
cipiant pectore, memores illius Artaxerxis,
qui non minùs regium esse affirmabat, prin-
cipem virũ, parua promptè accipere, quàm
magna liberaliter retribuere, &c.

DEVS opulentissimus, ac benignissimus
Pater æternus, per Christũ omnis boni fon-
tem, in Spiritu sancto (in quo vno vero Deo
sumus, viuimus & mouemur) hisce & omni-
bus alijs salutaribus institutis, clementis-
simè benedicere dignetur, ad ipsius gloriam
sempiternam, nostramq; atq; omniũ Christi
fidelium salutem ac felicitatem perpetuam,
Amen.

Ex Musæo nostro à Natiuitate Christi, Saluatoris
mundi, viuiq; fontis omnis boni,
Anno M. D. LXXIIII.

*Augustissima Cæs: Maiestatis, cate-
rorumq; Christianorum Statuum, eo-
rundemq; subditorum fidelium, Subie-
ctiss: ac fideliss: seruus,*

Ioachimus Strüppius à Gelhau-
sen. D. Medicus in Fran-
ckofurto Moeni.

CANONES SIVE
CLAVES AD HOC
OECONOMIAE NOSTRAE
PENVRIVM.

14

Cæterùm initio certæ quædam Regu-
læ, in hac panis, item potus, ac Medi-
caminum *ἐπιτροχίσαν*, arte, propter for-
mam, vsumq; salubriorem, veniunt
prænotandæ.

I.



MNES PANES ALII-
que cibi ex fructibus arborum,
præsertim fugacibus illis humi-
dioribus, seu succi plenis, ac esti-
uis, qui propter matrem putre-
dinis citius corrumpi solent, confecti primo quo-
que tempore, ubi vis locorum cibandi veniunt, ne
aliquem mucorem, situm vel noxam contrahant.
Reliqui solidiores, ut sunt ex seminibus illis com-
munibus & cerealibus: item ex Aromatibus va-
E 2 rius,

REGVLAE ET CLAVES

rijs, radicibus diſſimilimis, eò quòd ratione ſuae ſubſtantia durabiliores ſint, reponi, ac diutius in uſum futurum aſſeruari poſſunt & debent.

Porro ad dictam putrefactionem proſligandam, tam in pane quàm in fructibus, commodiſſimum eſt, ſi uel ipſo Sole, uel aëre calidiore, uel his deficientibus, furno ac clybano, probè ſiccantur, aut leniter torreantur: ita tamen ne adurantur: Sic enim minus nutrent, quin aduſtione ſua, nauſeam cientes, ignobilius quoque alimentum corporibus præberent: quæ ipſa tamen in magna fame haud reſpiciuntur, ſicuti nec præparatio mōlitur aq̃, exactior & mundior, de quibus tùm alij tùm Galenus 1. Aliment. & 2. ad Galuco: quæ quidem delicatis potiùs & agris debentur.

II.

II.
Ad cauſas
formales.



OMNES panes, ſiue qui hætenus in uſu fuere ſiue hi noſtri artificiales, aut etiam Medicati, duplo imò triplo plùs, & nutriunt, & fami magis reſiſtunt, imò & firmiores ſunt, & ut minus etiam corruptibiles, diutius

diutius seruari possunt: si bis cocti sint. Varijs autem modis bis coquuntur: Primò communiratione. Secundo, frustatim secando & iterum coquendo, ut fit in bellis, terra mariq, item in longis projectionibus. Sic $\Delta\iota\epsilon\phi\theta\omicron$, est bis coctus panis seu Nauticus, qui coctus in partes rescinditur, & recoquitur, ne situm contrahat, & uberius simul nutriat. De quibus vide Pollucem & Calium & c. Reliqui vsuales panes sunt $\mu\omicron\nu\epsilon\phi\theta\omicron\iota$. Alij sunt Italici Buffeti, bis facti, vel eloti, ut Græcorum & Romanorum. Sin bis coqui quis nolit, saltem vetustate duriores redditi, largius cibabunt. Quod si (ut fit in inferioris Germaniæ & Vestphaliæ pluribus locis, cum pinsitur ac coquitur panis) in furno occluso diutius relinquitur, igne paulatim detracto, sic percoctus & in seipso refrigeratus, assumatur, tunc unicum frustum duplicem satiandi vim habebit: Quod ipsum tam magistra experientia, nos edocuit, quam sacra monumenta in miraculoso exemplo, scilicet Prophetæ Eliæ 40. diebus, unico tostò pane & aqua potu sustentati, & c.

REGVLÆ ET CLAVES

Sic etiam omnis generis panis, triticeus & alius super prunis mediocriter tostus, vinoq, post immersus, abundè satiabit. Hinc est, ni fallor, quod Gallis & alijs itinera longinqua conficientibus, huiusmodi ientaculum mane sumptum, in totum diem sufficere, famemq, sedare queat.

Porro & alij quidam cibi sunt, qui exiguo ferè gustu famem & sitim sedare, à priscis perhibentur, ut butyrū, Hippace. i. casei solidi ex lacte equino & alio: item Glycyrrizon, ut Plinius 12. refert: de quibus et alijs, diuersissimis plurimisq, in processu considerationis, opulentissimarū Dei creaturarum paulò post ordine agetur.

III.

*Etiā ad
causas for-
mal. Dio-
scorid. &c.*

S*f semina molenda, ritè & moderatè prius torreantur, longè uberiùs satiāt, eò quòd panes ex hisce, minùs citò à calore naturali conficiantur, sicq, fames noua non statim, ut aliàs succedēs, inducetur, nimirū propter solidius obiectum, In omni enim fame extrema,*

trema, non tam ratio nutriendorum, quam saturandorum aut replendorum corporum, habenda est: unde tempore famis (quæ optimus est, ut coquus, ita & Medicus) de salubritate non disputatur adeò scrupulosè, saltem adsit victus naturalis diu saturans, fami, deiectioni, ac discussioni citiori, diu resistens: Et si etiam tales panes, potius & carnes, videlicet grossioris substantiæ, coctionisq; difficilioris, præbeantur pauperibus, præsertim laborantibus: illam tamen grossitiem, si qua insit, aut prauitatem, improba & vehementia exercitia, perfacile, quòd nimirum in vapores soluantur, emendabunt: De otiosis verò & ignavis aliud est iudicium. Nam & in Physicis illud Ethicum Comici verum deprehenditur: duos quidem id facere, attamen non esse idem: id quod & Galenus iuxta alios de Alimentis eruditè demonstravit.

Cur laborantes minus infirmantur?

Ceterum panes ex seminibus illis teneris ac preciosis ceu ex oryza, milio & similibus, gemino modo parari poterunt: vel semina dicta integrè coquendo cū aqua, pultis forma, et post pinsendo:

E 4 vel

REGVLÆ ET CLAVES

vel mole subsidio in farinam vertendo: Quæ posterior ratio, ut pulchriorem panem, ita fere duplo plus farina præbet: sicuti in milio, & alijs secretioribus, ipse expertus sum domi meæ.

IIII.

III.
Ad causas
efficientes,
&c.



IRCA pisturam seu cocturam panū, omnis diligentia est adhibenda: eò quòd etiam ex saluberrima farina non rectè preparata, aut rite cocta, vitiosus panis necessario prodeat. Ergò in recta preparatione, plurimū situm est: quòd etiam intermedia materie panum & ignobiliores, maiori industria preparata, longè meliores facili labore reddantur. Sic quoq; circa omnia legumina, cū sunt lentæ, vitia, faba, et his similia, &c. Hic labor familie merito subeundus, ut cum paucò luxurio affixa, & sic decorticata molantur, pro pulchriore farina & meliore pane. Et si enim qualitatem & colorem famelici haud curant, minus certè, quàm numerum Lupus: (qualem enim habeat in fame victum querit nemo, quia oportet habere) tamen omnia quæ sunt

*sunt Natura grata, eidem etiā magis meliusq;
conueniunt. Et si nihil attinet, panem in tāta an-
nona caritate exornatiorem quārere, cūm etiam
extra omnem famem publicam, in plurium Do-
minorum ac nobilium mensis, atrī panes, ferē hi-
sce nostris magis abominabiles, quotidie conspi-
cianter, veluti in Vvestphalia, Vandalia, & a-
lijs pluribus locis: Ergo & hi nostri pulchriores,
minus aspernandi, &c.*

V.



*Quandoquidem sepius, nunc ligna nunc
fornaces, seu furni, omnibus locis ac
temporibus, maximè verò in bellis ac
mari, item in itinationibus, haberi nequeunt,
præstat, ex tempore & loco, consilium capere, ac
potius sub cinericijs panibus, ad focum vel caca-
bum, aut ad prunas coctis, vesci: quàm fame pe-
rire. Si enim Sara pientissima illa Matrona, An-
gelos Dei, imò ipsum filium Dei, ut Theologi sen-
tuunt, hoc modo cibauit, quid nos infimos & mi-
serrimos omnium id imitari pigeret? Sic etiā citissi-
mè in laminis ferreis aut aeneis, panes coquuntur,*

III.
Ad causas
instrumen-
tales.

F prout

REGVLAE ET CLAVES

prout vsitatiss. est, & in Saxonia & alibi, vulgò
vocant, Die blienken. Hinc porro Lixæ etiam in
militia der trost/tales laminas, sicuti & farinam,
pro suo milite, in sacculis coriaceis, ne scilicet auo-
let aut euentetur, æque atq; aromata custodiētes,
secū ferunt, ut vel fugati, vel itinere defatigati,
cibū sibi in eiusmodi laminis quàm citiss: parent:
Imò ut contra suspectū victū ab hoste crebrò in-
fectum, sic etiam tutiores sint.

Deniq; furnos subterraneos ad colles scilicet ac
montes citò fodere licet, præsertim in bellis, & ibi
ubi solū glebosū est, Von Laimen oder Ledt/ Et si re-
ctè memini, Turci quoq; idē faciunt, foramen ta-
lis fodina cespite post obstruentes. Sic in bello quod
dicitur Protestantium, Illust: & Constantiss:
Dux Joan: Fridericus, & alij, fornaces cupreas
currules secum vexerunt, instar curruum suspen-
siliū, mit zwen bödemen/ in dem vndersten die Ro-
len/ im obersten/ das brodt: Et sic etiam iter facien-
tes, suū pinfere panem citra impedimentū, po-
tuere.

Tales autem panes, verè αωτινοὶ à festinatio-
ne,

ne, quod subito parentur: sicut alij à delitijs: nomen sortiuntur: Possunt verò & à coctura dici, vel Furnacei vel Clibanita, vel Subcinericij. Denique hodie etiam farinam crudam alicubi parcissime & extremis, ut aiunt, digitis comedunt egeni, instar Salis saltem eam lingentes, et post suā Maluasiam, fontanam, super bibentes: Quod durum necessitatis telum, Dominus à nobis paternè auertat. Porro etiam celerius itinerantes, sub ephippijs sibi non solum panes coquunt, sed & carnes: uti Sarmatas Moschouitas, Tartaros, & confines Septentrionales, & alios populos semiferos in quotidiano ferè usu habere, præterquam quod Historiæ dicant, etiam Illustris Germania miles Cæsareus, Dominus Lazarus de Schvwendy, & c. idem apud me verè est testatus.

VI.



Ncasu tãta penuriæ frumēti usitatio-
ris, paulatim assuescieri debēt, et possunt
homines pauperes, ad illos minus usi-
tatos seu artificiales panes, semper detrahendo
in septimanam magis magisq; de consuetâ farina
frumenti,

V.
Ad finales
causas. Mo-
di hisce se-
curius utē-
di.

REGVLAE ET CLAVES

frumenti, vel tritici, vel hordei: &c ne miseri ex illa victus mutatione subitanea, vel in morbos, omni semper rerum caritate longè grauiores, vel in mortem ipsam, precipites ruant. Et sanè hīs locum habeat Aphoris: Hippocraticus, per se aliās quoq^{ue} verissimus: Peiora consueta, in consuetis melioribus meliora.

Porro hīc obiter attingendum, infrā tamen ad 6. vitæ sustentationem pertinens, quòd etiam persuasio interdum eximit famem, ad tempus saltem, sicuti ille Gruningensis homo, famelicos liberos suos capite scabiosos, lixiuij acris lotione sæpius compefcuit, Hëlff/was hëlffen mag! Fames miserranda certè multa docet: Sic coqui odore, et si nō satiantur, minùs tamen alijs voraces sunt, magis verò bibuli, propter causam præsentem. Sic glires somno saginantur, imò & alia quæuis animãtia, &c. Hinc illa bona mater, tempore annonæ caritatis, famelicos liberos maturiùs surgentes, ad lectos repellebat, increpans nimis citò illos surrexisse, sicq^{ue} habuit ad tempus quietem. At de his plura infrā cap. 6. vt d.e.

VII.

Siquavis de causa dicti panes nostri, omnes vel aliqui, pinsi nequeant, vel ob lignorum defectum, vel forte ob pistorum imperitiā, vel propter alia obstacula: Tum utiliter & salubriter illa materia, seu farina panum, ut ex pomis præsertim, prunis, pyris, et alijs plurimis, coqui poterūt, & sic in forma pultis seorsim, vel cum usitata pollinis triticiæ aut frumentaceæ particula, paupercula plebi distribui. prout nuper ob famem in Suevia sæpius factum esse constat. Et profectò tales pulles, polentæq; ex paucopane, triticeo vel frumentaceo, aut etiam ex horum farinis cocta, cum aqua vel brodio carniū, etiā fumo tostarum, vel cum lacte: largiūs cibant plures personas, quàm triplum sicci panis, nudè per sese esitati, præsertim si pulles in solidiorem massam percocta sint, ex quavis farina, vel tritici, vel auenæ, vel Saracenici, vel hordei: quibus sanè per uniuersum ferme annum victitant pauperes & rustici, & quidem tam salubriter, ut quàm rarissimè opera Medicorum indigeant. Adhuc ve-

VI.
De medijs
seu miscel-
lancis, &c.
Item succe-
daneis pa-
num citiùs
saturanti-
bus.

REGVLÆ ET CLAVES

rò firmitus, et fami magis resistēs, atq; adeò διαι-
 τητικόν alimentū præbet: (ne tanquā in Struthio ca-
 meli stomacho evanescant citius,) si tales pul-
 tes ex his cocto vel saltē percocto, vel vetustate exic-
 cato pane, attrito, reparentur: Sicq; unico pane
 uberius, quā duobus recentibus esuriētes ciba-
 ri, & dimidium frumenti tutò hoc modo cōparci
 potest: Idem fieret ex veteribus caseis contritis, et
 ut d.e. Hippace Pliny: item ex piscibus torridis,
 ut salpa, ez oce, &c. Vbi hoc dignū relatione ex-
 pendendū meritò, quòd ex odora radicea massa,
 in Damorum ventriculis hyeme inuenta, ipsi Da-
 mi ac capreoli tot mensibus in albis niue tectis,
 sic se miracuolè à fame mortifera vindicāt: Cre-
 do autē ex Polypodio, Filicula, similibusq; durius-
 culis & odoris simplicibus, illam massam in ven-
 tre conglomeratam, diuina providentia singula-
 ri, huic animalculo irrationali, in vite conserua-
 tionem à Creatore esse monstratam, ideoq; ratio-
 nalibus notandā, quòd horum profectò natura mi-
 raculorum, umbras observare, inq; necessitatem
 hominum & animantium similia nobis excogi-
 tare, atq; arte effingere discamus.

VIII.

Panes ac potus omnes Medicati, præsertimq; Aromatizati, etiam hoc in-
 signe commodum, pacis & belli tempore, præstare possunt: quòd in vini, vel laudabilioris cerevisiæ penuria (quorum æquè atque panis, sæpenumerò magna est indigentia) omnem potum tenuiorem, frigidiorē, & corporibus ob id magis noxium, imò & ipsam fontanam, sic alterare atq; corrigere poterunt, ut homines etiā vino securius sic carere queant: & vice versa, potus tenuior, panes quosvis exiccantes, uti etiam sunt Aromatici adurentes, itemq; in magno estu con-
 temperabit, ut corporibus laudabilius, minusq; noxium alimentum substituant. Adeò ut hoc pen-
 nuarium, non famit tantum. sed etiam siti simul sæpè intolerabili, optimè mederi possit. Et profectò hac via, sumptuosioris potus salubrem simul & frugi comparsionem, maximumq; inde æcono-
 mys lucrum, quotidie, Dei gratia, hoc pacto facere poterimus, in alia vita necessaria impen-
 dendum.

II.
 Bacchi Ce-
 rerisque
 ἀντιβελόε
 μιν.

REGVLÆ ET CLAVES
IX.

III.
Alia vini a-
romatūq;
vicaria, &c.



*V*M pleraq; Aromata in Germania
nostra cariora sint, minori precio para-
būtur panes aromatizati, si ipsum aro-
ma, ut Piper, Zinziber, Zedoaria, Galāga, Cin-
namomum, &c. vino vel aqua infusa ac mace-
rata, minutim prius incisa, aut conquassata, ad
satis lentum ignem calefiant, munitissime tecta,
ne virtus illorū vspiā euaporet: hac aqua farina
mixta, pro optimo pane parādo ritē adhibebitur:
Tandem & ipsa iam vsurpata sic aromata, ne
inutiliter pereant, puluerisata, cū sale farina subi-
genda quoq; inspergentur. Vel: ne virtus aroma-
tum aut vinorum immiscendorum coctura de-
bilitetur, aut corrumpatur, feruenti fontana vi-
num vel aromata infusa iam iam, farina subigen-
da contemperari poterunt. Imò vino forsan &
aromatibus carioribus existentibus, calidiora
simplicia nostratia, ceu ex Lepidio, Armoracia,
Acoro, Arone, Caryophilata. Thymo, Iride,
Hyssopo, tanquam conuenientia succedanea, re-
ctē substitui poterūt, omnia in pauperū gratiam.
Deiq; gloriam, &c. Panēs

X.

Panes hi & potus sæpè dicti, omnes vel ^{III.} aliqui, extra magnam annonæ carita- ^{Hæc sem-}
tem, qua illis carere homines possunt, ^{per & ubiq;}
usum commodissimum præbunt, in pecorum, ^{usui fore,}
anserum, gallinarum, porcorum sagina: quò sic ^{vnusq; rei}
impensi labores & sumptus, quātumuis alijs usu ^{esse vsus plu}
receptis minores, nullo modo ceu frustanei sine fru ^{res.}
ge pereant. Vbi etiam hæc diuina prouidentia me-
ritò suspicienda, quòd cū omnia omnibus locis
non tantum, sed nec omnibus anni temporibus
pariter proueniant: DEVS paternè prouiderit
hominibus simul & pecudibus, ut alma mater
Terra, nec non aqua: vere quidem, frondes, ra-
dices virentes, flores, olera, ac gramina proferāt,
ex quibus utiles cibi, panes, potusq;, & medica-
mina simul largè haberi possunt: æstate verò pri-
ma, cerasa, fraga, pisa, pruna omnis generis, & si-
milis præcocia ac fugacia: æstate summa, messes
ipsam plenumq; frugum ac segetum cornu copie:
Autumno, omnes fructus arborum, syluestrium
& hortensium, item vna, olea: hyeme, castaneas,
g glandes,

REGVLAE TE CLAVES

*glandes, acatias seu prunellas nostrates, aliosq;
salubriores fructus: ut sic DEVS, verè annum
tanquàm fertum amœnissimum, benignitate sua
vsque ornet & coronet, prout & scriptura Psal.
65. & alibi testatur.*

XI.

V.
Satio quasi
spontanea.

P*Lures dictorum panum ac potuum
materia seminari ac tutò plantari pos-
sunt, in omnem euentum caritatis etiã
dubia. Pleraque enim, quod in hac meditatione
haud contemnenda utilitatis est, semel sata vel
plantata, ad hominis vitam, nonnulla ulterius
durant: Et quidem quod longè maximum, absq;
cura aut cultura multa quidem sponte sua pro-
ueniunt annuatim, locis etiam, quod adhuc ma-
ius, aliàs sterilibus, ut plurimum incultis, &
desertis: Non secus atque apud Cardanum Me-
dica illa herba sic dicta, quæ semel sata, annis tri-
ginta durare scribitur: illa quater, sexiesue sicca-
tur in annos: hæc animalium, præterquàm quòd
optime sapiat atq; nutriat, morbis quoque mede-
tur:*

N. Medicã
herbam.

AD HOC PENVARIVM.

tur, estq² trifolio ferè similis, sed geniculata, foliū^{2 2}
 rugas contrahens, semen lentis similitudine, gra-
 tum sapore, olim in Italia copiosum, nunc ultra
 montes aufugit: opulenta merx, si non tam exa-
 cta cura indigeret. Hæc Cardanus.

At verò circa hæc, præstat ubique serere ac
 plantare ea, quæ & salubriora sunt, & durabi-
 liora, minusq² sumptuosa, idq² propter pauperem
 plebeculam, ne minus consuetæ, palatoq² fortè in-
 graviora. carius simul comparare sibi cogantur:
 quæ singula sicuti & alia, uberiùs in specie, suo
 quaq² loco, explicabuntur.

Ceterum hic quoque obiectioni morosorum
 sciolorū respondere necesse est: cur inter viliores
 hos panes, potusq² etiā nonnulli sumptuosiores ac
 præstatiores pro ditioribus monstrentur, cum sunt
 Aromatizati, Melliti, Sacharati, & simi-
 les? Dico hoc non temerè, sed ex industria fa-
 ctum. Sicuti enim omnium pauperrimi sunt,
 qui spirituali ac æterno saluifici verbi DEI pa-
 bulo destituuntur: Ita etiam ditissimi quique,
 quantumvis omnibus alijs opibus affluentes,

VI.
 Victus di-
 uitum equè
 necessa-
 rius.

REGVLAE ET CLAVES

si salubri ac necessario victu careant, verè egeni sunt, ac inopes. Quid enim quæso Regi Midæ opulentissimo, fatuum & φιλᾱργυροῦ votum profuit, quo omnia quæ attingeret, in aurum verti petijt, nisi quòd fame mori, ac auaritiæ suæ dignas exolvere pœnas meritus est?

Ad hæc diuites æquè sunt heredes ac participes vitæ æternæ, & approbantur à sacra scriptura, attestâte etiã Salomone, Prouerb. Quòd diues et pauper simul habitât, utriusq; factor est DEVS. Ergo diuitum quoque in hac etsi tenui mensa, ob dictas causas, aliqua ratio habēda fuit: ut maximè hoc nostrum promptuarium, pauperibus primò, unde & cœu à potiori nomen illi inditum, seruiat.

Omnes

XII.



*M*nes panes ex fructibus vel semini-
 bus vel carnibus, si sint vel ingrati co-
 loris, vel nauseabundi saporis: saluber-
 rimè & citò alterationi convenienti imbui, &
 quasi aliter tingi poterunt: cum aut aliquid mel-
 lis, aut sacchari, aut croci, aut vini, aut aquæ stil-
 latitiæ odora parum, (sicut antè de potu dictum)
 farina subigenda aspergatur: aut piperis, præfer-
 tim albi, item Se: Anisi, Carui, Coriandri: Sic
 quoque rectissimè prima iuscula decoctarum fla-
 tulentarum materierum abijciuntur, ceu ra-
 parum, caulium, & parum vini vel butyri in-
 coquitur, (in bello verò & fame ista haud curan-
 tur, imò tota perna vel succidia longè foret acce-
 ptior) aut saltem copiosiore sale & fermento
 preparetur: Tum enim panes omnes salubriores
 existunt, sicuti e contra azymi insalubriores. Hoc
 pacto color, odor, sapor, natura gratiores red-
 dentur: ut si panis ex pyris, prunis & similibus
 nigricantibus massis paretur dicto modo, citissi-

Emendatio
 nauseabi-
 lium.

REGVLAE ET CLAVES

mè mutari possit in melius, & firminus corporis nutrimentum. Eadem esse ratio potest, circa panes, qui ex leguminibus, siue seminibus, siue radicibus, parantur. Quos si quis pulchriores cupiat, excorticari illos curet: Sin uberiùs nutrientes velit, corpore toto sic molere potest. Huius generis sunt lentes, faba, &c.

XIII.

De Pistori-
bus & mo-
lendinis.



Quoniam verò DEI opulentissimi fauore tot, tamque multiplicia utiliter sustentandi mortales, media, viaq; hic monstrabuntur: Necessarium etiam est, ut inuentæ materia ritè quoque preparentur, inq; laudabiliorem usum sic transferantur. Ad eam rem potissimum requiritur fidelis industria pistorum, ne panes vel adurantur, vel imperfectiùs coquantur, aut alia quauis ratione corrumpantur: Nec minus molitorum fides, pro dato iuramento, strenuè urgenda, infidelitasq; utro-

utrorumque grauiter mulctanda est. Et cum hic in pistrinorum mentionem inciderim, de illis ipsis studiosius cogitans, plurima utilissima & quidem paratis faciliora pistrina inueni, quae pacis atque belli temporibus commodè haberi poterunt.

Nec enim solummodò hodie vbiuis vsitatis Molendina diuersa. sima aquarum & ventorum molendina se nobis 1. Wasser- mühlen. offerunt, quae magis sumptuosa sunt ac laboriosa: sed & alia ingeniosa & artificialia, ac quidem 2. Winde mühlen. viliora, ac expeditiora, nempe manualia diuersa, currulia, quale etiam habet Illustrissi: 3. Ross- mühlen. Holsatia Princeps: item molendina ponderum, 4. Handmühlen. instar horologiorum, & molarum, quibus 5. Gewichte mühlen. ue- 6. Fließmühlen. rua vertuntur. nec non equorum, aut quae à 7. Wagen- mühlen. mulis vel asellis, vel etiam hominibus calcantur.

Imò peculiaria duo certè artificiosa, nec contemnenda commoditatis genera scio, unum ventiti Hexagonum pulcherrimū, quod etiā duas molas asinarias circūagit, cuius motus seu regulatio

G + vel

REGVLAE TE CLAVES

vel à puero administrari potest, & omni tempore etiam leui vento, agitur, cuius formulam habeo ab Illustri & Gratoso Domino meo, Ludouico Comite in Konigstein & Stolberg, taliaq; etiam Dresda Misnensium Illustriß: & Clementissimus Princeps meus Saxonie Elector Augustus habere fertur.

Alterum aquæ molendinum singulare scio, nempè ut rota non ex alto, sicuti alias, sed in plano quasi iacentes in gyrum agantur, idq; vel ex leui affluxu, etiam ad piscinam, vel alium riuulum, vixq; dimidiato structura sumptu constans. De quibus & alijs incundis & utilibus, artificiosisq; inuentis, in bellis quoq; et obsidionibus necessarijs, plura, Deo vitam prorogante, in posterum.

Postremò

Postremò, hoc Lectori candido, pro memoriali esto, ut suprà quoque attigi, quòd Eutaxia seruiens, item Lectori ac Typographo, ne huic labor sit grauior, alteri lectio molestior: materias quoad fieri potuit, sic coniunxi, ut vnius & eiusdem simplicis materiae, tam panis quàm potus, vnà cum ⁱⁿ domesticis simul facie eadem representarentur: ut sic alijs seruiendo mihi ipsi omnino defuerim, eò quòd materia vtilis crebrò fuerint praecedenda, ne ataxia omnibus ordinatis ingenijs molestissima, alicui maiorem in hac rudi adhuc adumbratione, nauseam moueret.

Atque hi sunt praecipui ferè Canones nunc publicandi, paucos enim propter causas honestas reticere me nunc oportuit, quos, cum sint magni usus, imò maioris quàm hic explicari debeat, fidelibus & gratis magistratibus petentibus seorsim, vnà cum reseruatis nonnullis secretis

H & uti-

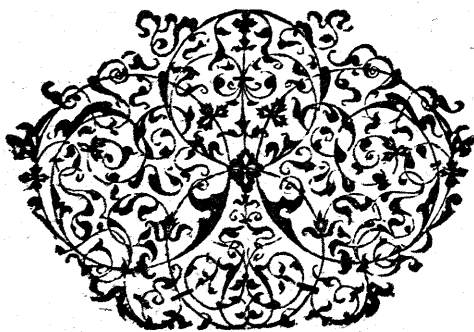
REGVLAE OECONOMIAE.

Ἐξ *utilissimis panibus, detegere potero, in laudem
sanctissimi Dei nostri, Ἐξ mortalium commodi-
tatem, Amen.*

I. Tu rege consilij actus pater optime nostros
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tuæ.

II. Συμβουλὴν ὀρθοὴν καὶ ἀφορμὴν, ἐπιτυχίαν τε
Συμβουλευτὰ ἐμοὶ δὲς πατὴρ ἀγαθέ.

III. Christe potens animas medicari & corpora
verbo,
Da mihi ne medica peccet in arte manus.



RATIO

ORDO ERGO

MATERIARVM, ARTIFICII

*panis, potus, & Medicinarum domestica-
lium, à Deo largiti, sic iam propo-
ni commodius posse vi-
detur.*

INEFFABILIS, ATQVE
inexhausta Dei liberalitas, &
in miseros atq; egenos homi-
nes prouidentia, omnibus ne-
cessitatibus mortalium, præ-
sens mōstrauit auxiliū, dūm (eō quòd omnia
omnibus locis, omniq̃ue anni tempore, pa-
riter non prouenirent,) varios ac multiplices
vitæ conseruandæ modos & rationes, non
cuius tamen dormitanti obuias, clementis-
simè ac benignissimè est largita. Illa autem
corporum nutricandorum ac medicando-
rum, tam quæ solidiore alimento ceu pani-
bus, quàm quæ alijs modis omnibus perfici-

H 2 tur,

ORDINIS RATIO.

tur, varietas multiplex, in hæc septem ceu absoluti numeri capita principaliora, commodè distingui posse nunc videtur: secundum subiectorum nimirum, seu materiarum ex qua, diuersitatem ac proprietatem congenitam. Nam nō solūm hic numerus quasi mysteriū, omniū in sacris perfectissimus est, sed illo ipso Deus à creatiōe quieuit, eūq; sanctificauit, vt illo die, spiritali cibo homines nos reficeremur. Sicuti etiā sex millenarijs, mūdus hisce tēporalib. cibis ferè seruabitur: in septimo, victu, vitaque æterna fruiturus.

I. Ergò fient panes & potus, item & medicinæ domesticæ, ex seminibus, tam frumētaceis, quàm alijs variij generis sicut agricultura & Georgica vniuersa illorum maximā vbertatē, Dei gratia, mortalibus exhibēt.

II. Ex fructibus tam fugacibus, seu horarijs, quàm durabilibus: item cū vel sine eorundem seminibus, quæ ex arborum hortensium & campestrium latis syluis petūtur.

III. Ex radicibus, item aromatibus, & his simili-

ORDINIS RATIO.

similibus, vt herbis, omnibusq; simplicium ²⁷
salubriorum partibus: quæ ex plantarum &
fruticum plenitudine habentur.

IIII. Ex succis & liquoribus, hisq; cogna-
tis fluxilibus materijs quibuscunq; grossis,
concretis vel subtilibus, tam terræ matris,
quàm plantarum, petrarumq; terræ ossium.

V. Ex carnibus animalium, piscium, eorumq; ^{III. Βενολι-}
partibus ac recrementis vtilibus, videlicet ex ^{κα, καὶ Θη-}
animantibus brutis, vbi & de venationibus, ^{ρευτικά.}
& domesticis altilibus, &c.

VI. Ex alijs seu penè præternaturalibus, ^{III. παρ-}
extremis ac inusitationibus, ex varijs qui- ^{φυσικά.}
dem & vix cogitatis, &c.

VII. De cibis & medicinis æternis, famisq; ^{V. Μεταφυσικά.}
spiritualis cura. Hæc methodum ipso Archidi-
fascalo nostro Christo, nobis ceu ad vitam bea-
tiorē creatis, dictatē accepi, quando hominē
nō ex solo pane, sed ex omni verbo Dei, vitam ^{Deut. 8.}
habere testatus est: itaq; hūc ordinē, ceu diui ^{Matth. 4.}
nitūs monstratū, & naturæ rei præsentis ma-
ximè competentem, hīc seruare visum fuit.

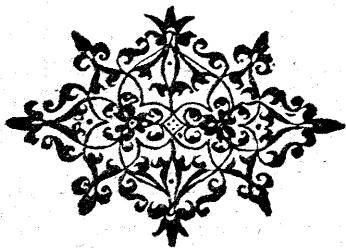
H 3 Cæterum

ORDINIS RATIO.

Panis quid?

Cæterùm in genere, vulgati panes, sunt cibi solidi, ex farina seminum frumentaceorum, & aqua subcalida, cum vel sine fermento, vel loco fermenti fæcibus cereuifiæ, cum vel sine sale subactæ, moderato igni vel furno (vnde Clibanitæ ἀγροπικὸι, & furnacei φορνεῖτοι dicuntur) percocti, in solidius nutrimentum hominum & animantium, à Deo exhibiti: quorum genera & differentiæ, tam ex proprijs materijs congenitis, quàm ex aduentitijs confectorum, ordine nunc sequentur.

DE



DE GENERI

28

BVS PANVM, POTVVM ET MEDICINARVM DOMESTICARVM, EX SEMINIBUS frumentaceis & alijs, quorum Dei gratia, sunt plura: distincta in cellulas, seu capita circiter triginta: atq; ad ea pertinent omnia Georgica studia & labores, qui amplissimum sustentandæ vitæ campum iam nobis aperient.

APTO-
TEXNION.

CELLULA PRIMA, *Ex Secali seu Farre.*

I.
*Esculen-
ta.*



COMMVNIS AC VSI-
tator vulgò panis, ex farre vt volunt, seu Secali à secâdo, & hinc nostrum *Ενχλινγ* omnibus noro, primo ordine refrigerante, & humectante, paratur, qui quidem panis, etiâ sanis non vnusmodi est. Nam ex purissima farina pinfitur alius, ceu Siligineus, *σιλιγνίτης*, item *σεμίδαλιτης*, id est, Similagineus (qui tamen rectius triticeis annumeratur) alij ex impuriore, scilicet cum furfuribus suis, qui *ῥιπαριοι*, id est, cibarij sunt pro familia, meliores quidem bene fermentati, & probè saliti. Hi panes delicatis Græcis & Romanis sordidi iniuste dicuntur. Vtinam enim talibus sordibus horrea & penuria nostra plena nunc essent, Aegris porrò sæpè etiam panis

Rocken
brodr.

I. SVSTENTATIO VITAE,

panis medicatus offertur, vel cimino, vel semine coriandri, vel nigellæ, vel alijs simplicibus, aut etiã fermento pauciore, vel largiore: Sic & sale copiosiore vel pauciore alteratus, pro vsu salubriore, & exigentia illorum, qui illo vescuntur. Estque tetrapharmacum famis nunc vbiuis vsitatissimum, ex his 4. farre, sale bono, fermento laudabili, & aqua simplici, eaque saluberrima, ritè & proportionaliter contemperatũ & percoctum, cuius etiam odor corpora & spiritus reficit, sicuti Democritum 109. annos natum, eo recreatum esse legitur. Vnde gentiles omnes fatentur, nullum cibum, quantumuis preciosissimum, homini firmum ac stabile nutrimentũ præbere absque pane, siue hoc, siue alio id perficiatur. Ac proinde meritò petitur, & peti præcipitur à Deo, & pro eodem ipsi Deo max: gratiæ agendæ. Vnde Palatinus Fridericus, Anno 1462. Iunij 30. captis aliquot principibus, prope Laudeburgum, illos splendidissimo excepit apparatu, panem autem nullum præbuit: quibus ad reliquum cibum nausentibus & commotis, respondit: Illos potiùs forti manu belligerari, quàm incendijs horreorum & segetum in innocentes subditos læuire debuisse, de quo Vrsinus in Prognost: Anni 72.

Sunt autem hi panes, vel simplices, vt superiores, vel miscellanei, hoc est, ex vna parte farrinæ farragineæ, seu etiam præstatiore, vt Adoreæ, & altera Triticeæ, vulgò Semirocten. Quod si cui hi panes vel deficient, vel displiceant, eò quòd ignobiliore fortè videantur reliquis, minusque laudabiliter nutrire, ob idque agrestibus hominibus rectius conuenire censeantur: ex sequentibus sese, si libet, reficere & satiare poterit.

Ευπόσιτα domesticalia quidem potiora sunt, quòd panis destillatus optimũ nutritium & refectiuum est, pro tabidis, & morbo exhaustis, ad omnem alium cibum cohorescentibus: vbi meritò fit mentio de extractis nutritiis, pro hisce videlicet, qui victu grossiore frui non possunt, vel senio, vel morbis, exhausti: nam isto modo subtilioris alimentis suauiter reficiuntur.

Porro

Nota.

*Tria omniũ
nobilissima
simplicia:*

I. Frumentum.

II. Vinum.

III. Aurũ.

*Es sieng ein
Pselker/
ein Jäger/
ein Bäder
und Selker.*

III.

*Ευποσιτα-
Τριὰ.*

Ναυβαρνεϊ.

Porro hoc frumentū per se coctum, & ab equis deuoratum, illorum tineas pellit: farina eius Emplastris commista, *πενήκον* est, pus mouens in vlceribus. Ex eadem glutinū, librarium tenacius paratur: culmorum verò cineres aqua subacti, pedum, manuumque fissuris, vtiliter illinuntur, vt D. Matthiolus & alij in hoc consentiunt. Et hæc hîc sufficiant, nec enim animus est nunc methodum curatiuam principaliter instituere, quæ, Deo propitio, in noua Therapeutica potiss: per victus rationem cōplenda, paulò post, &c. Nunc enim principia saltem *ευπορία* *ἡλικίας* attingere vacat. iuxta hoc *στοποιοτέχνιον* breuius. Qui volet, & fidelis est sibi & proximo, sua quoq; impertiatur nobis, salutaria, in his & omnibus porro sequentibus, consilia.



OCCASIO DE POTVLENTIS.



QVONIAM, vt suprà demonstratum est, nutritio naturæ hominum, & sanè omnium animantium perfici sine potu cōuenienti, cibum digerente, ac distribuyente, planè nequit: ne muriū victus hîc propositus. videatur, etiam de potu *ευπορίας*, instituendi sunt pauperes, in hac potus vsitationis, & naturalis, puta, vini & cereuisiæ, caritate, nec non aquæ salubrioris, pluribus etiam locis, penuria: potu enim corpora augentur & pinguescunt, sicuti Plinius 10. testatur: illum verò cum naturæ pluribus locis, vt iam dictum, neget, sapè etiā

I

difficulter,

II.

POTO EX-
NON.

I. SVSTENTATIO VITAE,

difficulter, nec sine magno sumptu suppeditet mortalibus: necesse fuit artem naturæ æmulam strenuam esse, & alijs à natura negatis, solerti ad inuentione ac industria, inopiæ hominum succurrere, idq; rebus naturæ quoque acceptabilibus, & quàm proximè suis qualitatibus & viribus ad consuetum victum accedentibus. Quare in hac mensa nostra, ordo à Deo per naturam monstratus quoque seruabitur, sic vt cibi ac potus ex vna eademque simplici materia præparati, sibi mutuò respondeant, aut succedât, ne coquus vel conuiuia, vel œconomus, vel etiam lector in hoc turbetur.

CERE-

CEREVISIA ADO-

rea & Farraginea.



EX frumento ergo potus saluber, etiam extra penuriam hordei, & tritici, æquè coqui potest, quantumuis hic minùs sit vsitatus, eò quòd huius frumenti vsum, potissimùm in panem contulit hominum consuetudo, nimirum quòd cereuisiæ ab Aegyptijs primùm inuentæ, & similes potus aquosi, ex vilioribus ferè materijs parari potuerūt: vel saltem etiã propter saporem aliarum cereuisiarum, hominibus gratiorem, cum iisdem ferè sumptibus constent.

Porro ex repurgato frumento, halica quoque fiet, Graupen. Item alia fluida esculenta, pulmenta & forbitiones, etsi in parua dosi, plures tamen citò & benè satiantes, vel etiam trito vno, atq; altero panis manipulo, cum iusculo, fient potulentæ, Brodtbrey/ quibus si aspergantur aromata, vt Piper, &c. lautiores erunt omnibus, & magis quoq; satiantes, sicuti vulgò, Die Pfeffer/ quæ abundè satiunt, &c.

*II.
POTV-
LENTA.
Rothenbier.*

CELLVLA II.

Triticei, *πυρρός*, similacei.

I. *Esculeta*.
Semmel
weck.



ECVNDVS panis vulgatioꝛ est triticeus ex polline. ditioribus omnibus frequentissimus: qui sanè etiã suum locum habet. Et tamen pro diuersitate vtentiũ, vel sanorum vel ægrorum, nunc magis his, nunc minùs confert, prout in exigentia Medicus prudens, suo loco iudicabit, quod hoc famis tempore non curatur. Est verò temperatum semen, calidum, vt sentiunt in primo gradu, non tamen exiccans, aut refrigerans, sed humectando nutriendum: quod sit totum triticũ cum furfure pinatur. *ἀντόπυρο*: panes parantur, si mundissimè secretis fursuribus, filigineus & nobilissimus panis inde coquitur, isq̃ue vel bufferus, q. d. bis factus, seu elotus, & longè lenior ac salubrior, vel illotus & terrestris magis.

Cæterũ si aliquibus nostri panes subsequentes, minùs vsitati hætenus, in supersticiosam aut scrupulosam deliberationẽ ac disputationem cadere debeant, quòd fortè insalubriores sint: illi sciant, etiam commune frumentũ nostrũ, quantumuis vsitatissimũ, imò & triticum, zeamq̃; non pariter omnibus hominibus, etiam sanis, nedum ægris, prodesse. Eò quòd in multis corporibus, opillationes viscerũ principalium, suo lentore, viscositate, & grossitie. itemq̃; varia symptomata, febrientibus, calculosis, podagricis & alijs inducãt. Itaque hi panes, sapè suo loco salubriores illis vsitatis, minùs contemnendi: quæ sanè in laudẽ huius penuarij reticuisse haud decuit. ¶ Porro etiam hoc attingendũ, quòd segetes crudæ, quasi sine molendinis & pistura, famem & appetitum varium sedare possunt, vulgò *Sengen*/à leni adustione, *Sengen*/x. Item *Kieffen*/quod dentibus illa semina ex aristis ipsis eximantur. Omnia enim semina ista cerealia, seu fruges omnes, etiam nondũ maturæ satis, vel sic per sese, velleniter ad

Alia *Escu-*
lenta.

CELLVLA II.

Cereuisia triticea.

SIC potus ex tritico, nobis bier/ (à *trwpòs*, tãquàm præstantiori fruge, nobis denominatus: vel etiã ab igne, sine quo non paratur) præstans est, ac largiter nutriendus, vt in Silesijs, Anglia, Belgico, Misnia, Saxonia, &c. Cereuisia triticea laudabilis, validos homines, ac sanos satis exhibens: sed propter caritatem vulgò pauperulis denegatur. Sic ex hoc quoque saluberrimæ pulres fiunt, ex farina & simila, vel alterutra tantum, vt vel vnicum ferculum sic plura supplere, & totã mensam cibare minùs sumptuosè queat, Weizenbrey/ oder Weckbrey &c. Cæterùm & hi potus, pulresque ab ægris & opulentis ritè vsurpandi, quòd omnibus pariter non æquè conferant: vnde & proximè iam sequentes, collatione horum, et si vtitatissimorum, minùs quoque aspernandi.

TRITICI frequentissimus vsus est, non solum ad sedandos dolores in varijs Emplastrorũ temperatè emollientium preparationibus, sed etiã in alijs, vt breui, quando magis otij nactus fueris, in recognitione horum, & locupletatione, addetur: Præsertim autè de huius liquore seu extracto, item de oleo sciendum, quòd ad internas & externas exulcerationes atq; fissuras, item ad arida exhaustaque fouenda & nutrienda, præstantiss: est auxilium, &c.

Ignem crematæ, vel vino, lixiuiouè obiter maceratæ, aut incoctæ, aut cuius aquæ cinericiæ immersæ, cibum præbent facilem, in bellis & fame, cuius per agros obuium citoq; satiantem, & satis nutriendum, vnde hæc nō negligenda fuere, quæ si cui displicent aut forsan denegantur, ad sequentia se conferat, licet.

II.
Potulenta,
Weizenbier.

III.
Medica ex
bis.
Haushartzei.

I. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA III.

ἐν Ζεῶς, ἢ Ζαντοί, Speltacei.

I. Esculenta.
Spelken
brodt.

III.
Euporista.

TERTIVS tritior panis est, ex Zea vel Spelta, & hic quidem sapidus & salubris, si modò fideliter ac ritè paretur, vti etiam experientia testatur. Et hi tres panes, vt alij, duplici modo parari possunt, puriores & impuriores, cum, & sine furfuribus, it. in elixi, & pisti, &c. vt sic largiùs cibent.

Zea autem intermedia est inter triticum & hordeum, minùs tritico, & magis hordeo nutriès, &c. Estque Zea duum generum, Simplex vna, altera Δίκωκος, id est, in putaminibus bina grana proferens, ex qua optima conficitur Halica, solidius nutrimentum: Celiacis, & dysentericis medicina, sanis cibis firmiter nutriens, boni succi: alijs stiptica, in profuuijs conuenientissima medicina domestica. paratu facilis. De cuius Zeæ cognatis, ceu crimino, Athera, trago, infrà in alijra: de quibus vide consensum Medicorum certè perquam col lectu circa omnia simplicia necessariù, quem meo tenui labore perlubens iuare optarim, ne in tenebris & inexplicatis nocentissimisque disceprationibus vsque hæsitaremus.

Cæterùm his tribus vulgaribus panum speciebus, scilicet Siligineo, similagineo, & nostro communi, Græcis & Romanis delicatis contempto, non satisficientibus, vt proh dolor sæpè fit, & nunc cum periculo etiam vitæ experiuntur pluri mi, &c. DEVS alios quoq; panes, etsi fortè minùs vsitados, egentibus est largitus: quos quidem extrema necessitas, in hac diuturna pluribus annis annonæ carite, indagare dies atque noctes coëgit, donec sic, DEO tandem volente, in vsum publicum exponerentur. Inter quos sunt præcipui, qui sequuntur: ad quos si quis fastidiens nauseat, delicatiores, si habet, sub-
stituat,

POTVS

CELLVLA III.

Speltacei potus.

POTVS, quoque laudabilis, triticeæ cereuisiæ
 similimus, ex hac confici potest, sed preciosior
 ferè, sicut & præstantioris, vt quidam iudicant,
 nutrimenti. Sic ex hac æquè, vt ex præcedenti,
 bus, pulmenta parabuntur: item decocta, citius
 dolores intestinorum sedantia simul, & exhaustos, tabidosq;
 pulchrè & suauiter nutrientia: præsertim cum brodijs carniũ
 recentium, item gallinarum præparata, &c. Quæ domestica
 medicamina naturæ longè sunt gratiora, & minùs sumptuo-
 sa pauperibus: sicut etiam ipsi panes per se aliter atque aliter
 præparati, vt per elotionem, sunt salubriores, præsertim in
 obstructionibus viscerum, in apostematibus, in tabescenti-
 bus, in febricitantibus: sicuti vno ore Græci, Arabes, & mo-
 derni, Gal. 1. & Paul. 1. Auicen. 2. Canonis, Nicolaus quoque
 Auerrois 5. colliget affirmant. Sic Plinius: Panis aquaticus,
 leuis & spongiosus: Modus autem, vt ægris etiam & delicatis
 nonnihil seruiatur, hic est, quòd bonus imò optimè coctus
 panis postridie in calida infusus, post illam macerationem
 reiecta aqua bis teruè iterum irrigatur, per moram iu-
 stam: tandem reponitur esui, qui certè cibum &
 medicinam præstat infirmis, vt
 dictum est.

II.
Potulentæ
Speltacæ

III.
Medica.
Speltacæ.

I. SVSTENTATIO VITAE.

CELLVLA IIII.

Hordeatij, *Κριθινοί.*

I. Esculenta.
Gerstenbrodt

PANIS hordeaceus, temperatus quoque satis est, per sese quidem moderatè exiccans & refrigerans, benè nutriens: si vel miscellaneus, cum vulgaris frumèti farina commisceatur, aut per sese etiam solus nudè pinsatur. Cæterùm etiam pultes, polentæ & ptisanæ saluberrimæ, citò satiantes, hinc parâtur optimè. Vide Dioscorid. 2. cap. 79. Et Galen. 6. Simpl. Med. de zytho. curmi, phuca, &c. de quibus paulò post in tractatu de cereuisijs.

Medicina
ex his.
Haupstzweck.

Conferunt verò panes, alijsque cibi hordeati etiam ægris, cœu pleuriticis, febrientibus, tabidis, item tussientibus, & Nephriticis, additis frigidorum seminum cremoribus: Tum enim suauiter refrigerat, cum debita nutritione, vt sit cibus laudabilis, & medicamentosus simul: etsi enim hordei plura sunt genera, quòd aliud sit binis, aliud ternis, & vt plurimum senis versibus natum, facultate ramentum seu viribus penè æquipollent.

NEC

CELLVLA IIII.

Hordeati potus.



EC verò in vtilissimum cibum tantum valet hordeum, sed post & iuxta vinum, POTVM inter ceteros saluberrimum, & vsitatissimū plerisque Germaniæ locis, subministrat, si hordeum proportionaliter, cum vino, vel cruda aqua, quæ Zythus vocatur, *αὐτὸ κριθὰς οἶνος*, vel cum lupulo, & aqua coquatur. Sunt enim cerevisiæ potus, optimè nutriendi, & humectantes, sanguinemque mundificantes, ex sufficienti hordeo, vel consimili aliquo frumento, & pauculo lupulo, ac aqua copiosa præparati: potusque sunt, non simplices, sed medicamentosi, & nutrimentosi simul, pulchra ac valida seruantes corpora, si rectè vsurpentur. De quarum laudibus ac differentiis, verbosius scribere, vt par erat, hic non est conueniens locus: cum nunc vsus frequens, ipsam satis superque laudabiliter commendet, præsertim Saxoniam, Misnensem, Belgicam, & similes, &c. De quarum præstantia, viribus, & differentiis, paulò post in auctario huius tractatus: vulgi enim paupertas, nunc hæc breuissimè absolui postulat. Quanquā illorum, quæ priuatim pauperibus seruitura sunt, nihil omninò reticere, vel celare possum: & vnde tribus quasi verbis, paulò post summè tantummodò necessaria perstringam, quarum coquendi modū Cardanus refert, ex Nicolao Poll, Medico olim Cæsareo, ad quem tamen omnia territoria non respondent: Itaque pro cuiusque regionis consuetudine ac opulentia, illæ cocturæ liberæ cuique relinquuntur.

*II. Potu-
lenta.
Gerstenbier.*

*Gerstentwas-
ser.*

CELLULA V.

Auenati, 6, 6, 1, 1 panes.

*I. Esculentis.
Habern
brodt.*



PANIS factus ex farina Auenæ melioris, pro parte media vel tertia saltem, frumentaceæ admixta: quæ si fortè adurere quem, vel nimis exicare, caput uel ferire videatur, alijs humectantibus esculentis, & potu largiore irrigante, vel coctura pulmentaria, illa Symptomata coërcere poterit. Et sanè Augustæ celeberrima in vrbe quidem in diuitum etiam ædibus, huius generis panis, ex vna auenæ, & duabus frumenti partibus annis proximis & hodie quoque paratur, estq; facultatis ambiguae, pro modo, quo paratur. Et si enim per se quidem calidum & siccum satis hoc genus à Galeno censeatur, uti sanè consentaneum est, ac proindè in extrema fame cibus hominibus esse possit: S. Sethi tamen id frigescere, & astringere opinatur: id quod rationi & experientiz minùs respondere videtur: quam disceptationem Medicis dirimendam nunc relinquo.

SIC

CELLVLA V,

Auenati liquores.



IC quoque auenatus potus, vel auenata cereuisia, modo quo hordeata, coqui poterit: minùs tamen pinguis, & tenuior, atque propter copiã aliarum, inusitator: quæ tum laudabilior erit, si cum tritico, vel hordeo auena ipsa commisceatur, parte media: tum enim siccitas huius, & frigiditas illius iustè contemperabuntur, & conducibiliorè potù præbebunt. Atque hæ quatuor fruges, primarias præbent cereuisias, ex quibus secundariæ etiam pro familijs pauperculis confici solent. Ex alijs frugibus ac leguminibus intermedia cereuisia, item composita parantur. Inter hordeaceas quidè Dantiscana Regina dicitur: inter triticeas Hamburgensis & Lubeccensis; inter lupulosas & tenues, Embeccensis: inter aromaticas, Dorgensis optima, itemque Belgerana omnibus sana. De hoc potu (secundum vinum) maximè salubri, sequenti pagina, vt pollicitus sum, propter pauperculam plebeculã, tum diætetica, tum pharmaceutica quædam, dilectione proximi adductum, subijcere haud pigebit: vt doctiores ansam habeant, de similibus vtilibus materijs, vberius fideliusq; cogitandi.

Cæterùm hoc obiter hîc quoque monendum, Moschouitas, & alios qui vino carent, aquam ex auena destillatam in potum vsurpare, quæ sic calefacit, vt etiam inebriet, nec mirum. Eadem industria Tartari è lacte destillato potum ferè inebriantem parare dicuntur: forsitan ex lacte equino, cum instar Moschouitarum, esu etiam saniorum equorum valdè delectentur, at hæc inferiùs de lacticinijs, sicuti & de laudabili salutaris ac sapido Betularum liquore, hoc anno etiam à me collecto, infra loco arboribus proprio.

II.

Potulenta.
Habernier.

III.

Medicamina
ex ijsdem.
Nausæarum.

Aqua auenata, item lactis.

CELLVLA VI.

*Tractatus de
cereuisijs.
πρόξιζον
κρηνην
Don dem
Dier.*



QVONIAM autem in his, tam naturalibus simplicibusq; panis & potus generibus, quam artificialibus & compositis, creberrima salubriū cereuisiarum, ac potuum cognatorum, mentio incidit, necessaria victui hominum penè omnium, sanorum ægrorumq;, præsertim in hac vini caritate, & multis in locis defectu perpetuo: saluberrimum, vtilissimum, ac gratissimum iisdem facturum me iudicabam, si aliquos alios insignes vsus, & hoc ἐπιτομή Cereris, potū simul monstrarem, idque quàm fieri posset, paucissimis.

Constat itaq; non tam autoritate scriptorum veterum, & recentium, quàm ipsa experientia domestica, non tantum hos artificiales potus, ceu sunt cereuisiæ, saluberrimos per se esse: verum etiam vtilissimos præbere cibos, eosq; varios, nec non medicamina corporibus, longè gratiora alijs violentis, hominum naturæ planè aduersantibus atq; exosis, sæpè etiā exitiosis medicinis.

*I. Escalenta
cereuisacea.
Dieressen.*

EX cereuisijs enim parantur sapidissima iuscula, simplicia, cum butyro, & pane tantum pro plebecula: Composita verò, cum ouorum aromatumque, ceu croci vel cinnamomi, feminisque carui additione, butyro & paucio pane asperso.

II.

Pulmenta seu pulres ex cereuisijs, & leguminū, ceu Pisorum, lentium, fabarum, cicerum, item ficuum, dactylorum, pyrorum ac pomorum quoque, imò & amygdalarum fiunt: micis panis, nunc ad orei, nunc triticei, copiosè intritis, & ad consistentiam percoctis, vel cum vel sine ouis. Pauperes verò hæc ex simplici primaria cereuisia, vel etiam ex secundaria, parat cum pane & butyro paucissimo, forma liquidiore quidem pro pueris, solidiore pro laborantibus & adultis.



T verò, ne quid pauperibus etiam ægris desit, pro medicinis quoque vtilissimè adhibentur cereuisiæ.

Nam si cum oleo dulci & butyro largo hauriatur calida cereuisia, constipatos laxat, vrinamq; benigniter omnibus, imò etiam calculosis mouet: lenit enim oleum & butyrum, hordeum abstergit & mundificat, quod idem præstat & lupulus, præterquàm quòd simul putredinem benigniter prohibent.

Sic cum pipere, zynzibere, mace, cruditates curant, sicuti & cum calamo aromatico.

Cum seminibus carminatiuis, vt carui, anisi, cimini, inflationes, & ex his dolores colicos sanant, præmissa præsertimalui euacuatione.

Cereuisia calidè abluta corpora, item fece eiusdem illita, formosiora redduntur, & nitida, molliaque.

Dolentes pedibus, manibusq; vel ex violento motu, vel alijs causis si infideant, vel foueantur in ea, dolores sedantur.

Sic calidè in ore colluta, cum aromatis percocta dolores dentium compescit.

Faciunt quoq; ex hisce & alijs cognatis emplastra ἀνάλυα, ad quasuis corporis partes dolentes.

Sic ex cereuisia pani affusa, citò saginantur capones, gallinæq; Indicæ, & similes. Anno 1542. Ferdinãdo Spiræ donabatur duo miræ magnitudinis boues, cereuisia saginati.

Sic vel sordes, vt est fex cereuisiæ, fermentum pro saluberrimo & raro pane pinsendo, præbet pistoribus.

Ex iisdem quasi cereuisiæ recrementis, vinum sublimatum, æque atq; ex vino sed temperatius, longè conuenientius omnibus calidioribus temperamentis extrahitur.

Potest verò optimum extractum fieri, seu spiritus, seu quinta essentia cereuisiæ, ad omnia prædicta esculenta & medicamenta longè efficacior, & quidem parua dosi: & tale extractum superat omnia Tartarea, Sulphurea, & Mercurialia, saliaque corrosiua, hostilia hominibus, & sæpè noxia.

II.
Medicamen-
ta cereuisi-
cea, domesti-
ca & ευω-
γισα.

Dicit arzneij.

I.

II.

III.

III.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

CELLULA

XIII. Sic optimè acetum cereuifiaceum fit, tùm ex rosis, tùm pulegio, & spica, pro mensarum intinctu, & roborandis debilibus.

XV. Sic alios quosdam vsus domesticos præstat. Quemadmodum enim cutem scædam mundat, sic aurea, argentea & ænea vasa impura, vix alia materia rectius purificantur.

XVI. Et sicuti altilia ex illa Cerere subito & largiùs pinguescunt, ita ex iisdem, tùm fecibus, tùm siliquis porci optimè saginantur, & minùs sumptuosè.

XVII. Verùm si has exiles horum potuum commoditates plebeculæ referre libet, illam sanè eximiam laudem Cereris potuum, nequaquam hîc omittere conuenit: quod scilicet in cereuifiarijs territorijs atq; locis non solum formosiora conspiciantur corpora, sed etiam vegetiora ferè & valentiora, massa sanguinea minùs exusta, largiusque nutrita.

XVIII. Adde quòd arthritides, podagræ, paralyfes, lepræ, epilepsia, & similes horrendi corporum hostes, minùs ibidem sunt frequentes, id quod ipsemet in Saxonia, & Misnia, annorùm circitèr viginti experientia habeo cognitum. Vnde meritò etià in alia territoria, huius potus laudabilis vsus introducendus, quod pulchra viuidiora & salubriora exhibeat corpora, quorum officia postea omnibus hominibus acceptiora sunt, iuxta illud Poëtæ:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Hæc tamen citra nostrorum & aliorum locorum viniferorum, inuidiam aut contemptum dicta volo: quòd hæc non de vini vsu laudabili, corpora magis profectò quàm vllus alius potus, conseruante: sed de abusu vinorum vera sint, quemadmodum ex abusu cereuifiæ grauissima symptomata æquè exoriuntur: ceu sunt febres, hydropes, facies morpheatica, asthmata, crapulæ valde δύσλυτοι, & similia mala. Itaque in vsu legitimo, naturis grato, & certè celebrando omnia ista consistunt.

Caterum

VI.

Cæterum quia & cereuisiæ, ob frugum, ex quibus coquuntur penuriam seu caritatem, in sufficienti copia haberi semper nequeunt, æq; atq; vina: præstat illas ipsas, herbis, vel radicibus, vel seminibus, mûdatis, & exiccatis, cõdire, quò sitim citius, & minori poculo restinguât: Hinc sunt cereuisiæ apsinthites, stomachicis & epaticis vtiliores: saluiatæ, epaticis, & cephalicis, item hystericis: Heleniatæ, pulmoniacis, asthmaticis, nephriticis & calculosis, item in contagijs: Scolopendriacæ, & Melissatæ, spleneticis & melancholicis: sic laurinæ, & iuniperinæ, venereis, calculosis, hydropicis, colicisque: ex prunellis, siue acatijs nostratibus, diarrhæis, & æstuantibus, conferunt, & sanè pauca dosi sitientes restinguunt.

Deniq; & hoc necessariò ex cõmuni experientia & cõsensu doctorũ, in vsum omnium hominũ adijcere libuit, quod zithũ seu cereuisia, quæ Martij Luna paratur, toto anno ferè durat, cum aliæ aliàs æstiuè, præsertim vix vno, aut ad summum duobus mensibus sapidæ & incorruptæ permaneât: cuius rei causa esse potest, vel quòd humidũ hordeo & in lupulo tũ magis absumptũ est, propter diuturniorem, etiã eorũ & sicciorem asseruationem: tũ lupulus repullulat: cuius rei plura sunt in natura exempla: sic enim vina efferuescunt, florantibus vineis. Vbi etiam hoc notandũ, quòd in inferiori Germania & alibi, cereuisias super optimis vini fecibus parant, tũ enim sunt quoq; efficaciores, & pleniores, vini vsum rectius supplentes. Sic etiã apud nos aduenæ Belgæ, & alij boni œconomi, tenuiorem cereuisiam secundò recoquunt, & est certè salubrior ac durabilior, id quod propter infidelitatem & avaritiam cereuisiæ coctorum notandum.

Sic farina post messem seu Augusto mense mola confecta, toto anno firmius asseruari a fide dignis affirmatur. Quæ duo certè, tam pacis quàm bellitempore, etiam extra famem in dignam cadunt obseruationem: quò donis diuinis cum prudentia ac gratiarum actione feliciter perfruamur. Porro alia tàm exiliora, quam grauiora nostri instituti ratio non admittit, ne extra septa longius excurram. Itaque amici cereuisiarum, quas & ego, si laudabiles sint, amo, hæc in laudem eiusdem boni consulant.

XIX.

Comparatio cereuisiæ.

XX.

Cereuisia medicata.

XXI.

Conservatio cereuisiarũ.

Fruementacea farina custodia, contra vim hostilium animalculorũ, als Kornwibel varia ac artificiosa cõmunicari poterit.

CELLVLA VII.

Saracenicī, ἀκύνιοι aliquibus.

I.
Esculenta.
Heidentom.
brodt.



PANES ex filigine syluestri, seu Saracenico, seu ocymo, vt quidam præter D. Matthiolum, vocant, Heidentom, &c. Cuius vel sola farina, vel mediæ parti frumētaceæ mista, præsertim cum est ritè & mundè molita, separatis granorum putaminibus, salubrem panem præbet, tolerabilis substantiæ, fami optimum condimentum, & quidem haud insalubre, eò quòd temperaturæ laudabiliori, qualitatibus satis respondeat, calidus panis nimirum, & humidus, eaque omnia temperatè: vnde sanguini gignendo, sicque corporibus nutriendis, satis idoneus, vt viua illorum quoque, qui hisce crebrò in Regionibus Septentrionalibus vescuuntur, exempla, abundè confirmant. Cæterum præter panes, pultes etiam seu polentæ ex his parant aliqua territoria, quas vel extra casum famis, aut omnis necessitatis, cibant, Heidentom, quod ipsum magis & meliùs præstat, si butyrum & caseus aspergantur.

NEQVE

CELLVLA VII.

Saracenica cereuisia.

NEQVE verò obstat, quin in penuria alterius potus, vel ex huius mundata filigine cereuisia coquatur: Paupertas enim parit artes. Et sanè nostri sylvani, & alij cum hordeo vtiliter hanc miscere, ac in cibum, potumque transferre didicerunt. imò & prisana vicarium in defectu hordei, ex utrisque ipsius granorum putaminibus, laudabiliter hinc paratur, cum carniū iusculo: scilicet optimum nutrimentum, pro sanis & ægris, præsertim tabidis & febrientibus, exhaustisque. Est enim semen hoc, ut dictum est, satis temperatum, benè humectans, & calefaciens, quæ duo potissimum in omni corporum *ἐνκρασία* spectantur. Verum qui his & præcedentibus tam nutrimentis, quam *ἐντρογίσις* destituitur, aut ijs non delectatur, ex sequentibus sibi prospiciat, licet.

EX qualitate temperatè humectante & calefaciente constat, in quibus remedijs internis atq; externis conferat: nempe, omni duritie, obstructioni, inflammationi etiam, præsertim si cum infrigidantibus præparetur medicamentum: sed alia ex hisce auxilia laudabilia & temperata, Naturæq; grata, post maius otium adijciuntur: Nunc hæc ingenti necessitati sufficiant.

L PANIS

II.

Potulenta.
Heidenbier.
Heidengrut.

III.

Euporista.
Hausarthnet.

CELLVLA VIII.

Pisacci panes, ἰσκιῖνοι, πισόγιοι.

I.
Esculenta.
Erbesbradt.



ANIS artificiosus ex pisis, farina frumētaceæ, pro parte media, vel tripla, immissus: solidior quidem is panis, & laborantium ac famelicorū stomachum sufficienter replens, coctionique celeriori resistens, sicque famem retardans. Flatus vero huius, & subsequen- tium panum, labor & inedia facile dissipabunt. Tales, & sequentes leguminosi panes, si seminibus excorticatis prius parentur, pulchriores, & ex hoc gratiores erunt, tum etiam firmitus nutrimentū præbent: quod diutius in aluo morentur, famique potentius resistent, quod Medici vno ore omnes testantur.

Hic nota quoque cibum ex colatis & congelatis pisis, *Kast Erbes*/ quia famem benè sedat, estque cibus ut non sumptuosus, sic citra corruptionem satis diu durans.

Denique pisorum flatulentia, adiectis se: carui vel cimini absque sumptu ac labore maiore dissipata emendabitur, nisi fortè frigidus aliquis, ijs per sese coctis, magis delectetur.

III.
Euphrasia.
Danfarquet.

REquens vsus farinae pisorum est in compositionibus ac præparationibus emplastrorum diuersissimorū, quia tamen exiccandi & refrigerandi vi pollent, contrarijs quoque dispositionibus tam internis, quam externis vitijs, ex caliditate, ac humiditate ortis, debentur. Minus autem quam fabæ aut cicera, quæ longè præstantioris vsus sunt, abstergunt: quorum tamen penuriam supplere in casu indigentiae poterunt, &c. Alia domesticalia requisita uberiorius posthac subiiciuntur.

SIC

CELLVLA VIII.

Pisacea, Brodia.



IC ex pisorum farina, si non integra vasa potus
 necessarij, (quod tamen etiam fieri posset, cum
 ex leguminibus, æquè atque ex frumentis seu
 frugibus parari cereuisiæ queant, arte & indu-
 stria adhibita) certè salubria iuscula, pro agris
 & ianis, vel ex vno manipulo, imò ex tribus pis in olla pro
 brodio pugnantibus paratur. Et profectò plurimos, quan-
 tūvis agros, hisce offulis, cū mace, maiorana, croco vel simi-
 libus, personæ præsentī, siue sanæ, siue morbidæ appropria-
 tis, compluribus hebdomadibus potatos & refectos in cura
 noui: quibus pis, sicuti & fabis, reliquisq; flatulentis omni-
 bus capas addi suadet Galenus de Ali: facul: i. vt quicquid fla-
 tuum insit per has, calefaciendo & attenuando corrigatur.
 Quæ ipsa antidotus, persimilis malo curando videtur: vn-
 de in disputationem cadunt, eò quòd ipsæ capæ valdè sint fla-
 tulentæ: (De quibus tamen ego præceptoribus meritò par-
 cens, alibi Deo propitio) vnde equidem se: carminantia, vt
 cimina, simpliciaque alia, ex herbis culinarijs ceu rore
 marino, satureia, hyssopo, nec non aromata, cz,
 pis longè præferrem.

II.
*Potulenta
 vel pocu-
 lenta.
 Erbesbrü.
 Rürmel-
 brü.*

CELLVLA IX.

Cicerini panes, ἱερὴ ἐὶν ὄντι.

I.
Esculenta.
Richen.
brodt.

III.
Euporista
ex his.
ἡαυτῶνται.

PANIS ex ciceribus & cicerculis, eodem modo fit, vbi plures feruntur & proueniunt, vel parte media, vel largius admista illorum farina. Est enim boni nutrimenti, & frigidis utilis, lac augens, vrinam ciens, ac melius, quàm fabæ, nutriens. Sunt enim calidi & temperatè humidi, scilicet in primo, Venerem extimulantes & naturam augentes: duorum nempè generum satina & syluestria, spontè in locis incultis nascentia: Item nigra & rubentia, quæ nigris sunt calidiora. Nigrum cicer venenis medetur, item calculum frangit, præsertim cum raphano & apio, in oleo amygdalino coctum: Ictericos quoque per vrinam curat & cachecticos, lumbricos item necat, sex, septemue horis super ieiunando: sic eius pul-
tes percocti, & crebrò esitati podagricis valdè prosunt, Re-
stius verò & vtilius, medio aliorum ferculorum assumuntur.
Quæ equidem, quia diætetica domesticalia, & ἐν ὄντι sunt,
(De quibus methodum longè securissimam instituo) pau-
perculis & alijs sanis, ex consensu doctorum præcipuè Dio-
scoridis ac Matthioli, vsuque quotidiano communica-
re simul libuit, eo quòd ægri cibis, etiam salu-
berrimis, minùs dele-
æentur.

SIC

CELLVLA IX.

Iuracicerum.



IC & brodia, imò & potus largi ex ciceribus co-
qui poterunt, ex vno atque altero manipulo,
mensuræ duæ vel tres, cōuenientissimi Nephri-
ticis, & calculosis, item lactentibus: & alijs mi-
nùs rectè habentibus. Cur ergo in sanorum
vltim non conferrentur? Caterùm horū iuscula potiùs præ-
benda sunt pro abstersione, loco lauaticorum, post vsum me-
dicaminum catharticatorum: non verò pisorum communiū,
vt hactenus vulgus Germanorum consuevit. Quia autē bro-
dia ex hisce multò efficaciora ac salubriora sunt, etiam extra-
casum caritatis annonæ, laudabiles cibi ex iisdem solidiores
parabuntur, præsertim in morbidis constitutionibus prædi-
ctis: sicuti & exhaustis, macilentisque, potissimùm si cum fa-
bis & alijs ritè nutriētibz coquantur: Tum enim bonam
habitudinem corporum, pinguedinemque faciunt, quæ ad
hanc nostram intentionem præsentem, quàm maximè spe-
ctant.

Porro cicerum rubrorum decoctum valde diureticum
est, & calculosis non tantùm, vt dictum est, sed etiam hysteri-
cis saluberrimum: prout scio exempla, quando veren-
da post partum ex tumoribus clausa, vrinæq;
penitus suppressa, hisce sunt re-
stituta.

L 3

PANES

II.

Potulenta.
Richen
transoder
bric.

III.

Euporista
alia.

CELLVLA X.

Pisorum Italicorum panes, ὀρόβιον.

I.
Esculenta.
Wessch Er.
bes brodt.

PANES ex orobis seu eruis, & similibus (sicuti nunc illa pisorū genera, etiam hincinde per nostram patriam Germaniā, copiosè feruntur, suntque duum generum vel trium, ut Galenus vult, cādidi, ruffi, & pallidi: Item sati & spontè nascentes, omnes calefacientes in prima, exiccantes ut sentiunt in principio tertij) lineosis & obstructis utiles, quia verò impinguant, & faciant, hīc nobis nullo modo obliuioni tradendi, quicquid alij sentiant. Si qua enim est malitia illorum, ea famis tempore minùs est curanda, quòd bona pistura plurimùm coherceatur, præsertim reiterata coctura, & largiore fermento, saleq; adiecto.

SIC

CELLVLA X.

SIC etiam ex hisce prædictis, potus, instar cereuisiæ, aut saltem iuscula conferentia, absque magnis sumptibus, parabuntur, potissimum his qui Nephritici sunt, vel ex calculo, vel etiam qui obstructiones viscerum maiorum patiuntur: ergo & valde famelicis nequaquam obesse poterunt, præsertim, vt dixi, reiterata coctura, qua meliores redduntur horum decocta, tum enim magis siccando, firmitus quoque nutrimentum subministrabunt: Nec enim hinc obstructio, vel constipatio viscerum pertimescenda, cum nimis pròh vacua sint tantoperè esurientium corpora, nulla tum reseratione indigentia.

Quoniam Erua ex qualitatibus congenitis moderatè calefaciunt, validius verò siccant, frigidis certè & humidis cōstitutionibus, ceu cachechicis, cacochoymnicis pituitosisque omnibus melius conuenient: vnde & consimilibus affectibus præternaturalibus, ceu hydropi, œdematibus, vti & verendorum bubonibus cum oleo & melle succurrunt. Diureticum quoque est Eruum, imò & antidotū contra venenatarum bestiarum & canum morsus, quin sicut fabarum aquæ atq; pollines, cutem nitere faciunt, dum maculas rugasq; extingunt, sed plura alio loco dicemus.

II.
Potulenta.
Welsch Erbes
trans.

III.
Euporista
Sauspauget

I. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XI.

Smilacci panes, Σμιλάκιοι καὶ θερμοίνοι.

I.
Esculenta.
Welschbo-
nen brodt.



Xlupinis, item ex dolichis seu smilacibus hortensibus, phasiolisq;, eadem propè ratione, & modo, farinæ & panes, pinsi, coqui que commodè poterunt, pauca dosi multum satiantes. Cæterum excalefacere & humectare dicuntur primo gradu, vnde optimum nutrimentum, tanquam semina temperatiora, præbent vescentibus. Fului tamen, flauī & rubei, albīs phasiolis calidiores sunt, vt color, semper ferè qualitatem prodens, attestatur, tam in simplicibus quàm compositis, corporibus propè omnibus.

Cæterum talia duriuscula semina, farinam, panemque solidiorem, coctioni & fami magis reluctantem præbent, sicuti econtrà humidiora nutrimenta omnia de facili perfluunt, aut citius dissipantur, in famelicis atque laborantibus: vnde hi & similes panes, præsertim bis cocti, famis & annonæ temporibus, magis proderunt pauperibus, siue ex lupinis, siue alijs quibuslibet seminum, frugum, fructuum uē & aliarum etiam materialium solidissimarum, qualium nonnullas reſeruatās habeo, coctura aut præparatione artificiosa conficiantur.

EODEM

CELLVLA XI.



ODEM artificio potus coquetur ex his, æquè
ac ex alijs omnibus pisorum generibus, vtilior
tamen his, qui solidioris & firmitioris sunt tem-
peramenti: Quæ quidem nec in fame, nec in
liti (quibus hæc potissimum seruire volo) vn-
quam curabuntur: Optimè conferunt iuscula lupinorum,
vel potus similes, contra Iumbricos seu animalia ventris.
Item ad scabiei, cutis et faciei absterfionem: Ergo et fameli-
corum ventres sæpè crudis succis refertos, mundificabunt
quò validiores permaneant: Minus verò illorum & confimi-
lium flatulentorum seminum vsus oberunt, si percoquantur
satis, & vel cum sale, vel cum vino, vel oxygaro vel cum oleo
præparentur, quod quidem circa talia legumina in genere
notandum est, sicut & hoc, ne semicruda, vel nimis recentia
in esum rapiantur, quemadmodum vice versa, si nimis obsoleta
acerugosa existant, tum enim & nutrimentum infelicius
præbent, quæ ut millies dixi, in sæua fame
ne quicquam respiciuntur.

II.
Potulenta.
Welschbonē
Trancē.

III.
Euporista,
Pauparanci.

M

PANIS

CELLVLA XII.

Fabacei panes, *χυζήματα*.

I.
Esculenta.
Sonnenbrodt

PANIS ex fabarum variarum aridarū (quæ exiccant, & refrigerant in secundo) farina admixta, firmitus alimentum præbet. At corrigi potest, additis capis, vt quidem voluit cum Galeno Dioscorides, sed in cumino, correctio plenior haberi videtur. Prouerbiū verò præcīnens: A fabis abstinere nequitiam à nostris conuiuiis consideratur, quòd hanc legem non curet tabida atque rabida fames, cui, vt pluries nūc dico, hæc nostra inseruitura, liberalissimè communicantur. Nota autem & fabas Aegyptias dictas seu ponticas, quæ sponte nascuntur in lacubus: salubres enim pultes, & polētas præbent, cæliacis etiam & dysentericis curandis celebres, &c. Itaque in istis locis, locum maximè habebunt. At recentes seu virides fabæ magis laxant, minusque nutriunt, etsi melius palato sapiant: decoctæ ergo perfectius, & fressæ, inflationē deponunt, laudabileque corpori nutrimentū sunt, contra recentiorum, & priscorum Pythagoricorū opinionem: quòd si non sanitatem, facietatem tamen præstant, nec non calculosis, item exhaustis, satis benè conferant.

Cæterum Plinius modum serendi eiusmodi semina fructuosiore & securiore monstrat: quod si seras (inquiens) fabam luna plena, & lentem ac viciam à vigesimo quinto die ad trigessimū, à limacibus erunt immunes, sed propabulo quidam ita serunt, & pro semine, idque vere nouo aggrediuntur.

QVID

CELLVLA XII.



VID verò obstat, quò minùs etiam ex fabis potus tam pro rationalibus, quàm irrationalibus animantibus fieri debeat, cùm pluribus Germaniæ, præsertim inferioris, partibus illorum vsus ferè quotidianus sit. Et certè non mirum, quia & hoc commodi præstat, quod frigidis, & malè calceatis, calcar præbet: imò & mollia grataq; efficit corpora, dum satis benè nutrit faba: carnemq; leuem, tam ab extra, quàm ab intra efficit: vnde faciei & reliqui corporis defædationes ac squamas, harum decocta, aut aquæ destillatæ, pulchrè, minusque sumptuosè emundant: Sic & interiora corporis purificant, rectè percocta.

Aqua florum fabarum, nobilissimum doloribus & hebetudinibus oculorum Callyrium est, nec non variolarum morbillorumq; ac aliarum cicatricum cutis neuos extergit. Deniq; phlegmonas partium mollium, vt vberum, oculorum, testiumq; curat, si cum alia pinguiori farina, ceu zæ, item sænu græci, lacte oleoq; temperatissimo aut etiam rosato applicetur. Cineres straminis fabacei in pulueres hydropisi medicantes vtilissimè adhibentur, sicut & lixi-

uium ex arthemisiæ & fabarum cineribus, cum vino pleno paratum.

II.

*Potulenta.
Donenbier/
oder tranck.*

III.

*Euporista
Hausartznei.*

CELLULA XIII.

Aphacini panes, ἀφάκιναι, & μυσίχιναι.

I.
Esculenta.
Bicken
brodt.

HX vicijs seu aphace, vt vocant, potest in summa fame, Bickenbrodt/pinfi, sic vt certa dosis farinae vsitatae admisceatur. Et illi flatulenti panes, facile corrigentur, addendo plus salis & aliquid seminis carui, vel anisi, vel foeniculi, vel nigellæ, vel herbæ maioranæ, vel seminis coriandri, aut alijs similibus. Verum, ne hæc absurda videantur: hodie ex vicijs, glandibus fagineis, farina & pomis, seu ex frumento Saracenico, panem pinsunt sub comitatu Solmensium. Et ego sanè nunquam credidissem, viciarum semen, præsertim excorticatum, tam pulchrâ & sapidam farinâ præbere potuisse, nisi ipse expertus fuisset. Iam verò consentaneum est, ex laudabili materia, formam quoque non dissimilem prodire. Itaque fiat periculum ab egenis, meliora non habētibus.

AT-

CELL VLA XIII.

ATq; ex his (præcipuè additis alijs salubrioribus, & gratioribus correctiuis feminibus vel herbis) potius sitienti, haud laboriosè parabitur. Conducibilior quidem brutis: in penuria tamen potus nobilioris, non respuendus omninò. ¶ Cōfert autē magis his, qui nō multum nutriri volunt, ceu sunt omnes obefiores, & præpingui corporis mole, qui sibi ob largius nutrimentum à suffocatione metuunt: prout sanè ipse plures habui in cura, qui planè plethorico habitu, à consuetis alimētis *ἐὺχρηστα* studiosè abstinere coacti fuerūt, ne suffocationis discrimen subirent. Deniq; semen viciæ torrefactum, vt præter alios, etiā D. Matthiolus habet, alui fluxiones sistit, vnde & famelicis cōuenientiùs, si fresum lentis more coquatur: At succum melancholicum quem sua natura gignit, fames optimus medicus optimè emendabit.

II.

*Potentilla
Wicken
cranch.*

III.

*Euporista.
Hauſarſnei.*

I. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XIII.

Indici vulgò Turcici panes, *Ἰνδικοὶ ἢ τουρκικοὶ*.

I.
Esculenta.
Türkisch
brodt.

PANIS etiam fit ex frumento Turcico, quod quatuor est generum colore tantum differentium: scilicet, nigrum, album, rufum, fulvum, nostrate tritico paulò calidius, & glutinosius, quod etiam nunc apud nos seminari in hortis & campis consuevit, quandoquidem frumentum hoc, sicuti & sequens ultra ducentuplum semen producit: sicuti ipse in horto meo experimentum feci, & ex paucis manipulis totum agellum confeminaui. Vnde valdè mirandum, nostros homines, qui omni lucro aliàs inhiant, etiam horum seminationem non considerasse, præsertim cum securius, quàm alia frumenta, tutiusque à grandine sit, & tempestatibus, ut quod solidiore culmo, propiusque terrâ, proveniat: Ad hæc quod non ante hyemem, qua vel frigidior, vel humidior existente, reliqua vsitata nostratia sata crebrò intereunt, sed securissimè ipso vere seminetur, ut sic quoque arua & agri quiescant diutius, eoque in otio etiam commodissimè stercoreari queant, de quibus & alijs Deo iuvante, aliàs plura, quæ huc iam non pertinent, eo quòd margaritæ non temerè omnibus sordidis obijciendæ.

III.
Exporista.
Gaufaranci.

SEMEN huius frumenti præsertim recens, lac præbet ac succum gratissimi saporis, instar lactis amygdalini: unde aridis, tabidisque & similibus constitutionibus optimè confert. Farina verò exiccandi vim habens, ab extra & ab intra vsurpabitur, prout de his & alijs locupletius, Dei nutu, posthac.

QVIS

CELLVLA XIII.



VIS verò dubitat ex hoc semine laudabilem parari, potum, vel saltē miscendo cum communi hordeo vel tritico? Quod sanè delicatis, aut nauseantibus circa omnia alia inusitatiora panum & potuum genera cōmodissimè fieri semper poterit: tametsi hæc in pauperū præcipuè vsum, à me scribuntur.

Cæterum hoc & sequens semen, eorumque panes, eiusdem sunt generis, nisi quòd colore, vt dixi, differūt nō nihil: licet ergo cōiungere & commiscere, vel seorsim pinsere, pro cuiusq; patris familiæ facultatibus & arbitrio. Nisi quòd album semen pulchriorem farinam reddit: sicuti & alia, modò excorticentur prius. Vbi hoc honestum agricolam haud celandū, quod hæc valdè frugi agricultura exiguo sanè semine vberriam messem exhibet, & quidē ex ea farinam pulcherrimam, imò etiam panem exigua portione multum satiantem: At mustelæ, muresque campestris, semini huic teneriori, quando ferè adhuc in herba est, multum propter eiusdem dulcedinem & suauem succulentiam, inhiant: Itaq; agri conuenientes & securi ad hanc sationem eligendi: & aqua salsa, cui vel ruta vel apsinthium fuerit infusum, salubriter & prudenter, illis bestiis arcendis, semen ante sationem probè irrigetur quòd tutius enascatur: Induratū enim,

quod ipse didici, ab iisdem minùs infestatur. Ergo, &c.

M 4

PANIS

II.

Potulenta
Türkisch
bier.

CELLVLA XV.

Indici, triticei panes.

I.
Esculenta.
Türkisch
Weck.

PANIS ex tritico Turcico, albis-
simus, & solidæ substantiæ cōfi-
citur: sicuti cibabam Vitebergæ
in Doctorali promotione mea, anno 60.
Poteſt verò eius ſiccitas atque aſtrictio in-
fringi quàm facilimè, pinguiori vel tritici,
vel zeæ farina: idq; laudabiliter: ſanè, qui
in Alpinis tractibus habitant, ex horum
frumentorum farinis quoq; pul-
tes, quas polentas vocant, conficiunt: & addito bu-
tyro ac caſeo auidiſſimè vorant, quia eſt
cibus ſuauiſ & ſolidioris nutriment, vnde
tempore famis non eſt obliuiſcendus.

Cæterùm inter has quatuor frumenti
Saracenic, ſeu Indici ſeu Turcici vulgò di-
cti, ſpecies, præſtat hanc, quæ albo colore
eſt ſerere, quòd hæc pulchriorem farinam
& panes meliores exhibeat, prout in colla-
tione piſturæ manifeſtè deprehenditur.

IAM

CELLVLA XV.



AM verò ex hoc vel solo semine cereuifiam, non modò salubriorem, sed & pulchriorem, citra omnem controuerfiam parare licet, præsertim cum pari fœcunditate etiã apud nos proueniat. Nam & hîc Francofurti natũ, proximo autumno in magna copia paucis florenis emi, & ipse in meo horto tantũ experiundi gratia feminatũ ritè produxi, Deo benedicẽte, quæ proximo vere benedicente Domino, per agros integros feminabitur. Præstabit enim his salubrioribus & pulchrioribus quoq; frugibus arua excolere, in vsum hominũ & brutorũ longè nobiliorem, quàm alijs vilioribus & grossioribus, minusq; vtilibus, ceu vicijs, fabis, & similibus, vtriq; animantium minũs salubribus, nec eque nutrientibus.

.II
Potulenta.
Türkisch
Weizenbier.

Earundem sunt propè & in nutrîcando & medicando vi-
rium, calidiora tritico, &c. vim emplasticam habent, itaq; ad
fluida sordidaque vlcera & ædemata conferunt.

.III.
Euporista.
Hanßartzei.

N PANIS

CELLVLA XVI.

Lenticei panes, φακῆνοι.

I.
Esculenta.
Einsebrodt.



PANIS ex lentibus, crassum quidem sanguinem generans, sed laborantibus & operarijs ceu similia labra habentibus, non inutilis. Lenticula enim vt in prouerbio est, Diuiti placere desijt, πᾶσα πλουτῶν, οὐκ ἔσθ' ἡδ' ἵα φακῶν. Vnde pauperum cibus est lens, qui fasti dicitur, vbi latius alimentum adest. Sunt autem lentes temperatae, inter calidum & frigidū, in secundo ordine desiccantes. Circa quarum farinam, sicut & circa alia omnia similia, tam semina quàm legumina & fructus. Hoc notandū, quòd si qui cupiant ex hisce farinam ac panem pulchriorem, illa praedicta omnia excorticare poterunt: Sin pauperes copiosiore velint farinam, cum toto moli, vt supra dictum, curabunt.

Rectificatio
malitia.

LENTIVM verò prauitas, menthae, vel betae, & similiū adiectione facile corrigitur. Nam & mentham panī, sicut etiam caseis miscere licebit. Imò prifana seu hordeum excorticatum, vel satireia, aut pulegium lenti mixta, saluberimum praebet edulium: Sic quoque panis farinae vfitatae mixta, quemadmodum plures in hoc consentiunt.

CELLVLA XVI.



VI verò ignotum, ex lentium decoctione, potum fieri posse satis cōuenientem homini, imò etiam ditiores eo vtuntur: cū non tantū sitim compescat, sed etiam *ὄρεξις* seu appetitum inducat edendi: cuius tamen cōciliatio ac prouocatio famis tempore minū utilis. Sed varia etiam à varijs ac variè vsurpantur, nunc pro cupiditate, nunc pro necessitate, quibus omnibus aliquatenus etiam est gratificandum.

Hinc porrò non tantū farinæ, panesque, sed & pulres ac polentæ crassæ ac percoctæ, in formam & consistentiam solidiorem parantur, quarum vna patina plures personas faciat. Quæ ipsæ si cum musto & sale, vel oleo coquantur semel, aluo constipatis proderunt: sin bis percoquantur, laxis conueniunt, atque profluo, item dysenteria in festis, auxilio domestico erunt, ne preciosioribus ac carioribus pharmacis sit opus: præsertim & innoxie sunt his, qui phlegmatico, flaccidoque sunt habitu. Calidis verò siccisque melancholiam & morbos ex ea adaugens, insalubrior, sicut e contrâ castè victuris, aptior lens est, plura ex his probata experimenta in posterum adscribentur.

II.
Potulenta.
Einseiwasser.
Einseibrisc.
Einseigcmilch.

III.
Euporista.
Hauffari net.

N 2 PANIS

CELLVLA XVII.

Miliacci panes, κεχυρηνοί.

I.

*Esculenta.
Hirsenbrodt.*

PANIS quoq; fieri potest ex milio, nam & hic nec inusitatus, nec infalubris erit, præsertim in ijs locis, vbi copiosius feritur, vt in Alsatia, & alibi, pluribus locis. Est verò in primo refrigerans, & exiccans vt volunt in secundo completo, urinam ciens, aluumq; sistens, in panes coactum. Dioscorid. Vnde qui ventris exiccatione indigent, hoc securius cibo vtentur. Sin quis illam stipticā vim auertere velit, cum humectatibus panem reliquaque ex milio esculenta contemperabit: veluti est omne brodiū præpingue, item lac dulce, & amygdalinum cum copiosis passulis, vel malua. Quia verò concoctioni resistit, paucaq; quātitate, copiosam largitur substantiam (prout iam iam ipse domi meæ mola manuarum experimentum feci) nequaquam in fame nobis reticendus hic panis fuit pauperibus, &c.

POTVS

CELLVLA XVII.



OTVS ex his quoque parari posset: sed vsus horum & similium seminum, nunc potiùs in pulmenta, & sorbilia iura transijt. Potest verò, vt videtur, qui probat, vel forma potabili, vel comestibili, hìce simplicibus nutrimentis vti. Bene siquidem nutriunt, aut certè multùm faciant,

VSVS milij ferè aniculis pharmaceutrijs notus est: quid enim vsitatius in doloribus hystericis, quàm semen milij cum sale calidè imò ventri ad mouere crebriùs? Nos verò quoties vtilissimè in acerbissimicolicis, item lumborum doloribus pro præsenti *αρωδιεω* adhibuimus, semen cum floribus chamamili, sale, aniso vel cimino, folijsq; maioranæ, rutæue, calidè frequenter applicando. Iuxta quæ & hæc vtilissima culinaria œconomix proderunt, quæ infrà in corollario de carniû asseruatione dicentur: quia hoc semen omnem cariem & putredinè sua frigida exiccatione arcet: hinc carnes, hinc rhabarbarum in illis seminibus sepeliuntur.

II.

*Potulenta.**Hirsentract.**Hirsentmüser*

III.

*Euporista.**Hausfarnei.*

CELLVLA XVIII.

Oryzacei panes, ὀρυζᾶκιοι.

I.

*Esculenta.
Nepbrodi.*

ANIS potest fieri ex oryza, quæ etsi pluribus locis carior & rarior, tamē haberi potest mediocri precio, etiā isthic vbi non prouenit, nempē ex Italia, & Turcia, Asia, Cilicia, vnde in maxima copia adfertur: Huius cūm exigua quantitas, copiosam farinam, (prout idipsum domi iam per experientiam cognoui) & quidem multūm nutrientem exhibeat, cur non in vulgatum vsum traheretur, præsertim à ditioribus, & delicatioribus, semine eius non decorticat, tempestiuē agro præpingui seminato, eò quòd pulcherrimum, albissimum, ac sapidū panem nobis exhibeat?

III.

*Euporista.
Naufragi.*

Aluum leniter sistit, vnde profluuijs ventris infestis, conuenientius alimentum præbebit, cuius stipticitatem facili mē quis corrigit humectantibus, & lubricantibus varijs esculentis, præsumptis vel adsumptis. Habetur calida in proxima ἀποσάσα, sicca in secunda: vnde contrarijs affectibus præter naturam medetur, sicuti etiam cum mammarum phlegmonis cum anthemide & rosis initiō confert. At præstātor eius vis est in nutriendis calidis tabidisque corpusculis, præsertim cum amygdalis, lacte caprino, vaccino & similibus.

SIC

CELLVLA XVIII.

SIC procul dubio, potum acceptabilem, & largè impinguantem præberet, nisi vt dixi, carior eius esset vsus, vnde opulentioribus ægrisq; ista relinquantur parâda, quibus si vtantur, vilioribus, quæ plebeculæ debentur, parcere poterût.

Cæterùm pultes ex hoc semine frequentissimè, vt iam patet omnibus etiam rusticis, parantur, cum brodijs, vel lacte: tum etiam salubrior est, stipticitasq; eius infringitur, sicq; bonum corporis habitum, indeque pulchrum colorem inducit, genitale quoq; semen conuenienter adaugens, quare aridis exhaustisque maritis, frequentius lautiusq; coqui current hyruides. Vbi hoc mysterium quasi attingendum, quid sibi velit, quòd Belgæ, (sicuti & hac septimana hîc aduenæ nostri id celebri solennitate obseruarunt) emortuo iuvene vel iuencula, omnibus in funus prodeuntibus Ryzum coquendum illo die & comedendum distribuunt, inquisita

huius prisca moris causa, detegetur. Nec enim temerè

hoc, & non aliud semen aut ferculum quod-

uis, hac occasione vsurpari

cœpit.

II.

Potulenta.

Reißmilch.

Reißwasser.

N 4 PANIS

CELLULA XIX.

Panicei panes, ἐλύμιοι.

I.
Esculentia.
Welschhir-
senbrodt.
Item Sench
brodt.



ANIS quoque fieri ex panico (vnde & nomen fingere liceat, quasi vincens panes alios) qui multum faciat, vt miliaceus. Est verò semen dulce, vnde & à Diocletiano, mel frugum vocatur, quia dat corporibus vtile & gratum nutrimentum, forma panis, vel etiam pultis assumptum. Etsi aliqui diuersum scribing sentiant; de illius siccitate, friabilitate, paucitateq; nutrimenti laudabilioris: quæ vti alia complura, extrema fames nihil quicquam curat, sed cibo presenti, vt vt est inhiat, sicuti quotidie proh dolor experiuntur nunc pauperes.

Porrò sorgum, frumentum seu semen huic panico simile volunt, cum gustu simile sit, & dulcem cibum subministret, Parisijs panicum Indicum, Fuchsius sorgamen / Welsch Hirsen nostratibus dici autumat, vnde sorgum aquæ incoctum, anatibus & anseribus agrestibus citò & numerosè capiendis idoneum scribunt Cardanus & alij: Itaq; notandum secretum, potissimum cum illud ipsum etiam ad culinam optimè faciat, & quidem cū voluptate ex illo quæstuoso aucupio.

Huic verò cognatissimum est semen milij agrestis, quod & ipsum Tiphæ species est, vulgo Sench / oder wilder Hirsen / potestq; similiter in farinam pro parâdo pane assumi: Imò verè subtilius, ac ob id præstâtius hoc semen esse creditur, vnde panē eò magis acceptabilē præbebit, quod minùs sit sumptuosus plebeculæ, & sponte sua absq; vlla agricultura quotannis enascatur, quod haud contemnendi lucri est.

CELLVLA XIX.



VR verò non etiam ex hisce singulis, vel simul omnibus potus laudabilis fieret? Itaq; cui placet, & vacat illam degustet. Est enim grati & salutaris saporis ac nutritionis, prout scriptorū monumenta nobis referunt. Eiusmodi enim panes potusue mihi nondum degustare licuit: paulò post tamen prælibaturus sum.

Porro melaga seu sorgum, quod milium Indicum vocant, pulchrū semen est, cibis extra caritatem annonæ ipsarum altilium auium, gallinarum & columbarum, in Longobardia & Hetruria vsitatus. Cuius semen ipse habui Vitebergæ ante annos quindecim: estque frigidæ siccæque qualitatatis penè instar milij, sed fortè minùs alit: et celeberrimus Dominus Matthiolus testatur, ruricolæ ex eius farina panes cōficere, & quidem contumaces concoctu: ergò conuenientiores erunt famis tempore, quòd diutiùs in ventre morentur & fatient.

Præbet quoque medicamina facilia paratu: Nam cinis ex medulla calamorum cum pipere, & spongiæ vstæ puluere vitello oui affati excepti, propinatur septē diebus decrescēte Luna ante somnum ad gutturis strumas: sic & florum eius puluis cum vino pontico, menstrua & dysenteriam curat: vt idem cum alijs contestatur.

II.

*Potulenta.**Plura de
sorgi.*

III.

*Euporista.
Spaustarent.*

CELLVLA XX.

Hæc sunt ex reſeruatis ſalubrioribus ſine cultura & labore omninaſcentibus, &c.

CELLVLA XXI.

viſ. Amylacei panes, ἀμύλοι.

7.
Eſculenta.
Krafftmehl,
brodt.

PROditioribus ex amylo id eſt farina citra molam ex tritico facta, ſolidior quidẽ & ſalubrior, cibus fit medicamentofus & tabidis præcipuẽ & extenuatis atque debilibus, maximẽ conueniens. Paratur autem optimum amyllum ex tritico optimo, vel zea, ſic dictum, quod ſine mola conficiatur, non calefaciens corpora, quod cæteri uſitati panes omnes facere creduntur, diuerſorum tamen reſpectu, vt Galenus quoque atteſtatur. Cæterum in facultate nutriendi, panibus lotis, penẽ correſpondet, de quibus alibi prolixius, nec enim hic locus, aut tempus, abſolute pertractandi ſingula.

HINC

CELLVLA XXI.

HINC in forma potus, dilutissima pulmēta, vel sorbitiones, rectissime fiunt: imò & potus longe iaiubrior illo pluribus locis vsitato, qui ex furfure ac lupulo paratur, *Kleyen tranck Nachbier/oder Jungbier/* & facile credo, quia is est potus minus sumptuosus, egenis accommodatior.

ANTEA dictum est, quòd hi panes potusque seu rectius fluida esculenta, pulticulæq; exhaustis probè nutriendis & citò reficiendis conueniant quàm optimè, præsertim etiam infantibus fluidam aluum sentientibus, quibus sicuti & alijs perfluuiâ ventris leniter prohibet, &c. Deinde etiâ adhibetur in lineis vestibis albedine pulchriore substantiaque firmiore imbuendis, vt nunc sit, *das sie die fröse mit stercken*. Monui hos quæ amyla parant quæ alijs illorum vsum etiam in peperis norunt, mundis enim virginibus, etiam mundissima quæque iure conueniunt.

II.
Potulenta.
Kraffttranck

III.
Exporista.
Hauffartner

CELLVLA XXII.

Loliacei panes, ἀράβιοι, ἀραβίαι.

I.
Eſculenta.
Brädtbrodt.



ANIS loliaceus: qui tamen cū valdè exiccet in ſecundo, & in tertio excalefaciat, minùs laudabilis eſt, & pecoribus vtilior. Nam lolium inter ſegetes noxiū magis quàm vtile eſt, immiſcens ſeſe alijs, præſertim, tritico, hordeo, farri: ex quibus degeneratis naſci dicitur: vnde illorum comes indiuiduus quaſi exiſtit, iuxta illud Stigelij:

*Quotidie infelix lolium ſe frugibus addit,
Adſere tu meſſem, Chriſte benigne, tuam.*

IN ſumma tamen egeſtate hic panis nequaquam reſpue-
ndus eſt: nam melius il quàm nil, culicem deglutiens, lupus
ait. Ad hæc ipſius malitia admittis ſalubriori frumento
fontanæque, ritè corrigi poteſt, vt propterea non ſit penitùs
damnandum, præſertim cum in pinguendis gallis &
gallinis optimè conferat, & medicos vſus,
vt dicetur, præſtet.

HOC

CELLVLA XXII.

HOC semen, eiusq; farina, cū sint calidiora, magis cōferent omnibus vtentibus, si fontana probè diluta. ac contemperata, forma liquida potius, quàm alia sicciore, assumātur, etiā à brutis. Nam sicuti Aegilops, & similes steriles fruges, in vsum pecudum, quibus æquè indigent homines, requiruntur: sic & lolium, aliæque ignobiliores, atq; alienigenæ segetes, in eisdem vsus, rectius conferri poterunt.

QVONIAM hoc semen satis calefacit & exiccat, contrarijs præter naturam dispositionibus, nempe frigidis humidisque, præsertim ab extra vtiliter adhibebitur: itaque putrida fluidaque cutis vicori, vlceraque cum melle & alijs cuilibet malo appropriatis, curabit: sicuti & strumas cū fimo columbino & se: lini in vino rumpere perhibetur. Item quando cum polenta, myrrha & thure suffitur, sterilitatem arcet.

*II.
Potulenta
Brandt.
franc.*

*III.
Euporista
Hausbarnet.*

CELLVLA XXIII.

Panes ex feminibus Medicatis, πολυ-
χρηστοι, φαρμακευτικοί.

I.
Esculenta.
Ershenbrodt

EX feminibus papaueris, anisi, endyuiæ, carui, alkekengi, coriandri præpar: nigellæ, sed hi magis sunt medicati, vndè morbidis, vel neutralibus corporibus accommodatiores sunt, videlicet tabidis, asthmaticis, stomachicis, nephriticis, & similibus, quorum ægrorum cum tempore famis plures sint, quàm aliàs, domesticam curam, aut præseruationem obiter monstrare, saltem per diætam qualemcunque visum est, quòd mali succi, vt dixi eodem tempore caritatis annonæ, coaceruati in corporibus, præsentissima plurium morborum semina existant.

CELLVLA XXIII.



Hx hisce feminibus, vt diuersarum sunt naturarum, ibi diuersissima quoque pocula mortalibus exhibentur. Ex semine papaueris, vilissimo pretio saluberrimus potus conficitur, vulgò lac papauerinum: omnibus siccis, tabidisq; atque vel morbo vel natura, extenuatis, item febrientibus, nec non qui in vigilijs diutinis ac in somnijs detinentur, vt phreneticis, paraphreneticis, maniacis, præsens auxilium præstans: imò & sanis, non tamen pituitosis & phlegmaticis, satis conueniens.

AN verò non vinum vel aqua Alkekengi, præstantissimus potus est, præsertim calculosis omnibus, podagricis, hydropicis, asthmaticis, quod sit optimum *ὀυρητικόν*, illos morbos, motu vrinæ curans?

Vinum verò vel aqua: decoctionis anisi, fœniculi, carui, an non omnibus sanis & ægris saluberrimus potus, tam stomachicis, quàm cephalicis in vtroq; sexu?

Item verò ex hoc vnicò capite, totius & vtilissimus commentarius, pro sanis & ægris rectissimè colligi posset, quod hic latissimum omnium seminum simplicium non hortum, sed campum habeamus ac theatrum amœnissimum, quod vt, Deo propitio, posthàc ex consensu omnium illustriorum Medicorum, cum nimis diu vtilissimis D. Domini Geroni operosis lucubrationibus caremus
fœliciter fiat, Deum oro.

O 4 EX

II.

Potulenta
Mahn-
milch.Juden Ktr.
sche Wein.

I. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XXIIII.

Polinei seu volati panes.

I.
Esculenta.
Staubmehl.
brodt.



X volatia seu polline, hoc est puluere circa molas & parietes hærente, cum semina teruntur mola, potest fieri panis satis laudabilis, in & extra annonæ caritatem, qui etsi minoris sit alimenti, etiam precij vilioris existit, & ob id pauperibus comparabilis: si saltem in maiore copia haberi posset.

Porro cum hic pollen subtilioris sit, & ceu volatilis substantiæ, quò solidius firmitusque corporibus alimentum præbeat, alia farina crassiore certa proportionem, tam pro facultatibus inopum, quam pro nutritionis intentione, ritè permisceri potest.

Huius confirmatio cum iam promptuarium sub prælo esset, fortuitò, Deo monente, incidit, ex eo quòd olim legerà apud quendam Theodosium Bononiensem Medicum celebrem, ubi de generibus panis, panisque eloto in certis morbis adhibendo agit. Quare ne solus phantasticis maleuolis delirare viderer, illius magni & doctissimi viri auctoritatem allegare visum fuit.

POTV-

CELLVLA XXIII.

POTVLENTA ex his æquè vt ex alijs, facile parari possunt, sicuti præcipuè sorbitiones, pul-
ticolæ, item cereuisiæ tennes: præstanti ores ta-
men illis furfuraceis, vulgò vsitatis, *Keyenbier*/
oder *dünbier* / rectius *Keyengetrenck*, porcis sagi-
nandis magis, quàm hominibus conuenientibus.

Pollinis vsus etiam in medicinis externis est, & esse po-
test: vt in emplastris, sacellationibus, balneationibus hume-
stantibus, & nutrientibus, item dolorem sedantibus: Quæ om-
nia, quia iam iam inciderunt, propter festinantem Typo-
graphum plenius, vt statuerã, attexere, non dabatur, at pro-
ximè id fidelius præstabitur.

II.
Potulenta.
Fluida.
Staubmehl
getrenck.

III.
Euporista
Naufarney.

CELLVLA XXV.

ST quoque vnus ex reſeruatis, ſed is, quia ſingu-
laris & non temerè, tam propter commodita-
tem multiplicem, lucrumque ſi rectè uſurpetur:
quàm propter dolum, qui per fraudulentos mo-
litores & piſtores infideles ignaris hominibus
inferri poſſet, in vulgus proferendus, & ſternendus, ne doſoſi
benè à me cogitata in malefacta transformet. Fidelibus ta-
men & gratis ſeorſim communicandus, vnà cum alijs non
paucis neutiſquam contemnendis, præſertim quoq; in
bellis, obſidionibus: & aliàs etiam in ocio &
abundantia pro animi re-
creatione.

CELLVLA XXVI.

Furfuracei panes, *πιτυριται ἄρτοι*.

I.
Esculenta.
Alimen-
brodr.
Quindis
brodr.



X solis furfuribus quoque pinsitur panis, minus nutriendus, magis laxans, pecudibus utilior, extra annonæ caritatem, præcipue verò in aulis, & nobilium domibus usitatus, in pastum canum & altilium, quem tamen inevitabilis famēs, in esum hominum quoque transferri coëgit. Nec verò tam insipidus, aut naturæ aduersus est, præsertim ex tritici furfure, vel si pars farinæ laudabilioris commisceatur. (qui similis erit panis, quem Cicero cibarium vocat.) Iam enim talem furfureum panem per pistorem meum iuratum, sicuti & panes alios complures, paratos, gustauimus, imò largè comedimus domi, & foris etià alijs Dominis exhibuimus: qui Dei benedictionem agnoscentes, in tali panis forma optimè acquieuerunt, præcipueque familiæ, ac laborantibus optimū nutrimentum fore consenserunt. Cur ergo in tanta rerum angustia hominibus profutura, in brutorum alimoniā conuerteremus? cū propter hominem primò à Deo condita sint vniuersa, brutaque alijs vilioribus pasci queant, sin minus, æquius erit illa, quàm hominem Dei imaginem, pessum ire.

POTVS

CELLVLA XXVI.

POTVS vſitatiffimus in multis Germaniæ regionibus, maximè quoque in Haſſia, & alibi, coquitur ex furfure, & lupulis, non inſaluber. & pauperum ac ruſticorum medo ſeu methum eſt: optimè verò ſitim reſtinguit, ſed ne corrumpatur aut aceſcat, vna vice minùs coquitur, cùm ſemper recens haberi queat. Extra caſum verò neceſſitatis, pro pecudibus vtiliſſimè ſaginandis valet: quam vnicam ob cauſam, ſuā laudem, locumq; inter domeſticalia victualia meretur, quòd macilenta atque tabida quaſi altilia vniuerſa, inſalubria, imò ferè nullius vſus & abominofa omnibus eſſe ſoleant: id quod vel ex vnico capone arido (aliàs ſi pinguis ſit ſaluberrimo) diſcere licet.

II.
Potulenta.
Dünbier.
Klepenrâdt.

HIPANES potuſq; etſi ignobilioreſ, tamen etiam in vſum medicum aptiſſimè aſſumentur, eò quòd parùm nutriendo, illis largiſſimis, præpinguibus, ac vaſtis plethoricis corporibus, (in quibus etiam ſtraminea alimenta, laudabile, attamen noxium iſſis, nutrimentum exhibent) longè meliùs ipſa nobiliſſima ac generoſiſſima ſiligine, conueniāt, ne propria pinguedine ſtrāgulentur, aut ſuffocentur. Vnde maxima clementiſſimi Creatoris prouidentia ac benignitas nobis, etiam in rebus viliſſimis & ſordidis diſcenda & celebrāda proponitur. Cæterùm quā ſit multiplex vſus furfurum, in medicinis abſtergentibus, humectantibus, & vniuersis, notum eſt, & tempus haud admittit illa etiam vulgò perſpecta, hīc pluribus repetere.

III.
Euporiſta.
Hauſſarſnei.

I. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XXVII.

Siliquacei panes, Κεράτιον.

I.
Esculentia.
Träberbrodt.



X siliquis cereuisiarijs, von bierträbern quoque conficietur panes, etsi ignobiliores: Cum enim filius prodigus in Euangelio, extremam famem illis paleis hordeaceis, (etsi enim in textu est Κεράτιον, ramen sequitur, quibus vescabantur fues: ergo verisimile est non fuisse ξυλοκεράτιον, de quo infra) expleuerit: quid obstat, quò minus in extrema, ac mortali fame id alij mortales tentent? Charius enim vita nihil est, quomodocunque illa conseruetur. Ad hæc lupulus admistus, sanguinem mundificans, putredinemque arcens, illam siliquarum fœculentiam, præsertim addita farina salubriori, facile corrigit ac rectificabit. Quare etiam hic panis, tam propter extremam paganorù famem lethalem, quam ob utilitatem ac comparandi facilitatem, praterendus minimè fuit. Sin quis hunc respuat, illi meliorem, siquidem habeat, haudquam inuidemus: ne quis Hercules hospes in hac nostra pauperum mensa, conspiciatur.

EPILOGVS I. SVSTENTATIONIS per femina.

Epilogus primæ sustentationis huius.



ATQVE hi circiter triginta vnà cum reſeruatīs ſunt ſerè præcipui, nec ſanè abominabiles aut inſalubres panes potuſq; & medicamina domeſticalia, quæ quidem ex ſolis ſeminibus, varijs tamen, vt dictū eſt, vtiliter Dei benedictione in & extra omnem exitioſam caritatem, morborumque curationem ſubſtitui inuicem queunt, ne vel tabida fame vel mor-

CELLVLA XXVII.

POTVS, seu brodium harum percoctarū, suis & vaccis potissimū debetur, cum homines, vel simplicem fontanam huic præferāt: Sed hæ reliquæ hordei, & lupuli, aqua recenti affusa, si recoquantur, statim post cereuisiam & colentur, faciunt loram, potum tenuem, aquæ similitimum, verè *Ge. martert wasser.*

At *δευτερα* seu secundaria cereuisia, seu lora, est alius potus ex materia ipsius cereuisiæ, secundò cocta, affusa aqua secunda, de qua suprà habuimus.

Ebis præmaturiùs mori quis cogatur. At si hæ necessitas vel famis, vel ægritudinis haud exigat: certè in pecudum saginam, hominibus profectò pariter necessariam: quod si nec hoc, saltem in animi recreationes, huic ærumnosæ vitæ nostræ debitas conuertentur, ne tam nobilia Dei dona ad eò inconsideratè ac planè absq; omni fruge pereāt aut negligātur.

Et hoc sanè modo ex hisce ad triginta primi penuarij cellulis seu repositorijs panes ac victus alij triginta, & ex iisdem iterum totidem alij, odore, sapore, coloreq; imò & substantia distincti, parari poterunt, & ex iisdem sexaginta alij plures, qualitatibus differentes, citra prodigium (quòd forsitan mirabere,) ritè confici queunt, quæ seorsim docebuntur, ne temerè singula ingratis prostituere iudicemur: quæ quidem quantumvis tenuia videntur, Galenus tamen ipse resurgēs, non agnosceret sine admiratione, eò quòd ipse tantum quinque panis genera in vniuersum tantum ponat primum Aliment. Item 4. ait Glauco: Grati ergo Deo hisce pefruamur, in laudem opulentiss. Creatoris Iehoua, Domini nostri omnipotentis,

A M E N.

P 3

OMNIA

II.
Potulenta.

II. SVSTENTATIO VITAE,

II. PENVARIVM
EST DE DIFFE-
RENTIIS PANIS, POTVS, AC
medicaminum, ex fructibus varijs,
vtilibus & naturæ gratis.

Omnia autem hæc *φύσει τὰ*, tam ex syluis, quàm hortis, Dei clementia, hominibus atque iumentis opulenter proferuntur. Et si ad *γεωργικὰ* quoque, secundū Varronem pertinent, quod haud quicquam curemus, modò illis ritè perfrui valeamus.

CELLVLA I.

Pomati panes, *μυλοῖνοι, μῆλνοι.*

7.
*Esculentæ,
Dyffelbrodt.*

Modi paradi

PANIS laudabilis, diuersarū temperaturarum, optimè nutriens est is, qui ex pomis domesticis quidē, & agrestibus concisis, siue excorticatis, siue non excorticatis: vel elixis in forma pultis grossi: vel furno tostis (quo minùs sit vlcerosus, & à superfluitatibus repurgatior) sic vt farina priùs probè fermentata & salita subigatur, & de mane media pars pomorum præparatorum admisceatur, vel arefacta in pollinem molita addatur. Reçtius tamen forma pulmenti, cum aqua cocta coloq̃ue traiecta, farinæ, loco aquæ, adijciuntur, quod Dei gratia felicissimè iam expertus sum: panem hinc sapidū, subdulcemq̃, & ob id largiùs nutrientem, nec non solidum, ac proinde citiùs faciantem conficiens: qui panis pro diuersitate pomorum assumptorum, diuersarum quoque qualitatum existit, eò quòd ex dulcibus pomis *εὐχυμοι* calidiores: ex

CELLVLA I.



Ic ex pomis, potissimùm sylvestribus, Vinum pomatum optimum fieri solet à plebecula. Nec enim est insuaue aut insalubre, sed benè nutriendum, sitimq; probè, præsertim ex acidis & agrestibus pomis, sedans, vt in Hafsia, & alibi præparatur, sepe additis etià vinaceis, vel quòd salubriùs ac rectius paratur, expressis obiter autumno vuis in torculari, contusa poma immixta exprimuntur simul cū vino, in vinaceis adhuc succulentis reliquo. Et præbet potum vt dixi gratum, atque salubrem, præsertim in summo æstu, item biliosis & valde siticulosis, nec infeliciter nutrit, præsertim si ex hoc attritum fiat, cum micis panum, tum enim cibum potumq; simul ritè præbet.

Nec verò medicamenta domestica ex his defunt. nam & Syrupum de pomis, quartanarijs, pleuriticis, & Melancholicis optimum, & vsitatissimum, nobis exhibent: Item Electuaria, omnibus tabidis, item quartanarijs, & similibus vtilia. Sic & pomata linimenta, ad omnes fissuras labiorū, & aliarum partium secretarum ex iisdem facillè parantur, quæ vide in dispensatorijs Italicis, Item in Pedemontani secretis.

Cæterum hæc ex fructibus arboreis alimenta iam sic consignata, & pro nunc ferè absoluta, confirmauit apud me quoque Polydorus, qui ex Eusebij. de præparat: Euang. refert, à Seculo venti filia, ea primitus inuenta esse. Vnde meditationi meæ postea magis sisus, proximo egenti eò promptius nunc seruiro, idque fideliùs vt præstem, rationem aliquam & modum (etsi varij sunt) conseruandi fructus, nouisse expedit: de quibus Corollarij caput. 7. consule.

Mausteris ac acidis, frigidiores astringentesque panes prodeant, ex vtrisque verò simul mistis, temperatus. Vnde tot erunt huius panis differentiar, quot & pomorū, vt Vorstesser brodt/ Hartig brodt/ & sic de alijs.

II.

Potulenta
Dyffelwein
oder most.
Dyffeltrac.

III.

Euporista.
Haußartnerei

II. SVSTENTATIO VITÆ.

CELLVLA II.

Citronini, Granati, Arantini panes, *μηλοῖννοι*
ἑξωτικοί, vel *ξενομήλιννοι ἄρτοι*.

I.
Efculenta.
Welschöpf-
felbrodt.

SI C quoque panis ex Exoticis pomis, illis saltem locis, vbi nascuntur, & citra sumptus maiores haberi possunt, vt ex granatis, arantijs, limonibus, citrinatis. De quorum asseruatione vide alii. i, & infra in Corollario. &c. quia hi fructus nobilissimi per totum annum, vel in vsum medicum saltem requisiti, dignissimi sunt, qui à corruptione defendantur.

III.
Euporista.
Hanfarknei.

HI sanè fructus præstantissimi per se sunt, tum ratione feminum, quæ etiam antidota sunt, contra varia venena, ietusque venenatos: tum corticum, qui contra colicam, aliuque profluvia valent: tum denique ratione carniū, & totius substantiæ ipsorum, qua suauiter refrigerant, corroborant, malignis febribus, item malaciæ muliebri, ac lui optimè resistūt: sicuti & venenis, vino vel alio modo propinati, vel crudè commesti, vel quacunque forma assumpti. Itaque cum euporista naturæ grata sint, non omittendi.

QVAESO

CELLVLA II.



V AESO verò quàm præstans siti restinguen-
da vinum est, granatorum, arantiorum, & li-
monum succi, etsi pro diuitibus & ægris aptio-
res, maximè in febribus ardentissimis, item in
peste, & astuante stomacho. In primis quoque
succus acetositatis citri, sicut & miua, citoniorum: quorum
pomorum peregrinorum liquores, item conditura, & alia
tàm esculenta quàm medicamenta, ex his præparata, similes
propè operationes ac vires sunt à natura adeptæ: nisi quòd
forma ac ratio præparandi, & etiam à dissimilibus assumen-
di, diuersitatem fecit maximam: quòd plurimùm differat, cum
melle, item an à biliosis sumantur nec ne, tùm enim minùs
refrigerant. Contrà si à pituosis, & quidem cum Saccharo
condita sumantur, hos magis infrigidant: vt constat ex
omni simili suo simili addito: quæ observatio in
cibandis & medicandis omnibus san-
ctè tenenda est.

II.

Potulenta.
Granaten
Wein.
Pomerançe
Wein.
Citrinaten
Wein.
Simul Eu-
porista.
Saufarhnei.

Q EODEM

CELLVLA III.

Pyrini panes, & nivoi.

I.
Esculenta.
Birnbrodt.

Colorum pa-
nis correctio.

EODEM modo panis ex pyris, tam domesticis quam sylvestribus fiet: & prout libet, acida vel subacida, vel dulcia eligendo, secundum quod corpora cibanda offerentur. Hi enim panes dulces existentes laxant, alij stipant: tametsi hæc in fame nihil curantur. Atque hi, sicuti alij omnes nigricantes, paucissimi croci, crætæue aspersione aut infusione, laudabili & naturæ gratiori colore imbui, sine sumptu maiori poterunt, prout supra in Reg. dictum est.

Cæteram sicut pyra, ita esculenta & panes ex his parati refrigerant in genere (sicut ferè & poma,) & astringunt: magis tamen sylvestria & acida: dulces verò, ut moscatellini, & similes omnes sapidos cibos, item panes largè nutrientes nobis exhibent, sicuti hos domi pistos alijs Dominis gustandos feliciter præbui. Et profectò vel soli pomati panes & pyrati, hunc laborem nostrum ad inopem plebeculam satis commendabunt, ut ipsi grati fruantur, quo & nos sumptuum ac laborum impensorum non pœniteat, causamque de hominum ingratitude conquerendi nullam experiamur.

Neque enim dubito dimidium frugum hoc vitu, quidem salubri, comparci posse.

EADEM

CELLVLA III.



Adem præparatione, vel expressione, vel mace-
ratione ac infusione, vinum seu potus pyrorum
conficitur, magis infrigidans æstuantia ac siti
arefacta corpora. Et hi ex fructibus potus semi-
nutrimentum sunt egenis, præsertim si mica
panis interantur, vt dictum est de præcedentibus.

EX his etiam vtilis & sapidi succi, imò & vsualia vulgò
Electuaria stiptica, & infrigidantia quidem ex acidis &
sylvestribus: humectantia verò refrigerantia, ex dulci-
bus: quæ electuaria, sapissimè etiam casei & butyri vicarium
esse possunt, & cum pane edi, si qua illorum caritas incidat. Sic
ex pyris fit ein husell pfeffer oder birn pfeffer/ nèpè succis expres-
sis percoctis, & vel carnibus, vel piscibus incoctis: quibus de-
litijs εὐωπίσας gaudent etiam ditiores, rustici & in suis
Eucænijs triumphant. Est enim eius vsus pro-
batissimus, & ob id hoc secundo lo-
co dignissimus.

II.

Potulenta.
Birnwein.
Birnmost.

III.

Euporista.
Hausparksnei.

Alia esculen-
ta ex pyris.

Q 2 PANIS

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA III.

Prunorum sylvestrium panes.

Κοκκυμλοῖνοι, ἄγριοι, ἀγριοκοκκυμλοῖνοι.

I.
Esculenta.
Schlehen
brodt.

PANIS ex acatijs nostratibus, *Schlehenbrodt*/ eodem modo, vel cum vel sine nucleis tuis paratus, vberius replebit, & firmitus nutrimentum corporibus addet: siue exiccentur & molantur, siue conquassata & cocta, alij farinæ immisceantur. At hi acidi atque austeri panes, sicuti & omnes similes, vel pauco melle pro pauperibus, vel saccharo cinnamomo uel pro ditioribus, optimè alterari atque contemperari semper & vbiq; poterunt, vt hoc minùs sint à nauseabundis vel morosis aspernandi.

III.
Euporista.
Haufarthnei.

CAETERùm prunelli isti astringunt, atque exiccant toto frutice fructuq; vnde magis faciant cibi ex hisce, item potus, nec non medica eorundem. Itaque flaccidis omnibus, oris & aliarum partium impuritatibus ac molliciei, leui sumptu, tutò tamen, medentur. Sic & dentium doloribus, cum vino collutorum.

ET

CELLVLA IIII.

ET sanè ex his, non tantùm pro
 apitijs & dominis cum vino fit
 nostrum *Schlehenwein*/siti & ap-
 petitui multùm seruiens, sicuti & ventris
 fluxionibus coercendis: sed etiam rustici
 nostri, ex aqua, pyris, acatijs, sibi gratũ po-
 tum parant, & ferè ad ebrietatem potant.
 De quo vulgò refertur: Post sũssum saurũ,
 post vinum bibimus laurum. Nec id pror-
 fus præter rationem, cùm crapulam talis
 potus discutiat.

CAETERùm aqua ex floribus prunellorum puerorũ lum-
 bricos pota necat: sicuti & aqua illa graminis, *Quecken-*
wasser/ Item lachrymantes spontè oculos exiccat adhibita.
Quæ ewóq̃isa probata, haud sunt contemnenda, etiam à di-
 tioribus, quòd crebrò plus auxiliij quàm laboriosæ aliæ
 compositiones, aut prolixæ R. formulæ præ-
 stent, de quibus in posterum
 plura.

II.
Potulenta.
Schlehen-
wein/vind
Laurum/
vel Lora.

III.
Euporista
Sauspargnel.

Q 3 SIC

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA V.

Cerasati panes Κερασοῖνοι, ἢ κεράσιννοι.

I.
Eſculenta.
Kirschen
brodt.

Kirschmehl.

SIC vbi maior sit ceraforum copia, panis cerasaceus fieri poterit, æquè vt præcedens, citò saturās. Possunt autem exiccata per totū annum in hunc & alium vsum optimum reponi, & postmodum recocta præbere, vel electuaria farinæ miscenda, vel per sese in pane triticeo, & pane placentarum pistata, deuorari. Nuclei verò sicuti & aliorū consimilium fructuum, cum cortice pistrino moli, ac in pollinem verti poterunt albicantem, farinæ subigendæ addendū, pro pane augendo, & largiùs exigua massa cibando. Nec verò tales panes noxij atque inutiles esse possunt, quòd eiusmodi nuclei, etiam cum suis ossibus, vt medici vocant, contra calculos, colicam, & alia cognata symptomata, cum successu exhibeantur.

QVID

CELLVLA V.



VID verò vsitatus est, vino cerasaceo, vel cerasorum, vnde nō opus erit plura addere, nisi hoc quod calidiori aut obstrueto epati ac renibus, non æquè sit conducibile. Sed & pauperculi ex fontana & cerasis illis salubrioribus quidem, putrefactionique minùs obnoxij, leniter furno vel sole exiccatis, mustum parant.

Cæterùm & electuaria domestica salubria tam ex acidis, quàm dulcibus cum vel sine saccharo aut melle parantur: quæ etiam matres pro butyro & melle, sicuti & myrtillorum nostratium succos percoctos, pani illinunt.

Dulcia cerasa, præsertim recentia, aluum stricam solvunt, austera verò, item exiccata fluidam sistunt. Sic acida, subacida, item austera sylvestria, idem operantur. At cummi cerasorum, quia cuius obuium, cum vino potum, calculosis, tussientibus, visui appetituique, & pulchritudini inducendæ confert, imò & serpiginem cum vno sublimato curare volunt.

II.

Potulenta.

Kirschwein.

Kirschmost.

Kirschmus.

Kirsch Lat.

wergen.

III.

Euporista.


Hausargnet.

CELLVLA VI.

Mespilini, Sorbini, Cytonini panes.

Μεσπιλινὸί, Κυτῶνινοί, &c.

I.
Esculenta.
Quingen.
brodt.
Weisselbrodt.

 IC vbi plura Sorba, item Mespila, Cytonia proueniunt, ex eorū carne saluberrimus panis paratur: maximè tempore belli, & contagij, vbi dysenteria, & similes epidemiales ventris fluxus grassantur: Qui his destituitur, vel illos fastidit, eligat pro facultate, voluptate, ac necessitate, alios sequentes vel præcedentes.

AD

CELLVLA VI.



De eadem valent, & facile parantur, vina cytoniorum, quia illa minùs putrefactioni subiacent: estque is potus stomachicis omnibus, item dysentericis, & similibus ventris ac intestinorum vitijs utilis, item acrimoniæ urinæ, & strangurijs. O. N.

Paratur verò communiter sic: cytonia decorticata intùs & extrà, sole vel furno exiccata, lino vel serico inclusa vasi, cū pondere immittuntur, seruata vini & cytoniorum proportionem conuenienti, vinoque saporem referente, eximuntur ne putrescât. Rectius verò & sapidius vinum hoc, & omnia alia parabuntur ex extractis, sublimatis singulis simplicibus electis, tùm enim vnicus haustus totum dolium suauiter imbuere potest: Sic heleniata, hyssopata, saluiata, zedoareata, cariophyllata, &c.

II.
Porulenta.
Quirgen
wein.

N. Facilem
modum pa-
randi vina
aromatica et
herbacea.

R SIC

II. SYSTENTATIO VITAE,

CELLULA VII.

Amygdalini panes. *Αμυγδαλινόι.*

I.
Esculenta.
Mandelbrod.
Marcipan.



IC saluberrimus panis amygdalinus fiet, vbi
copiosior amygdalarum prouentus fuerit: qui
etsi non pro plebecula, pro ditioribus saltem pa
rabitur: Adde quod naturæ grata est varietas.
Cæterum si quis cum corticibus molere velit,
plus farinæ, sed replentis magis, quam nutrientis accipiet:
nec verò noxius erit panis, sed multum cibans, & exiccās ha
bitus laxos. Si enim silices in pollinem comminuunt homi
nes, cur non etiam hos & similes nucleos? Porro circa hunc
panē & cognatos hoc singulariter & solenne quasi per quā
optimè notandum, quod iam s. a. facto & expresso lacte
amygdalino, reliquæ, & quasi paleæ, quæ aliàs abijciuntur ceu
inutiles, adhuc laudabilem & perpulchrum panem per sese
etiam, aut cum alia farina vel adorea vel triticea
mixta præbent, vt nuper in familia
mea experientia propria
deprehendi

HINC

CELLVLA VII.

HINC optimus ac gratissimus potus paratur, lac amygdalinū vulgò dictum, quod omnibus tabidis, hecticis, phthificis, & febrientibus, conferens simul nutrimentum, & medicamentum præbet, paraturque de facili, excorticatis amygdalis, atque in mortario cōtritis, cum fontana coctis, sine vel cum passulis. Estque ἐν πρῶτῳ nutrimentum, ac medicamentum ytilissimum: amaræ verò minùs nutriunt, sed calculosis & ebriosis magis conueniunt.

II.

*Potulenta.**Mandel,**milch.**Mandel,**wecf.**Simul Eup**rilla.**Hausarthnei.*

R 2 PANIS

CELLVLA VIII.

Castaneati panes, Κασανίτοι, vel κασαναίτοι.

I.
Esulente.
Keſtenbrodt.

PANIS ex castaneis perutilis & bonus, nec ingratus est, præsertim ubi copiosius proueniunt, & vilius haberi possunt: si vel ex dimidiata illarum farina, vel maiore dosi admixta, durabilis panis comparari potest. Ex his verò breui tempore, utiles sylvarum seminari possunt: in fame quidem pro hominibus, extra illam, pro pecoribus.

Hæ crudæ etiam comeduntur, sed salubres sunt tostæ, imò salubriores vino incoctæ, vel etiam cereuisiæ, vel aquæ & vino mistis, saleque asperso. Varietas enim delectat naturam, vt d. e. Cæterum hæ, sicuti & glandes, cum corticibus moli poterunt, pro farina illarum adaugenda, præsertim in sagina pecudum. Et post
plura.

AD

CELLVLA VIII.



X his & sequentibus nucibus cognatis, puta iuglādibus, fagi fructibus, auellanis, glādibus æq; atq; ex corticibus ac limaturis salubriorum arborum, quis dixerit potum naturæ gratum aut salubrem fieri posse, credo non magis ac ex ouorum testis, quorū brodium ille sordidissimus Pfaff magnus, propter Deum in eleēmosynam dedisse pauperibus dicitur.

At verò meminerimus posteriora cogitata pleniora esse. Nam non tantum, uti expertus sum domi meæ, lac castanearum ferè ut ex amygdalis cōficitur, sed etiā panis quasi Marcus, ut vocant. qui etsi non sit tam suavis & grati saporis, passulis tamen, & saccharo optimè cōtemperari ac gratior reddi potest pro delicatioribus, quod & Dioscorides in Euporistis, harum decocti meminit, tussientibus nimirum optimè, tabidisque conferre, cum Plinio affirmans.

Quin & olea utilissima, & liquores, de facili, vel exprimi vel extrahi possunt, in magna copia, ceu ex materia præpingui: quæ suum vsum peculiarem quoque præbent.

II.
Potulenta
Restentatæ.

III.
Euporistæ.
Haupfartneis

R 3 PANIS

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA IX.

Iuglandini panes. Βασιλικακάρυνοι ἄρτοι.

I.

*Esculenta.
Baumnüß
brodt.*



ANIS quoq; aliquādo ex nucibus iuglandium, sed minori quantitate adhibitis, eò quòd caput feriant, in ineuitabili necessitate, pinfi potest, præsertim cum corticibus conquassatis & molitis, vt sic oleaginositas nucleorum contemperetur, & copiosiore simul farinam præbeat. Sic quoq; expresso iam in molendinis oleo, illarum placentulæ vulgò comeduntur, Nuß Kuchen.

*Iuglans
quid et unde.*

HIC tamen non tacebo extra casum necessitatis vsum & esum harum immodicum & intempestiuum caput maximè adfligere, vnde & quidam volunt κάρυον Græcis dici, quib. κάρα Attico idiomate, caput significat. Sic à Latinis ob eandem causam à nocendo nux (vt opinor) nomen habebit: at iuglandē nuncupari volunt, elisis paucis literis, ac si diceret, Iouis glandem: quo nomine primo mundi æuo: appellatam fuisse plures tradunt. Quippe cùm homines diu glandibus pasti, inuenta tandem arbore, quæ nuces ferebat, degustatoq; nucleorum eius sapore, dulcedine illorum mirum in modum illecti, nuces, Iouis glandes, ob præstantiam & excellentiam, appellauerunt. Vnde constat illas pro vsu & abusu, probari & improbari. Inter quas tamen omnes recentiores salubriores sunt. Seruantur verò, vel melle demersæ, vel arena tectæ, vel paleis, vel in arca sui ligni, vel cepis permistis. De quibus plura in

Corollario.

SIC

CELLVLA IX.

SIC quoque ex hisce, & omnibus nucibus, æquis rationibus, lac iuglandium, non dissimile multum à castanearum & amygdalarum iusculis, vel potu paratur, præcipue ex recentibus optimè nutritivis, imò & naturâ ad generationem roborantibus. Sic quoque Marcipanis, ex iisdem mundissimè enucleatis, fiet, quod vel pueri nostri nouerunt, pani immiscentes tales nucleos.

CAETERUM an non utilissimus liquor olei iuglandini in Cesium & medicinam simul comparatur, quo pauperes, imò & religiosuli, pro butyro vtuntur? Sic quoque Rob nuncum, utilissima ad oris vitia medicina, ex his immaturis paratur. Eadè ratione nuces cum sale, cæpa & melle, canum hominumque morsui auxiliantur, mamillarum tumoribus, itemq; & luxatis. Sic cum cortice crematæ, & umbilico admotæ, tormina efficaciter discutiunt. Item masticati nuclei caluis locis adfricti creberrimè areas vestiunt.

Porro quod omnium est laudatissimum, vel cum the-riaca pugnare audet, eò quod in mithridaticum regium, tempore infectionum vtitatissimum, condominans ingreditur: cuius hæc à quibusdam forma præscribitur, præsertim à Cneo Pompeio (vt Mizaldus refert) qui in peculiari commentario ipsius manu descripto, hanc antidoti compositionem ponit, scilicet: è duabus nucibus siccis, ficis totidem, & rutæ folijs viginti, simul tritis adiecto salis grano. Qui hoc ieiunus sumit, nullum venenum illo die timeat, nec pestis contagium: qua de re nostrum & aliorum de pestilentis contagionis curalibellos consulas. Sic & aqua destillationis nucum recentium, prid: vel circa natalem B. Iohannis, ad oris vitia confert: sicut etiam ad febres, præsertim tertianas abigendas propinata cyatho dimidio ante accessionem, miraculosa fertur.

R 4 SIC

II.
Potulentæ
Nussafft.
Nussöl.


III.
Euporista.
Nusskernel.

II. SYSTENTATIO VITAE.

CELLVLA X.

Auellanacei panes, *πρωταῖα ἄρτοι ἄρτοι.*

I.
Esculenta.
Haselnuß
brodt.

 IC quoque ex auellanis domesticis rubentibus, & albicantibus syluestribus, bonus ac saporis panis fiet, tabidis & cachecticis maximè utilis. Harum nucum, cum non sit vbique locorum tantus prouentus, & si sit, minus curetur: tamen illarum tempestiua collectio & vsus, eò quòd homines hac κακονθεία ceu tyrannide non leuiter fascinati, vsitata contemnant: nullatenus hìc obliuioni fuit committendus, quum insignes roborationum & medicationū utilitates præstent huic tamen instituto nostro, ad alia properanti, minùs conuenientes.

EX

CELLVLA X.

His sanè potus nullus parari asolet, nunc quidem, sed cuiq; liberum atq; integrum erit, hæc & alia vtiliora simplicia comestibilia, qua forma libet modoq;ue, pro sese, suisq; nutriendis, aut medicandis, assumere: vel voluptatis gratia, si non alia causa grauiore.

Cæterum in forma solida aut sicca quacunq;ue, conuenientiores, nisi quis fortè extractum harum laudatissimum vsurpare malit, pro efficaciorè vsu, imò & destillationes harū vtilissimè institui possunt, ad vtilitates dicendas proximè in maiori exemplari: vbi plenius & quidem cū gratis figuris, singula exhibebuntur.

II.
Potulenta
ferè nulla, solidior enim
forma vtilior.

S TANDEM

CELLULA XI.

Glandini panes, *βαλανίνοι*.

I.
Esculenta.
Eichelbrodt.



ANDEM in communi inedia, ex glandium farina, frumētaceæ addita, fiet panis bonus, vētrem satis replens & hydropicis vtilior, sicuti & fluxionibus ventris. Ante vsum enim frumentorum homines glandibus vesci solebant, vt tentantur huiusmodi. Quid ergo obesset ad illarum vsum in casu necessitatis confugere, quæ quidem quo pluribus annis seruantur, meliores sunt: Satiùs est ergo ad glandes redire: vt in prisco prouerbio habetur quam fame perire. Nam & Arcades *βαλανοφάγοι* à Luciano vocantur: vnde multi in Arcadia sunt quæ alimonia glandes, *παιμοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἰᾶσι*: vnde Balanistæ glandiarij, conducti ad quercus excutiendas. Atq; hîc monēdi veniunt Magistratus prudentes, ne sylvas fructíferas adeò miserè detruncari & penitus extirpari patiant: sed loco vnius cæxæ arboris vetulæ: aliam iuueniculam educari curent: Sicuti in comitatu Hanauensi: & alibi rectè constitutum est. Imò & noui mariti singuli nouas arborum plantas syluis inferere tenentur. Ex glandibus varia parantur Medicamina vtilis. & quidem vili precio: sicut inter cætera ex hisce puluis Hydropicus, à nobis sæpè probatus, conficitur, addendo nucem Moschatam, galengam, sc. & petroselinum, & Rad: Irid: Illyr: &c. Nam & perse glandes vrinam mouent, comminuunt calculum, & venenosis morsibus prosunt. Ipsius autem arboris, ac glandium quoq; cortex interior potus, dysentericis, item sang: expuentibus confert. Aqua ex folijs teneris Epat: fluxus curat, item alba menstrua, ac lepidem. Eadem folia recentia in ore masticata, ardorem stomachi tollunt, aqua in quercuum marcescentium cavitatibus collecta, omnem scabiem vicerosam sanat.

III.
Euporista.
Dausbarnet.

OMNIUM

CELLVLA XI.



MNIVM optimum suis saginandis nutri-
mentū, siue crudæ siue pistæ in pulmento cum
furfure glandes præbent Cū etiam non solo
pane, verum & alijs esculentis, maximè verò
carnibus, homines viuunt: cur nō etiam in hac
parte egenis, & alijs seruiretur, præsertim cum salubre lari-
dum, plerosq; cibos sapidiore reddat, & optimè præparet.
sicq; defectum butyri, cuius sapè succedaneum est, supple-
re queat.

Mirum autem est, quod lege diuina vsus suillæ prohibi-
tus fuerit populo Iudaico, cum tam gētes, quā Chri-
stianj illius esum non tantū in vsu frequentissimo habe-
ant, sed etiam omnium priscorum & recentium Medicorum
consensu, saluberrimum corporibus nutrimentum præbeat.
Simile autem simili nutriri, omnibus in confesso est, quod
nullum animantium quantum ad interiorem quidem con-
stitutionem homini etiam tam simile sit, quam ipsi porci
sordidi.

Porrò nemo hominum credat, quā panes ex hac fari-
na, iam subacta, etsi forma non adeò præstanti, odore tamen
& sapore satis grati sint, vt DEVS quoq; in his me-
ritò celebretur: color tamen ex paucissi-
ma creta, citissimè mutarij in me-
lius quoq; poterit.

II.

Vicaria potu-
lentorum.Butte Küche
Arznei.

CELLVLA XII.

Faginei panes, φρυγιοί, vel φρυγιῶτες.

I.
Esculenta.
Bucheckern
brodt

SIC panis ex nucibus seu glandibus fagi: quæ cum magis oleaginosæ à quibusdam iudicentur, minori dosi adhibenda erit illarum farina, & quidem cum tenuioribus tunicis seu corticibus, si cui libeat, pro corrigenda illarum oleaginositate, vt de nucibus quoque dictum est: suntque ferè species castanearum.

Cæterùm iam iam in comitatu Solmenfium, etiam ditiores familiæ, pane ex his nucibus, farre, pomis, ac ocymo vel Saracenico, seu frumento gentilitio mistis, vescuntur.

EX

CELLVLA XII.

POTVS quoque ex hisce, vt iam dictum est, æquè atque ex amygdalis, atq; castaneis, & alijs, cōmodè fiet, præsertim pro frigidis, & cachecticis, sunt enim calidæ & siccæ: Imò oleū ex fagineis nucibus optimum fit pluribus locis, succedaneum butyri & laridi cariorum. Nam cum cæpis, & saluia mistum oleribusque & alijs esculentis aspersum, non solum sapit satis benè, sed etiam optimè nutrit, præsertim frigidos & senes, cū semen hoc natura sit oleaginosum & calidum, vnde & in frigidis, vt iam dictum est, affectibus, tam ab extra, quàm intra corpus, conuenienter adhibetur.

II.

Potulenta,
vel Fluida.
Duchectern
misch.
Düchenöl.

EX

II. SYSTENTATIO VITAE.

CELLULA XIII.

Ex fructibus Rosarum panes, ῥοσῶν σῆμα
ῥωσῶν ἢ ῥοσῶν.

I.
Esculenta.
Hainbotten/
oder Rosen-
fruchtbrodt.



Tilissimus & saluberrimus panis fiet, ex fructibus rosarum domesticarum, & agrestium, cum aliqua farinae particula temperatis. Maxime vero calculosis, hydropicis, & celiacis conferet: nec non voluptuarijs gratus erit, ut sapidus per se existens.

Porro in fame & extra hanc, vel per sese absque pistura aut coctura deuorari solent, non sine valetudinis commodo praesentis: sed de rosa, longè praestantiss. ac lippis tonsoribusque notissimo flore, integer libellus scribi posset. Hoc tamē addā quòd si fructus eius esitati, vel potu assumti, omnes alui & praesertim cruentas deiectiones, sicuti & gomorrhæas, item mensium fluxiones immodicas, cohibent,

EADEM

CELLVLA XIII.



ADEM industria vinum quoq;
seu potus, pro sanis & ægris ex
hisce rosarum baccis torridis, vel
succulentis parabitur, boni saporis, sitim
restringuens, nec non cæliacis, ac nephriti-
cis utilis, prostratoque appetitui.

II.
Potentilla
Rainrosen
wein.
Ranhefe-
tern tranck.

TOT tantæque sunt nobilissimarum rosarum siue ru-
bearum, siue albarum, siue provincialium, siue Dama-
scenarum utilitates, quarum pleræque & aniculis notæ sunt,
vt hic nec spacium nec tempus sit omnia commemorare:
quia ex Mesue & alijs, itemque experientia constat, illas
sic temperatas esse, vt ex omnibus penè qualitatibus par-
ticipent, certum inde est, omnibus penè viscerum & exter-
narum partium affectibus plurimum conferre, præcipuè
cordi, epati, ventriculo, capiti que calidioribus existentibus;
licet ergo vel in aquis vel conseruis, vel conditis, vel syru-
pis, vel zuloijs, vel decoctis, illas tutò adhibere, vt
posthac prolixius illa attexentur, vo-
lente Deo.

III.
Euphorbia.
Ranfarneel.

CELLULA XIII.

Ficulnei panes, Ζυμωί.

I.
Esculenta
Seigenbrodt.

X ficubus quoque & caricis illis præpinguibus, item passulis & cubebis, de facili panes utiles, & farinae, tubigi possunt, se cum farina tritici, vel farris, vel pisorum vel similiū, qui panes, ne pro natura ficuum, alium citius soluant, sicq; nouā famem celerius inducāt, cum solidiore & stiptico additamento contemperentur, vt ex pis, glandibus, nuce moschata, vel saltem aqua chalybeata, vt vulgò vocant. Sin quis adstricto sit ventre, illis per se cōfidentiū vescetur forma solida, fluidaūe, quæ tamen multò citius leniunt. Nec verò grossities flatuositasue ex ficuum esu inducta, à famelicis cūratur, Tum enim maxima illis ex fame orta melancholia, ficuum esu tollitur: aut si quid malitiæ inest, statim πύλωρον peccens reijcitur.

AN

CELLVLA XIII.



N verò non ex ficibus saluber
 potus coquitur? Certè in omni-
 bus pectoris vitijs, alui constipa-
 tionibus, in abscessibus, ac apostemati-
 bus interioribus, & exterioribus, item in
 variolis, & morbillis optimè valet vinum,
 seu potus ficulneus, præterquàm quod sit
 multis gratus: ad hæc vomituris auxilio
 præsentī erit. Sic optimum quasi pulmen-
 tum, seu vt vulgò Germani nostri vocant,
 piperatum ficuum, *ein feigenpfeffer* / para-
 tur vario modo, pro vario hominum pa-
 lato fortibusque. Denique quàm præsen-
 ti sint auxilio, ipsi ficus in omnibus exter-
 nis vlceribus ac apostematibus, tam expe-
 rientia, quàm sacris exemplis constat,
 quādo Esaias Propheta regi His-
 kiæ imposita ficu aposte-
 ma curauit.

II.

*Potulenta.**Feigenwein.**Feigetränck.**Feigenpfeffer.*4. Reg. 20.
Esa. 38.

T

SIC

CELLVLA XV.

Prunati panes, κοκκυμάλιοι.

I.
Esculenta.
Pfraumen
brodt.

SIC ex omnis generis prunis, coctis vel tostis, optimè verò ex prunis Damascenis, item ex illis Bohemicis, & alijs nostratibus subacidis, farina quavis subacta, panem rectè nutriendum, & humectantem faciemus omni tēpore. Possunt enim, cum sint præcocia, & vanida, commodissimè torreri, & reponi pruna omnis generis, vt toto anno talis panis in promptu esse queat. Sunt enim omnium rusticorum agri & horti ferè his arboribus pleni, vt sine sumptibus in magna copia tales fructus exiccati reponi possint.

Porro Generosus Dominus meus, in Königstein/mihi verè affirmavit, quòd in suo comitatu Rupefertenfi, homines pruna, als Pfraumen vnd Spielling/coquant, ex ijsque electuarium solidum, prementes in corbis parent, quo loco casei vescuntur, præsertim tempore indicti ieiunij: non secus atq; nostrates pisa colata refrigerataque deuorant, in der Fasten vnd sunsten.

SIC

CELLVLA XV.

SIC ex prunorum generibus non tantum brodia & iuscula salubria parantur pro ægris, & sanis laxandis & nutriendis, sed etiam potus ex his ipsis fieri potest, per totum annum, si torrefiant, instar Bohemicorum & Damascenorum, item Vngaricorum: quæ iura laxatiua domestica, optimè purgare solent, ut ferè non opus sit alijs carioribus lenitiuis benedictis, sicuti & Diaprunis electuarium, quod verè plus milles in pauperculorum, non tantum constipationibus, sed febribus etiam ardentibus, felicissimè, Dei gratia, habeo probatum. Cæterum hæc medicamenta paratu facilia, etiam pauperculos, non semper sanos, & tamen sæpè famelicos simul, hoc loco celare haud decebat: nam dicta modò electuaria, ex prunis præsertim Damascenis & similibus præpinguis, (Diaprunis simplex, & Diaprunis solutiui, dicta) maximum in arte medica, imò & in œconomijs vsum habent: eò quod simplex corpora optimè nutriat, ac refrigeret: solutivum verò, citra omne periculum, dosi vnius vnciæ, vna ante coenam hora assumptum, aluum purget, choleramque educat: prout in aliquot centenis hominum, vel vnico anno felicissimè, tum in febribus, tum aliàs expertus sum. Eandem vim habent brodia ex iisdem facta, ut in decoctis ferè omnibus illa intentione adhibentur quàm felicissimè, at dulcedo eorum statioque per adiectionem seminis carui & anisi corriguntur, sicuti & utilissimè fit circa casiam fistulam extractam.

II.

*Potulenta.**Pfaffenwein.**Queckferact.**Queckenbrie.*

III.

*Euphorista.**Haupfarenet.*

II. SVSTENTATIO VITAE.

CELLVLA XVI.

Vuacci panes, *σαφυλινοί*.

I.
Essentia.
Traubel
brodt.

PANIS vuaceus, ex vuis maturis, vel immaturis, cum azillis vel sine his, naturæ gratissimus erit, vt qui plurimum roboret totum corpus, præsertim verò hyberno tempore, & in mari. Quia verò succus vuarum longè est non solum præstantior, sed etiam fructu suo durabilior, factum est merito, vt liquor hic in vsu præualuerit, quòd ex eodem omnia commodius ac felicius parari queant.

Porrò vuarum recentium asseruatio sic fiet: si vel in Saccharo, idque optimè, coquantur, vel condiantur: vel in melle optimè depurato: & rectius, si non omninò maturæ sint, sed duriusculæ: vel si in racemis, aut straminis fasciculis suspendantur, scilicet in salubri siccoque aëre, vbi nec humiditate putrescere, nec frigore congelari citò queant: denique si in aquâ limosam immerfæ, & sic quasi limo vestitæ, suspendantur. Huius modi vuarum asseruatio, cum toto anni tempore ab ægris expetatur, non poterit non grata esse.

III.
Euporiste.
Gaufarthnei.

Medicinæ ex ipsis vuis facilè præstantissimæ sunt, quòd corpora exhausta, æstuantiaque suauius recreant atque refrigerant, præsertim conditæ. Tum enim febrientibus, tussientibus, & hecticis magis conducent. At earum vsum diuinum atque multiplicem (tanquam vnius, ex tribus optimis simplicibus in natura natis) hîc declarare, instituti nostri ratio vetat: eò quòd vini historia ac laudes amplissimæ sint, modò non in abusum, ita vt proh dolor fit, transferatur.

VINVM

CELLVLA XVI.



VINVM seu potus meracior pro locupletibus & dominis, ex iisdem botris præparari solet. Vinum *Bohus* dicitur vulgò dictum, crassum ac forte, lapidum magis, quàm omnibus salubre: nisi forte cum alio contemperetur, vt fiat minùs opilatum, magisque vreticum, sicut est *Gänssüßer*.

Cæterùm vuarum potus verè omniù est saluberrimus, cæteris tamen paribus: nam pro diuersitate cùm ætatù, tum corporum bibentium, tum vinorum bibendorum, ista plurimùm variant: quòd noua vina circa primum gradum temperatiora sint: at vetustissima circa tertium magis exurentia: bihorna verò vel trihorna intermedia. Ad hæc temperanter & tempestiuè bibenti, omnes corporis animique vires vina reficiunt, mœroremque ac curas fugant: sic & frigidorum morborum medicus præsens est vinum, & quidem naturæ supra omnem agaricam, rhabarbarum, & colocinthida multò charior, scilicet moderatè haustum: aliàs enim pro medicina morbos, ceu febres, hydropesque & plura mala præter animi morbos inducit.

Cæterùm de vuarù succis medicatis, ceu est claretum, Hippocraticum, & similibus, inferiùs de potu Saccharato, & mellito plura, sicut & de herbaceis vinis suo quæq; loco breuiter attingentur.

I.
Potulenta.
Beerwein.

CELLULA XVII.

Vinacei panes *σεμφυλινοι.*

I.
Esculenta.
Tresterbrodt

EX expressis in authumno vuis,
 seu botrorū vinaceis panis para-
 tur, *Tresterbrodt*/Estque vinosi sa-
 poris, satians probè, & reficiens æstuentes.
 Nec verò est, vt quis impuritatem ex ara-
 neis, aut alijs, hîc obijciat: Si enim mustū,
 quod nondum deferbuit, in quo plus pe-
 riculi est, ab omnibus in potū expetitur:
 cur expresso iam venenoso, vinacea in v-
 sum panis non adhiberentur? Color verò
 potest corrigi cretæ parum immiscendo
 aquæ farinacæ, sapor verò melle: sin ve-
 nenositas aliqua metuatur, iuniperi bac-
 cæ, vellauri folia, vel aliquid aliud
 alexipharmaci, in casu necessa-
 rij vsus horum, ad-
 detur.

SIC

CELLVLA XVII.

SIC quoque ex hisce, præsertim recentioribus vinaceis, & quæ non omninò, aut non exactissime fuerunt expressa, potus, pro plebecula & operarijs non inutilis fiet, si salubris fontana iusta dosi superfundatur. Citò enim sitim sedabit, paraturq; vulgò additis acatijs nostratibus, & pyris vel pomis. Et vocatur ab illis *Leuren*, iuxta rusticum suprà citatum versiculum: Post süssum saurum, post vinum bibimus laurū. Qui potus necessitatis potiùs est, quàm voluptatis, quod satis parum sapiat, nutriatq; quæ tamen in extrema siti, præsertim à iuuenilibus personis & biliosis, nihil curanda sunt.

Hic pro Euporisto experimento, notetur vsus vinaceorum aduersus dolores arthreticos, item hydropes, calculum, de quibustum alibi, tum in practica Donati ab Altomari.

II.
Potulenta
Erestertract.
Eresterwein.

III.
Euporista.
Gausartnet.

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XVIII.

Passulati, dactylini, pineati, pistacei panes, Item
olineati *φωινίκινω, πισάκινω, ἐλαινοί.*

I.

*Esculenta.
Piniembrodt.
Rosinbrodt.
Oliuembrodt.*

PANIS ex pineis vel pistaceis laudabilis est valdè: vt ex palmulis, seu dactylis, itē passulis, optimus erit. Siquidem horum vsus naturæ roborandæ & vegetandæ, laudabilis atq; probatus est, non cadens in disputationem. Nam præstantior est, quàm is qui ex ficibus, & similibus grossis ac flatulentis materijs. Sic quoque panis ex oliuis maturis temperatè cælitus optimeque nutriens, ventriculo atque appetitui gratissimus est: sed ex immaturis parata esculenta, magis refrigerant atque astringunt, vnde fluxibilibus & æstuantibus corporibus accommodatiora sunt, de quibus singulis plenius posthàc, & infra cap. 4.

EX

CELLVLA XVIII.

EX talibus nucibus seu nucleis æ-
 què atq; amygdalis, sine multo
 labore, vtilissimus potus fiet, si
 non sint obsoleti, semiputres. Malè enim
 calceatis & frigidis, optimum inter cæte-
 ra auxilium conferunt. Sic ex dactylis, æq;
 ac ex caricis pinguibus, brodia ac potus
 grati coquentur.

Itidem ex vuīs passis, item passulis mi-
 noribus, item cubebis, optima decocta,
 potionesq; gratæ, vel seorsim, vel cum ad-
 ditione aliorum simplicium, siue hordei,
 siue anisi, siue glycyrriza, siue cichorei, seu
 acetosæ, petroselini, pro personæ vtentis
 ac indigentis qualitate & conditione.

At verò oleum oliuarum ad quot escu-
 lenta & medicamenta quæso conducibi-
 le est? sed de hoc inferiùs capite pro-
 prio, nempè de liquo-
 ribus.

II.

*Potentilla.**Pineen-
milch.**Datteln
trancf.**Rosinvas-
ser**Baumöl.*

CELLVLA XIX.

Myrtillini panes, μυρτιλλίνοι, χαμαίμηραίνινοι.

I.
Esculenta.
Heidelbeer
brodt.

PANIS fieri potest etiam ex bac-
cis myrtillorū nostratium, qui-
bus certè vel solis, nostri paupe-
res & alij se explere solent: fatis verò benè
conuenit, præsertim illo, quo proueniūt,
calidiore cœlo. Poterunt tamen hi ipsi, &
alij similes fructus, forma electuariorum
coqui & referuari ad annum vsū, vt sic
vsque panes & alia esculenta grata hinc to-
to anno fiant. Sūt enim integræ syluæ his
refertæ, & gratis quidem datur omnibus
illa colligentibus.

III.
Euporista.
Sausarthn.

Præterquàm quòd myrtilli nostrates frigida sua exicca-
tione corpora roborant, sicque famelicis omnibus opt: ser-
uiunt: etiam hanc ægris vtilitatem præstant, quòd exiccata
deuorataq; dysenterias, cæliacasq; pàssiones sine impensis
curant. Vnde & à nostris pharmacopæis pro veris myr-
tibaccis substituuntur, quoties infrigidante
stipticitate est opus.

POTVS

CELLVLA XIX,

POTVS quoque ex horū succorū
vel electuariaiorū substātia, si quis
velit, sine labore parabit, quouis
anni tēpore, dissoluta illa vel in aqua, vel
alio liquore potabili: optimè enim sitim,
etiā maximam sua grata aciditate restin-
guunt.

Cæterum extra rerū caritatē, nostrates
fœminæ & tinctores, & pictores pulcher-
rimū colorem cæruleū cum ærugine hinc
parāt. Qui color cum debili visui, testante
id quoque Galeno, præ omnibus benefa-
ciat, & post cœruleū viridis, illius laudabi-
lis vsus, hinc prætercundus non erat, vt vel
hoc oculari *Europisæ* medicamine homini
quoq; seruiretur.

Nam ad certos vsus natura singula creata ordinauit, si
quis norit vt. Quod si quis nec in victum hominum, nec in
colorationem vestiū conferre velit, is in vtilissimam pecu-
dum saginam transferat. Hic iterum reservati victus præstan-
tissi. & naturalissi. nonnulla taceo, ne quis illis temerè sic
prostitutis abutatur. Pij s tamen, dignis & gratis
nequaquam denegabo.

II.

Potulenta
Heidelbeer
trancf.

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XX.

Mororum & fragorum cibi Διὰ μῶρον.

I.
Esculenta.
Brombeer/
vnd Maul-
beerbrodt.
Hunbeer vñ
Erdbeer.

PANIS ex omnis generis moris, tam domesticis, quàm agrestibus, valdè bonus atq; reficiens, maximè in anginis, febribus & epidemialibus fluxionibus, vtilis. & necessarius, sic etiam tam mororū omniū quàm fragorū esus, vt gratis: sic omnibus propè saluberimi, præsertim biliosis tabidisq;ue, item calculosis, febriētibus, caput dolentibus, epatis inflammationem patientibus, nec non dentium, gingiuæ noxis, item & faciei pustulis ac oculorum phlegmonis, de quorum grato vsu peculiaris libellus conscribi posset, eò quòd tùm fructus sint suaues & medicati, tùm folia radicesq; vulnerariæ optimæ & probatæ, de quibus in maiori exemplari postea,

NVNC

CELLVLA XX.



NVNC verò ex Diamoris, quàm saluberrimus potus, sitim quàm suauissimè & saluberrimè extinguens, vili precio habebitur, cum mororum iucci in aqua vel vino dissoluti, potabuntur, maximè in anginis, febribus ardentibus, & tuncum, orisq; affectionibus, noxijs ac periculo plenis. Sic grauidæ illis cum melicrato, item molam metuentes, laudabili experimento frequentiss. vtuntur. Imò & hoc opt. ac probatum ad dentium dolores habemus, quòd radix mori maioris vino optimo incocta & percocta, ne tamen quid effluat, ore colluto, illos dolores sedat & copiosam pituità elicit. Idem cortex sic coctus aluum soluit, latasq; vt cū Dioscoride alij consentiunt, ventris tineas eijcit. Nec non contra acenitum antidotus esse celebratur, vt etià sic aliæ sumptuosæ & laboriosæ aduersissimisq; medicinis haud sit opus.

Itaq; cum gratiarum actione etiam vsurpandæ. Sic aqua fragorum nunquam satis laudata est ob utilitates multiplices.

II.

*Potulenta
Moreth/ Jce
Munditree.*

III.

*Euporista.
Sausaranci.*

CELLVLA XXI.

Spineti panes, Item ex spi na ceruina,
& vna spina seu crispa.

Διακάνθωρ.

I.
Esculenta.
Elosterbeer
vnd Weg-
dornbeer.



ERTE si non panem vel potum ex hisce spinæ
albæ, item oxyacanthæ & Berberorum, item ex
ribes, baccis, coquere velis, in cibum aliâs trāf-
ferre poteris, quod non tantum salubres sint,
verum præter collectionem, nullo sumptu ac
labore consent. Præstat autem plura famelicis ac egentibus
auxilia & subsidia monstrare, quibus variè citra vllum vale-
tudinis discrimen, imò etiam pro medicamento affatim, &
vbique frui poterunt, cum omnia spinetis, in campis & sepi-
bus plena sint. Sic & carnes à nostratibus rectè & salubriter cū
baccis spinæ, crispæ scilicet, & alijs omnibus opt. coquantur.

Idq; proficuè pro ijs potissimum, qui ἀνροξία, (senilibus
atque exhaustis, bilio s̄que corporibus familiari,
maximè tempore æstiuo.) hoc est prostra-
to appetitu laborant.

CELLVLA XXI.



X hisce baccis si non potus in vsu est, certè succi & electuaria etiam à plebeijs coqui poterunt, cum vel sine vino, vtiles pro ventre replendo, simul & soluendo, vel astringendo, pro vt percocta fuerint, chalybeata, vel non. Sitim vero harum spinarum liquores & cocturæ pulchræ & salubriter sedant, tam sanis, quam ægris. Itaq; solæ, vel cum prisana aut aquæ hordei assumantur.

Sic etiam vtilissimum electuarium paratur ex spinæ cerninæ baccis, cum saccharo vel zinzibere, pro euacuandis phlegmaticis, item arthriticis, & alijs, instar Diacatholicorū, opt: & probatum quoq; auxilium aduersus dysenterias, item epidemiales, & alios fluxus cruentos & crudos: est puluis baccarum oxyacanthæ & similium. Optimè enim confert, præsertim cum vino chalybeato, vel pontico stiptico. Similiter harum baccarum omnium vel singularum vsus, cruentas reiectiones non solùm, verùm etiam cæliacos & *κίτλα* seu Malaciam grauidarum curant, potissimùm spinæ vuz seu crispæ assumptio. Spinæ acutæ verò seu *ὀξύκαλυνθος* vulgò Hagdorn baccæ deuoratæ tam alui, quam vteri profluuiia sistunt. Radix illita aculeos & spicula extrahit. Nuclei puluerisati & poti cum aqua vretica aliqua, expellunt, vt Doct. Matthiolus cum alijs contestatur. Quia verò dysenterix mentio facta est, non ignorent pauperes, præsertim etiã in militia, vbi plures hac sæpè pereunt, quòd duo vel tria cochlearia pinguedinis, renum veruecis calidè pota tale profluuium persanant, probatiss: est.

V 4 PANIS

II.

Potentilla
Kloster beer
Safft vnn
Lattwergen
Jte wegdorn
Lattwergen.

III.

Euphorbia
Hausarthnet.

CELLULA XXII.

Iuniperini, item Laurini panes.

Δάφνινος καὶ ἀρκέυθινος.

I.
Esculenta.
Wacholdern
brodt.
Sorbeern
brodt.

PANIS ex baccis Lauri, item ex baccis iuniperorum, saluberri-
mus, frigidis hydropicisq; maxi-
mè, item in contagio utilis, arcens putre-
dinem, si mulque multum & citò satians,
imò iuniperinis baccis alia quoque escu-
lenta præter panes rectè & salubriter con-
diuntur, ceu sunt brassicæ conditæ sale, li-
bistico, & semine carui: quibus si addan-
tur iuniperi, salubrius olus exhibebunt,
quo omnes Germani maximè delectantur,
vulgò *Kappes oder weiß groß kôl*. Sic carnes
domesticæ cum his baccis, & vino vel
aceto conditæ, sapidiore, imò
instar ferinæ gratiores
redduntur.

POTVS

CELLVLA XXII.

POTVS laudabilis, si non ex lauri baccis, certè ex iuniperorum, à misellis rusticis vulgò paratur, addendo conquassata poma, vel pyra agrestia, item vinacea recentia, aut non penitus expressa. Estq; non ingrati saporis, ac tempore contagij magis laudatus. Cæterum quid celebrius est, vino iuniperino & cereuisia eiusdem, sicuti & laurina? Nam præterquam quòd tales potus, vel ex aqua etiam cocti vel crudè parati, per infusionem aut macerationem, hydropicos calculososq; itè hystericos persanant, etiam temporibus contagij, vel appetitus quoq; gratia maximè celebrantur. Cur ergo memoria illorum hic prætereunda? Imò hoc iuniperi nostri lignum, præterquam quòd ad suffitus pro aëre corrigendo, in & extra contagia saluberrimè adhibetur, & sic vel Benioinum ac Ambarum adulterinum, & tamen nimis carum superat: etiam xyloaloën santalaq; cariora viribus penè æquat, vt nō immeritò santalum aut lignū peradyfi Germanorū dici possit. Nec dubito quin vel Hebeni ac ligni sancti vices æquiparare valeat, in varijs morbis præsertim in cachecticis, calculosis, contagiosis q; & similibus. vnde in posterum, Deo benedicente, in vsum laudabiliorem rectè transferetur. Quantum verò vsū tam baccæ, quàm folia lauri præbeant, tum in culina, tum Apotheca, præsertim frigidis esculentis, & pituosis habitibus, item hysterics, tam in potionibus, quam suffimigijs adhibetæ, & Medicis & multis alijs notum est.

II.

Potentilla.
Sorbertrancf
Sorbern vnd
wa. hholtern
wein.

X

SIC

II. SVSTENTATIO VITAE.

CELLVLA XXIII.

Sambucini panes, ἀκτινοί.

I.
Esculenta.
Holderbrodt/
oder Holder
Latwergen.

SIC bonum ἐν νόσσοις, pauper culis vſitata antidotus eſt, ſambuci & ebuli electuarium, quod paruo panis fruſto affixum, vel farina commiſtum, citius famem ſedat, eſtque ruſticorū the-riaca grata, cachecticisſque atque hydropicis & omnibus ſudaturis vtilior. Et hi panes ſerè omnes, ſicuti & plures alij humidiores, longè ſalubriores, & etiam valentiores, diuturnioresſque erunt, ſi vel percoquantur, vel bis coquantur: quod notandum propter valetudinem firmiorem, & panum quoque aſſervationem durabiliorem.

Cæterum flores ſambucini, etiam ad caſeorum ſaporem meliorem, imò & ad eorundem correctionem, rectè aſſumuntur, eò quòd viſciditatem & frigiditatem eorum ritè corrigant, & quaſi medicum ſuum in ſinu ſecum gerant, quò *τεροφάγους* longè ſint ſalubriores.

POTVS

CELLVLA XXIII.

POTVS ex ijsdem sambuci & ebuli baccis, vel saltem electuaria & fyrupi fient, dissolutis in vino, vel aqua stillaticia, vel aqua hordei, vel alijs: vtiles omnibus cachecticis, hydropicis, scabiosis, & frigidis superfluitatibus redundantibus, præsertim si mane in lecto, vel ante vsum balnei sudoriferi pro sudore eliciendo, calidè assumantur. Est enim vel Theriacæ vicarium. Idem præstat aqua destillata eiusdem, quæ præsentiss. remedium in curanda hydropè asseritur. Et hi quidem liquores vel aquæ nunc ex floribus, nunc ex baccis, nunc ex intermedio cortice destillantur, aut extrahuntur quàm fructuosissime.

II.
Potulenta

III.
Euporista.
Dausarnet.

II. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA XXIII.

Perfici panes *περσικοί*.

I.
Esculentā.
Περσιγροδ.



ED & persicorum fructuum ferè oblitus eram, quia ex his malis seu pomis, torridis præsertim, panis quoq; fieri potest, vt consueuerunt Bohemi & alij. Exhibet enim panem refrigerantem, conferentem æstuantibus & calidis, hæcticisq; Sunt autem tùm longè salubriores, quando humidum putredinis mater, torrendo, vel ad solem exiccando, absumptū est, pro vt supra in regulis cognouisti.

II.
Potulentā.

SIC quoq;, etsi inusitatum est, potum ex persicis facere, tamen quia fames & sitis multa docent, etiam electuaria ex his pro annuo vsu, cum ceu fugaces, aliàs citissimè euanescant, percoqui possunt, etiam à plebecula, quæ vel post deuorari sic poterunt, vel in fontana dissolui, & pro vino, præsertim in magno calore & siticulosis dispositionibus vsurpari &c.

III.
Euporista,
Παυσανηnei.

NVCL EI verò perfici, vino vel aquæ incocti, dysuria & calculo laborantibus, vtilissimi sunt &c. Sicuti & secretissimū experimentum *λιθόντριβον* ex ijsdem cum baccis lauri & iuniperorum, in fimo equino simul putrefactorum quasi, per sublimationem extillatur.

SIC

CELLVLA XXV.

Cucumerini, melonini panes, Κολοκυνθιακοί.

SIC non penitus obliuiscendum cucurbitarum, vel cucumerum, gurconum, peponum, melonum, ex quibus cibos vel pultes, si qui ijs delecentur, facere poterunt, quibus tamen illud Prophetæ notandum sedulo: Ne mors in olla, id est, Ne colocynthide pro cucurbitis vel gurconibus vescantur.

Est ergo intelligendus hic cibus, de esculentis & comestibilibus cucumerum generibus, non de purgatoria colocynthide, aut alijs violentis speciebus: quia & comestibiles non omnibus conueniunt, nisi fortè Italicum stomachum habentibus, & nobilissima vina superbibentibus.

POTVS si ex his nullus, certè aqua destillata aut expressa inde haberi poterunt, in omni æstu, ab extra & intra, vsurpanda pro vsu medico, vt proximè vberius de hisce & alijs agetur.

QVI horum fructuum esu capiuntur, securiùs illis videntur, vel saccharo, sale uè putredinem ipsorum arcendo: vel pipere, zinzibere uè illarum frigiditatem coercendo: maluasiamq; , vt sit Venetijs & alibi, aut saltem vinum meracius superbibendo: Aliàs enim deuorantes de facili in febres incidunt, sicut ipse non sine vitæ discrimine leuiter saltem degustans, expertus sum, duplici quartana inde correptus: Ideoque alios fideliter circa horum usum, meo damno præmonendos censui.

I.
Esculenta
Kürbesspeis

II.
Potulenta,
Kürbesträck.
Melonen/te.

III.
Securior
vius.

CELLULA XXVI.

Xyloceratini panes: ξυλοκεράτινοι.

I.
Esculenta.
Johansbrod
Drod.



X xyloceratio, seu filiqua, vulgò Johansbrodt/ quæ in Melita quoq; insula nascitur, panem pin- sunt, vel sic crudam comedunt, tempore famis, milites Christiani Melitenses. Et si verò nō æquè omnibus cōferat, tamen pistata, & cum vsitata farina permixta, melior erit, & solidioris quoq; nutrimenti: unde & tabidis eius vsus, æquè ac famelicis bonus est.

III.
Euporista.
Hausfarhnei.

SIC ex casia, qua domini aliqui crebrius vescuntur, præsertim per Italiam, cibi potusq; parantur: magis tamen medicati, præsertim apud nos Germanos: videlicet in omni ferè cōstipatione alui, & renū affectibus, & calculo, præsertim cum 3ß. Hieræ ad $\frac{2}{1}$, casia, & se: anisi 3i. Item in sanguinis mū- dificatione, & pectoris vitijs, laudatissima existens.

II.
Potulenta.
Johansbrod
pfeffer.

ATQVE ex hoc sapido fructu potus coqui poterit: Sin minus syrupus de filiqua, itē aquæ stillatitiæ de filiquis parabuntur. præstantissimæ omnibus tabidis, tussicu- losis, hecticis, & phthisicis, quemadmodum in ta- libus probatum hoc serapium, imò probatis: habemus.

SIC

CELLVLA XXVII.

Fungini panes, *Μονή τοι πολ.*

SIC ex salubrioribus fungis rustici & alij pauperes cibos parare possunt, & panibus augendis vtiliter miscere scilicet exiccatos, & in pollinē tritos. Cum enim omnes sylvarū & sylvarū claustra his referta sint, citius verò transeant, cur non per exiccationē salubriores redditi in pauperum vsum transferrentur, cum apitij, vel in delicijs eos habeant? Ceterum cautiſsimē colligendi sunt: quod illi qui mistam habent qualitatem, & putredini vicini existunt: quales sunt muscarum fungi, & similes, venenosi sunt & strangulantes. Itaq; parcius assumendi, & non nisi benè præparati.

Ceterum ad omne tale periculum præcauendū: Itemq; vt omni anni tempore edules fungi habeantur: affirmāt Medici & Philosophi, sicut & Dominus Matthiolus, ex nigræ ac albæ populi cortice paulatim inciso, & sulcis stercoreatis oburato tales enasci. Sic alba populus humotenus secta, & aqua calida, quæ fermentum excepit, perfusa, quadridui spacio fungos esui gratissimos profert. Quod tam in vsum necessariū ad famem, nempe in syluis & solitudinibus, bellorum atque exiliorum tempore explendam, adiicio, ne vnquā cuiquā quid deesse videatur: quā in gratiā apitiorum qui hoc ferculo peculiariter delectantur. Memini enim ipsam illustriss.

Dominam nostram Agnem, Electorissam Saxonæ,
Dresdæ & Coburgi sua manu fungos delicatissimē præparare solitam.

I.
Esculente.
Märchen.
Reißen.
Schwem.
Pfifferling.

II. SVSTENTATIO VITAE,

II.
*Liquores
Funginei.*

POTVS ex his vsitatus nullus est, quod nunc sciam, sed optima & sapida fercula ex mundatis, & selectis, expressis probè aquosis superfluitatibus: deinde concisis, & cum pipere & butyro coctis: vel in sartagine cum horū aspersione tostis, parantur. Attamen aquæ stillaticiae suauiter refrigerantes, hinc extrahi poterunt, ad varios mortalium vsus.

SVNTQVE hi ex fructibus, panes, potus, & medicamina domestica precipua, vitilia & bona ad laudem Dei, vsuq; creaturarum eius, qui ipsi aequè ac in prima sustentatione tactum est, in triginta, & iterum triginta distincti, substantia & qualitatis diuersi exhiberi possunt. Restant tamen mihi adhuc circiter triginta ex huius penuarij cellulis reseruari panes.



III. PENVARIVM,
ESTQVE DE
 GENERIBVS PANIS, POTVS,
 ET MEDICINARVM, QVAE EX RA-
dicibus, herbis, aromatibus, & stipitibus
conficiuntur.

Hæc ex φυτεῖται quoque oriuntur, quæ
 ideò hoc modo in plura distinxì mem-
 bra, vt inexplicabiles thesauri Dei, in na-
 tura non satis eruta & perscrutata, cœcu-
 tientibus mortalibus magis, in speculo
 quasi exhibita, in vsum & admira-
 tionem maiorem deue-
 nirent.



Y

PANIS

CELLVLA I.

Aromatici panes, ἀρωματικοί.

I.
Esculenta.
Wurßbrodt.
Pfefferkuchē.

PANIS aromatizatus, vt ex zinzibere & pipere, vel cinamomo, preciosior quidem, sed non semper neque vbiuis locorum haberi potest. Nam aromata sæpè sunt in tolerabili precio, & cèrtè pluribus locis vilius haberi, in nonnullis etiam educari possunt, Ad hæc, vnus bolus panis aromatizati, non satiat tantum, sed etiam roborat, plus quidem quàm tres vel quatuor bucellæ panis vulgaris. Potissimum verò panes aromatizati, frigido tempore, frigidis corporibus, vt senilibus & cachecticis, item prælio nauali, plurimum valent. Nec enim hæc penuria vni loco mundi tantum præscripta aut ordinata sunt. Ad hæc hi panes aromatizati quoq; vini vsum (cùm sæpè haberi nequeat, vt in bellis, in mari, & itineribus) supplere possunt salubriter, idq; minori precio. Caritatem autem aromatum, nostratia simplicia calidiora faciliè supplebunt, vt est lepidium, gariophyllata, thymus, hyssopus, absinthium, ruta, maierana, menthæ, spicæ, ozymum, & similia εὐόδα simplicia &c.

HIC

CELLVLA I.

HIC exoritur sylua, vel potius nouum vinetum variorū potuum medicatorum, tam pro ægris quàm pro sanis, maximè ditioribus, vt sunt clareta, potus Hippocratici: quæ vina ne cui calidiora sint, vel fontana etiam, vel hordeo, passulis, aut feminibus frigidis, alterari ritè possunt.

Sed de his & alijs simplicibus maxima volumina scribi possent, videlicet de omnium simplicium salubri vsu, consensuq; super his Medicorum celebriorum: quæ iam diu à D. Gesnero, & alijs cepta, auidè expectamus, ne hunc vtilissimum & necessariū laborem suscipere cogantur alij.

II.
Potulentat
Gewürzte
wein.
Clareth.

CELLVLA II.

Salici panes, & λιγυρι.

I.
Esculentæ.
Ἐξ ἁλὸς & βρώδ.



INTER aromata sanè facillè principem locum sibi vendicat id, quo nostra dilecta patria Germania, nationum reliquarū celeberrima, nunc Dei liberalitate abundat, nempe sal, omnium aromatum vsu nobilissimum: quem Homerus diuinū ob id vocat, & Plato amicum Deo, quod Plinio teste, etiam sacrificia sine hoc Deo ingrata fuerint, & sale conspersa ceu immortalia, à corruptione vindicentur. Vnde sacra scriptura singulare præconiū huic aromati tribuit: Si sal infatuus fuerit, qua re condietur: &c.

III.
Euporista.
Ἐξ ἁλὸς & βρώδ.

ET verissimum est, corpora dulcibus ac non salitis pasta. non posse vegeta, valida atq; à putredinosa internecione libera esse, quod optimè notandum. Sic sal quoq; fecunditati ac specierū propagationi seruit, vnde Venerem ipsam & λιγυρι, id est, ex sale & mari ortam, dicūt Poëtæ. Sic Aegyptij suos canes ad coitum frigidos, salsamentis extimulabant. Hinc Aegyptij sacerdotes à sale propter tentiginem istinc excitatam, abstinerunt, vt Plutarchus habet. Et etiam hinc, quod sceminæ salsamentariæ & salinariæ luxuriosæ magis & fecundiores: vnde nostræ à mola vterisibi metuentes, quotidie vescuntur sale, & pane cum folio scharlachæ vel saluix agrariæ.

& λιγυρι

CELLULA II.



Amur seu amurca maximi vsus est in domesticis condituris, tam butyri, quam olyuarum, capparorum & omnium ferè esculentorum, item in mundandis vasis. At Medici etiam in dysenterijs, ischia, alijsque malis abstergendis vsurpāt. De quorū indifferentijs, partibus, vtilitatibusque multiplicibus, vide Plinium, item Matthiol. in Dioscor. libro 5. capitibus quatuor.

II.
Potulenta.
Salkwasscr.

HVIUS aromatis, salis nimirum vsu, cum præ reliquis omnibus, carere animantia neutiquam possint, & tamē hoc 73. minoris numeri, anno, magna, ac ferè inaudita caritas inualescat, vt vnus modius decuplo carior solito, nempe 30. & 40. sz. vix coëmatur: eius succedaneum conueniens quoque indagandum fuit, ne vel huius penuria intereāt animata. Vnde verò in tali penuria, citissimè magna copia salis & quidem saluberrimi, haberi possit, fideliter bonis detegi proximè poterit: quò Creatoris mirabilis ex huiusmodi inuētione prouidētia cognosci suspiciq;, & amplissima eiusdē in suos liberalitas celebrari possit: nec non pro illarū artium secretarū donis, adhuc reseruatis, aternæ ipsi gratiæ agantur.

Denique ipsius falsuginis laudes vsusque infiniti in arthriticis, vt podagra, & cacochymicis ac hydropicis curandis integrum librum compleverunt, ex quibus præ-

cipua proximè.

Y 3

HIC

CELLVLA III.

Radicei panes, ῥιζῶνες τοῖς ἐκ ῥιζῶν ἄρτοι.

I.
Eſculenta.
Wurteln
brodt.

HIC ad novos agros quasi excurrimus: nam panis radicularum, naponum, ſiſerum, paſtinacorum, &c. vtilis & corporibus valdè conueniens eſt. Sic pro pauperculis etiam raparum: item ex petroſelino, ex armoracia, raphano, capis. Cur enim tales cibi non conferrent? Cùm vel ad facilimas ſternutationes ἄνθ' καὶ κατὰ citandas certò polleant. Taceo quòd pectus aluumq; non ſolùm molliant, ſed & concoctionem iuuare vulgata fama credantur. Cæparum verò vel crudum eſum, milites famelici apprimè norūt, abſque omni coctura ac fermento illas vorantes: nec enim talibus ſemiferis obefſe poſſunt, quòd præcordia iuuent ſimul & hypochondria: ſic vt inſtar bombardarum ſtrepitum & crepitum edere valeant. Cæterùm panem raparum, ſcilicet ex rapis torridis primùm, & poſtea coctis domi mez, piſtum, bonum deprehendi: Imò iam in Sileſijs, atque alibi eundem faciunt. Quæ panis confectio, cùm in publicis etiam concionibus ſubditis ſit propoſita, quid obſtat noſtris, quò minùs in penuria illas farinæ addant? Sed & ex harum ſimilibus, alijsque dictis materiebus idem fieri poteſt.

Eundem quoque panem ex vna parte frumenti, & altera raparū parari in Sueuia iam elapſo anno 1572, ex fide dignis, itemque tabellionibus certò comperi: Naturam enim victū ſibi quærere neceſſitas cogit: Salubrior tamen is panis eſt ſi cimini condiatur, vel aniſi caruine ſeminibus

D. Ioā. Kell-
ner, conſil.
Königſtei-
nenſis.

Porro in America panem uſitatiffimum & ſapidum parant ex radice mayzi, inſipida quaſi, pulchramque farinam præbente: itaq; inquire. Sic noſtrates ex rapunculis faciunt, item ex iride, acoro noſtrate, quibus ſtagna & prata referta habentur.

POTVS

CELLULA III.

POTVS verò etiam ex his vtilis & idonei parantur. Quid enim præstantius etiam in rufi violenta, quàm brodium raparum cum saccharo, sine sale coctarum? quod & Imperatoria M. prædicauit. Quid verò vſitatus caparum offa, vel iusculo cum capis cocto, vt apud nostros pro ientaculo ſurpatur, etiam pro crapulosis manè & ſerò? Et ſic de alijs ſimplicibus item vt ex rad: Helenij, pro peſtoralibus & renalibus affectibus. Ex china & ſalſa parilla pro arthriticis, podagricis, cachecticisſque & catarrhoſis. Sic etiam de alijs ſimplicibus omnibus, varij potus, cibiſque, tam fluidi quàm ſolidi, vtiliſſimi, pro ſanis, ægris, & neutraliter diſpoſitis, ſemper præparabuntur. Sic tamen, vt illa minùs ſalubria, ceu flatulenta aut frigidiora, ſuos adſciſcant comites, veluti rapæ & capæ ciminum, vel ſemen carui, vel galangam. Alliata verò, contra venena, item aduerſus cachexiam & pro frigidis ſocijs valent, vt hoc Iudæi & alij impuri apprimè nouerūt.

De quibus ſimplicibus, quemadmodum dixi aliquoties, volumen hîc conſcribi

poſſet.

Y

4

SIC

II.

Potulenta

Rübenbrü.

Burgeln

frâncke.

Zwibeln ge

frâncke.

III. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA IIII.

Et hic est panis vnus ex referuatis: fidelibus gratis non celandus.

CELLVLA V.

Acorati, gladiolati, arundinei & alij panes.

I.
Esculenta.
Schwetzel,
lenbrodt.

SIC saluber panis parabitur ex radicibus acori, tam vulgaris quam veri, itē gladioli, & arūdinū. Ex quibus nonnulli etiam diacorum, electuarium stomachicum, parari volunt. Sic ex Iride traque sapidiorem & calidiorem quis fecerit, citiusque satiantem. Sic ex ipsis stagnēis arundinetis pulchrum & album panem, non malē nutrientem in necessitate quis sine maioribus impensis faciliē parabit, rem Dei gratia, nunc primū peruestigatam, cum pluribus alijs. Sic quoque Aegyptij suam nobilem arundinem, papyri radices nimirum, ut quæ alimentum in sese habeant, teste Dioscoride, Plinio & Matthiolo, crudas coctas, in cibum assumpserunt: sicuti etiam in plures alios vsus domesticos, ceu scriptiones, vela, naues: pro qua nos nostris arundinetis, nostroque calamo odorato, acōro scilicet, rectē & vilius vtemur, cum gratiarum actione. De papyri verō dignitate & vsu vario, vide librum nouum Guilandini, item Plinium.

III.
Euporista.
Hausarthnei.

NEC verò hic prættereundum, quòd in omnibus Chronicis *δυσλῦτοις* seu diuturnis morbis, gratius ac salubrius est, in quotidiano victu, aliquod à morbis præseruans, vel illos curans assumere: quàm molestissimis ac naturæ aduersissimis medicinis, corporis vires affligere potius (ut aliqui nunc suis largissimis & crudissimis decoctis assueuere) quàm iuuare aut curare. Sic in podagra & alijs arthriticis dispositionibus, infusio, decoctum, vel *εγχύλωμα* ex salsa parilla,

CELLULA V.



POTVS verò etiā ex his saluberrimi etsi medicati parabuntur, vt ex acoro pro stomachicis & nephriticis, ac colicis: ex iride pro hydropicis, asthmaticis. Et vt fideliter etiam egenis ægris hinc seruiatur, poterunt commodissimè ex taliū medicamentorum panum ac potuum vsu, seipsum sine sumptu curare. Sic decocto suæ papyri Aegyptij præsertim Nilani, pro potu & medicinis vtuntur: non secus atque Tartari aliq; populi betularum aquā ex perforato caudice, pro potu & pharmacis felicissimè vsurpant, de qua infra suo loco plura. Sic ex radice storzonæræ, quæ planta Tragopogono perfimilis est, vel coctura, vel exiccatis radicibus, pistura, panis saluberrimus, parabitur, hætenus inauditus, de quibus posthac plura.

Ex radic. chinæ: in paralyfi, bethonica, præonia, vtilissimè alij farinæ subigetur. In maligna scabie, fluxionibus, lue Hispanica, ex decocto ligni sancti: in calculo, ex Eryngij radice. Sic ex storzonæræ radic. cocta, condita vel molita, cibi potusq; medicati saluberrimè parabuntur, tum pro antidoto pestis, venenorumq; tum pro cephalicis, comitialibus, & cardiacis: item pro melancholicis exhilarandis, & suauiter nutriendis omnibus siccis hac dulci planta, de qua vide Medicos, & doctiss. D. Matthiolum.

Et ex hac nostra, vt sic vocem ἀρτοποίησις, occasiōnem nouæ medicinæ, quæ diætā præseruante simul & curatē perficitur, sumere visum fuit: vt quæ naturæ longè sit gratior, nec non salubris magis. De qua, Deo dante, breui plura.

Sic ex maziacan radice nostra noua, decocta, infusa vel extracta medicinæ solutiua, maximè verò hydragoga, parabuntur: sicut ex succo recentis iridis in hydrope præsentissimum medicamentum, Dei gratia, sæpè parauimus: quemadmodum etiā ex extracto rhabbari epaticos, Hellebori verò, senæq; spleneticos morbos curamus, de quibus alibi plenius.

Z POTVS

II.
Potulenta

CELLULA VI.

Herbacei panes, *βοτανικοί.*

I.
Esculenta.
Sträuterbrod.

II.
Euporista.
Haushärtchen.

SIC panis herbaceus, est medicatus magis, ut ex cichorijs, ex acetosis, ex scabiosis, ex betis, seu blitis, ex brassicis, ex buglossis, ex lactucis, & similibus *πολυχρῆστος* simplicibus, quibus etiam vel crudis seorsim vesci coguntur famelici, & temporibus sanè contagiosorum morborum magis valent. Inter ceteras autem herbas, grambæ seu brassicæ, sacra habitæ sunt à priscis. Sicuti enim cocta, optima est, & inter alia contra ebrietatem celebris: Sic recocta naturam penè exuit. Itaque etiam vii iam rerum vsus rectus, & præparatio, permultum valet. Sic ex malua possunt fieri pulmenta, electuaria, panes præsertim cum prunis, pro siccioribus scilicet corporibus & constipatis, unde Hesiodus: Non nouerunt stulti, quantum commodi sit, in malua, & asphodelo. *Ὅν ἴσασιν, ὅσον ἐν μάλαχῃ καὶ ἀσφιδέλωμιγ' ὄνειαρ.* Sic ex mentha, maiorana, optimus & saluberrimus panis medicatus fiet, pro stomachicis, & item hystericis. Sic etiam in Aegypto pastores ex lotometra, id est, loto sata, panes saluberrimos, aqua vel lacte subacto, simili milij seminis farinæ parare, quique hisce vescuntur, nullis intestinorum torminibus, nulla dysenteria nectenesimo, aut similibus vreticis symptomatibus affligi legimus. Ergo & nobis absurdum non erit, ex herbis panem pinsere, præsertim medicatum, ægrisque & sanis saluberrimum, in quem locum hoc anno, fortuitò incidens, in mea proposita *σπιτιχρήσεται* χίαν animo-
sius pergendum esse censui &c.

POTVS

CELLVLA VI.

POTVS verò, imò vsitatissima & necessaria decocta, potionesque medicatae, & aliae, ex herbis, ac alijs simplicibus parantur, sicut in Polonia & Lituania potum sibi familiarissimū, ex branca vrsinae herba, & paucò fermento quasi cereuisiam parant. Sic ex succis herbarum seu florum, vt violarū, rosarumq;, præcipui syrapi fiunt, qui fontana misti, zulapia gratissima, seu iulepa exhibēt, vili fanè precio: quòd ex vnica serapij vel succi illorū tribus cochlearibus, duæ vel tres mensuræ suauiter pro siti restinguenda præparari queant, sic vtilius ex syrupo cicherij endiuie, petroselini, pro viscerum resectione, &c.

II.
Potulenta

Z z

SIC

CELLVLA VII.

Frondei panes, φύλλινι ἄρτοι.

I.
Esculenta.
Bletter oder
Laubbrodt.

PANIS ex salubriorum arborum folijs, maxime verò pyrorum, pomorum dulcium, vitis vinniferæ, aut etiam in insperata fame, ex fagorum & quercuum folijs, succulentis vel torridis, in pollinem contritis, vel pistrino molitis, confici potest. Nec verò tam aliena prorsus sunt ab usu hominum, cum sæpenumerò vel vtilia medicamenta, etiam à morbidis assumenda, ex hisce & similibus parari sit necesse. Vnde in maiorum nostrorum memoria habetur, ante hæc tempora etiam in fame homines teneriora quercuum folia percoxisse, & deuorasse, vt in finibus Hæsiæ: imò hoc mense in confinibus palatinatus, vssm Odenwalde pauperculi pueri gemmis, & immaturis fructibus arborum syluestrium, sese à fame mortali saluarunt, sed an ex morbis illam diætam subsequunturis, satis incertum est.

Liquores

CELLULA VII.



Liquores seu potus ex iisdem ritè parabuntur, si vel destillatione, vel decoctione, aquæ, aut vina, cereuisiæue his imbuantur, ad certos hominum vsus medicos, pro exigentia vsurpantium, & correspondentia ipsorum simplicium, vt pampinorum astringentium & refrigerantium, in dysenterijs, & alijs fluxibus biliosis. Sic præstantiss. sunt lauri folia, omnem impurum & suspectum potum corrigentia: imò quasi antidota, vnde etiam haud imprudenter anguillarum satis per sese insalubrium assaturæ affiguntur. At omnes sylvæ, campi, horti- que hîc examinandi, & ad nostrum institutum trahendi essent.

Itaque &c.

*Liquores ex
frondibus
Trāct.*

*III.
Euporista.
Haustantia.*

CELLVLA VIII.

Fœnati panes, *χρότ. νοι.*

I.
*Esculenta.
Hewspeiß/
oder von ge-
fräutig.*

SIC ex fœno, cordo, & herbis ex-
iccatis, coctis, nuper miselli rusti-
ci suos famelicos liberos aluerūt.
Sicuti etiā Hierosolymis factum, à Iose-
pho scribitur: vt non sit absurdum, aut pe-
nitūs inauditum, talium pœnarum Dei
mentionem saltem facere, pro excitando
in Dominum timore. Potest verò rectiūs
fœnū salubrius in tām ineuitabili neces-
sitate pistrino moli, & cum farina laudabi-
liore vsitata commisceri, ne tām fit abo-
minabile naturæ hominum, minori que
precio, sine scilicet butyro, sic vsurpari
queat, quod malum paternè mi-
tiges, aut auferes o cœli ter-
ræq; Creator,

POTVS

CELLVLA VIII.

POTVS seu brodia, ex his, bobus, quibus quoq; carere nequimus, potius quàm hominibus conferrunt, quod ditissimus Deus nobis præstantiora, ceu creaturæ præstantiori, similesq; labris lactucas, prudentissimè adordinavit. Nec verò absurdū in hoc œconomico statu videatur, etiam iumentorum victus necessariā mentionem fieri, eò quòd hisce ipsis, ceu quæ lac, butyrum, caseos, & carnem præbeant, æquè ac pane potuq; carere homines nequeant.

Suprà tactum est, quòd volumen de hisce & alijs culinarijs, integrum ritè consignari possit, quod breui quoque locupletius addemus.

II.
Parulenta.
Rüchfiden/
oder suppen.

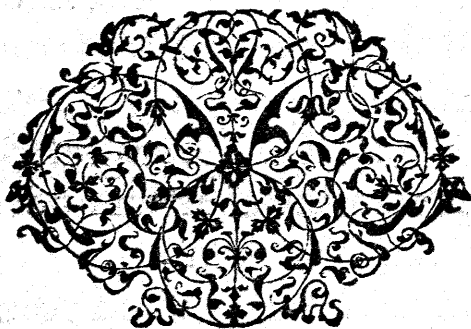
III.
Euporista.
Hausfartnet.

Atque



III. SVSTENTATIO VITÆ.

ATQVE hi fuerunt precipui victus, tertij tertia sustētationis promptuarij nunc hic notandi & ignavis hominibus proponendi, ad celebrationem Dei creatoris aterni beneficentissimi, & ad nostram aliorumq; vitæ conseruationem, quos si pro rerum abundantia, simpliciumq; salubriter assumptibilium numero extendere voluissē, cuiuslibet nobili plantæ peculiaris panis, potusq; potuisset attribui, vt sic in plures centenas hoc tertium promptuarium cellulas excreuisset, quæ à doctis & industrijs per sese extendendi atque accommodari poterunt.



IIII. PENVARIVM,
DE VICTV SA-
LVBRI ET VTILI, NEMPE PA-
NE, POTV, ET MEDICAMENTIS DO-
mesticalibus, ex succis, liquoribus, vinis, & his
agnatis simplicibus.

Vbi & tractatus de aquarum delectu,
 vfu salubriore, & corruptarum emenda-
 tione, vt infrà distinctione sexta. Et hæc ad
 Georgica præsertim *φυτευτικά* pertinent,
 ac ob expeditiorem vsum, sic sunt
 subdistingta.



Aa

PANIS

CELLVLA I.

De panibus vinosis.

I.
Esculenta
Weinbrodt.

PANIS vinosus, seu ex vino fieri potest, videlicet vna vel pluribus mensuris farinae pinsendae admixtis, prout intentio est panem calidiorem, ac firmiorem parare. Et profectò talis panis vicem vini (præsertim quādo adest vini penuria, vt sæpè est pluribus quidem locis, maximè verò Septentrionalibus) commodissimè ac salubriter supplere poterit, adeò vt vna atq; altera mensura vini meracioris, quæ sæpissimè vno prædio exhauritur à paucis, totam massam pluribus hominibus cibandis, per integram septimanam, subministrare feliciter possit: faciliùs ac viliùs etiam, quàm panes aromatici.

Porro quæ ad vina, vitesque pertinent, plura lege in Corollar. capite proprio.

VINI

CELLVLA I.

VINI potus, inaudita hac eius caritate, suppleri poterit salubriter, viliq̃ue precio, huius vinosi panis, & similium, vt aromaticorum vsu, ne corpora vinis assueta, ex eius carentia valetudini aduersæ expositi in morbos incidunt.

Cæterum vinorum accidentia sic corrigantur: Origanū austera vina sapidiora facere, Aristoteles certò affirmat. In odore corruptum, herba sclarea seu scarlacha, orminio simili, restituitur. Sed plura infrà in Corollario in situ digna pro felici œconomia.

Ex vinis tot medicinæ, præsertim confortantes, parantur quotidie, vt hic omnes recenseri nequeât: omnibus enim frigidis & exhaustis optimè conferunt: Taceo celeberrimum vini Spicium, aliaq̃ue ex eodem extracta nobilissima, pro aquis vitæ etiam substituenta, &c.

II.
Potulentæ

Vinorum morbi.

III.
Eupérista.
Sanctaria.

III. SYSTENTATIO VITAE,

CELLVLA II.

Panes Acetari.

I.
Esculenta
Effigbrodr.

SIC quoq; ex acetis omnibus panes facilimè & utiliter parari poterunt, exiccantes, & refrigerantes vtcunq;, vbi duo triaue aceti cochlearia totā propè massam grato sapore, odoreq; imbuere valent. Sic pinfi possunt ex aceto rosato, panes rosati, sicq; de alijs, vt vel voluptas vel necessitas id suadebunt, sanis ægrisq; his gratificādo ac seruiendo.

III.
Euporista.
Nauparinet.

Vbi verò vsitatum fuit vnquā, tam gratos suavesque pinfere panes, & quidem precio adeò vili? qui profectò tam salubres sunt, præsertim in febribus ardentibus, in dysenterijs & alijs alui profluuijs, vt medicinam simul præstent, corporaque exhausta vel morbis vel fame suauiter reficiant.

Alias infinitas aceti utilitates hîc recensere nec tempus, nec pagina admittit &c. Quare proximè.

EX

CELLVLA II.



X paucis aceti guttis, totum poculum, pro arbitrio, placitoque alterari atq; vtiliter imbui poterit, pro ægris, fanisq; volentibus, & à dulci potu abhorrentibus. Nam sic & aquas hordei, vinumque dulcius ac impurius, sicuti sunt musta, non solum lapidiora faciet aceti parū, sed & salubriora, quòd fœculentiam turbidorum potuum, itemque viscidorum rite emendet.

Denique cū aceti maximus sit, in culinis & pharmacopolijs vsus maiorque etiam sæpè illorum caritas, imò & penuria: facilè & citò ex quouis vino parari potest, si vel in Sole vinum ponatur, vel retrò fornacem, vel in fimo sepultum, aut fœno feruente, parū fermenti iniiciendo, vel amarum amygdalis, vel chalybe candente, vel si ab acerba fœmina, imò ab œconomica bona præparetur. Sicuti autem ex syncerissimis amicis exacerbaris atq; offensis, irreconciliabiles ferè hostes fiunt: sic ex optimis vinis, præsertim degenerantibus & corruptis, acetum præstantissimum paratur.

II.

*Pozulenta.
Effig.*

Aceti conficiendi modi.

CELLULA III.

De cereuifiaceis panibus.

I.
Esculenta.
Bier vnd
Gouentbrot.



ANIS cereuifiaceus similiter fieri potest, ex cereuisia, bona quidem, pro ditioribus nutriendis, præsertim macilentis atq; exhaustis, quòd plenius nutriat: Tenui verò *auss Nachbier/ oder Gouent/* pro pauperibus: & vnum certè frustum talis panis plus quoq; cibabit, quàm duo panis cōmunis. Nam sagine probè: quod Belgæ, & alij quoq; apitij apprimè nouerunt, qui capones suos, pane cereuisiæ misto, præpingues reddunt, exiguo etiam tempore. Et sanè optimè conferunt tales cibi, quod illorum hominum corpora vasta & præpinguia in locis cereuifiarijs facilè demōstrant: vnde hi cibi, neutiquàm fastidiendi, præsertim ab infirmis ac tabidis hominibus.

III.
Euporista.
Gaußarthnet.

DE

CELLVLA III.



Evfitatiore (post laudabile vinum) potu, nempe cereuifia fuprà in farre, hordeo, & tritico, dictum est plenius, itemque ibidem in peculiari tractatu breuiffimè addito, ex vfu multiplici cereuifiarum, & fimplicium coctorum potuum, quæ videre licet fuprà loco iam citato, ne hic cum tadio eadem repetantur.

Porro etiam alia efculenta, famem fitimq; compescencia fimul: nec non malè habentes, ceu in febribus, & fiti intolerabili curantia, ex hisce & cognatis potulentis citò & facili fumptu parabuntur, fcilicet intritis micis in poculum cereuifæ meracioris, vulgò Bierfûbeln nostri vocant, quæ cibum potum & medicinam fimul præstat: fed longè firmitus nutrimentum ac medicamentum exhibet talis cum vino & pane intritio feu mixtio, Ein Weinfûbel: vbi vnus d; panis in vnico poculo vini, magis reficit & nutrit, quàm ferè cantharus cereuifæ cum pane toto: quod in bello etiã optimè locū habebit, eò quòd plus roboret militem, & non tamen inebriet: fic quoque in fame. Quantum verò quæfo hoc pacto comparci poterit? præterquàm quòd sobria validaq; pauca dofi exhibeat corpora, in operarijs militèque penitus requifita.

II.
Potulenta.
Diet Couet.

Nota Castrensis.

CELLULA III.

De mellitis panibus μέλιτοι.

I.

*Esculenta.
Honigbrodt.
Konigkuchē.
Leckuchen.*

*Nota Ca-
strensis.*



Mellitus fit etiam panis : qui etsi in delicijs est, ceu carior & inusitator apud plebeculam, id quod faciunt aromata magnò constantia : Tamen, cum Dei gratia, vel rustici apiastra foueāt, & sic melle pluribus, præsertim septentrionalibus, & orientalibus locis, imò & nostris terris abundant : quid prohibet etiam ex hoc panes pinsi, sine aromatis quidem, quò minoris constant. Poteest verò ex vna mensura tota massa imbuī, grato nō solūm sapore, sed etiā saluberrimo; pluribus malè affectis, vt sunt pulmoniaci, asthmatici, tussientes, frigidī; omnes. Et hūc panem nouerūt rustici Speshartenses, omnibus apothecis præferendū, quoties malè habent, super bibentes maluasiz suæ, vini sublimati scilicet, haustum, sicq; similes labra habent lactucas. In bellis etiam solent pro futura penuria assumere panem mellitum bis coctum, multūm cibātem, præsertim hyeme & in mari. Sicut in Galliam iturus fecit D. D. de Schönberg per patrum Egenolphum & c. Item ego sapiūs ab illustri & generosa domina mea Königssteinensi cognoui expertum, quando fractos ac contritos illos panes mellitos refinxit, & pulchrè recoxit, in solidius nutrimentum,

CELLVLA IIII.

POTVS verò ex melle an non præstantissimus ac pluribus Germaniæ locis, maximè Septentrionalibus receptus, videlicet methum? item aqua mulsa, hydromel, oxymel: potus tenui sumptu sanè saluberrimi, qui vbiuis terrarum citò coqui possunt recentes: vt homines hisce, item cereuisijs potati, non tantùm probè nutriantur, vt vel vino penitus carere queant, sed & largissimè his videntes, cibentur simul atq; pinguescant. De cuius liquoris, mellis scilicet eiusq; potu, vsq; multiplici totus liber conscribi posset, (sicuti etiam de sequentibus, melle aëreo, item de saccharo) sed breuiter præcipueq; necessaria hic, ne quid desit, pauperi simul & diuiti extra loca vinifera degenti, propter vires, vsq; saluberrimos adijcere libuit: eò quòd prisci sapientes illo potu saluberrimè vti sint. Inter quos Pollio Romulus fuit, qui cum ceterisimum ætatis annum excedens ab Augusto interrogatus fuisset, qua arte ac ratione illum animi, corporisq; vigorem conseruasset, respondisse à Plinio fertur: intus mulso, foris oleo, certè nobis prætereundi tam salutares potus non sunt. Quemadmodum autem cereuisiarum plures sunt differentiæ, sic quoq; mulsarum ac mulsorum, quod mulsa sit Hydromel seu melicratum, seu medo, potus ex aqua & melle, certa dosi seu proportionè coctus, sine vel cum exiguo lupulo, aut fermento insperso, durabilitatis causa: Qui potus locum tenens seu vicarius est, ipsius Bachi seu vini deficientis, magis in locis non viniferis, at melliferis vsitatus. Mulsum verò est *αἶνός*, id est, ex vino & melle paratus potus.

Caterùm mulsæ seu melicrata, vel sunt simplicia, id est, cum solo melle decocta: vel composita ex aromatibus, potissimum cinomomo, croco, & galanga, aut herbis additis: idq;

Bb

pro

II.

Potulenta
Methum item
Donigrance
tractatus de
Medone, seu
Metho &
Mulis.

III. SVSTENTATIO VITAE,

*Hippocratici
potus.*

*Nota parsi-
moni. æco-
nomica.*

pro arbitrio, pro palato, aut etiam necessitate personarum vtentium, tam sanarum, quam ægrarum, & vocantur vulgò hippocratica pocula. Possunt autem ex vna mensura mellis, sex vel septem grossis constante, nouem vel decem mensura aquæ, in ahenò ad lentum ignem, probè despumando ac defœcando, decoctæ, pro potu pauperum & aliorum, sufficienter dulcerari & contèperari: cum decem vini mensuræ, aliàs in potum necessaria, vix vno thalero comparari possint. Ergo hoc salubri potu, vini succedaneo conuenienti, semper tres quadrantes thaleri comparci poterunt, hoc est, vbi potus 300. florenis emptus requireretur, hic centum vix opus esset. Quæ ratione quanta quæso summa, per vnicam regionem, hoc solo potu naturali comparci potest? Quare hanc apud nostrates nouam victus rationem, frugalem simul & salubrem, in vsum transferre, prudentis sanè æconomi erit officium.

*Diagnostica
Medonum:*

Porro nec hoc potu, sicuti nec vino, nec cereuisia, intemperanter, & incircumspectè vtendum. Abusus siquidem etiam rei optimæ, pro nutrimento corpus conseruante, morbos, mortemq; præmaturam attrahit, iuxta illud tritissimum: Si res immodica est, mel quoque bilis erit. Itaque in rerum bonarum vsu, & non in abusu homini pio consistendum, si Deo Creatori, sibi ipsi ac proximo vtiliter viuere, & tandem pro voluntate diuina piè mori velit. Est ergò mulsæ, vinum arte factum, sicut & Plinius lib. 14. cap. 17. ait: Fieri vinum ex aqua & melle, adeò, vt quidam Nectar Deorum, per hoc intelligant. Huius verò salubritas æquè ac vini, cereuisiæque, ex colore, odore & sapore laudabili ac Naturæ grato indicatur: quod propterea scire oportet, quòd crudæ mulsæ & corruptæ, tormina atque viscerum obstructions inducant.

*II.
Euporista.
Haustorium.*

Denique sicut cereuisiæ & vîna condita vulgò, tam pro gula, quam pro necessitate parantur: Sic quoque mulsæ & mulsæ,

mulsa, herbis vel aromatis alterari poterunt, sed parcius, vt ex zedoaria, pro cordiacis & frigidis, item venenis: ex enula vel hyfopo, pro pectoralibus: ex cariophyllis, qui potus Cæsar antiquus Septentrionalibus dicitur, pro omnibus passionibus frigidis. Quæ pocula parcius tamen assumenda, præsertim à calidis & iuuenilibus personis: quòd melli calido per se, & sicco in secundo recessu, caliditas aromatum accedat. Quòd verò mellita flatulenta sunt, exactiore coctura, vel carminatiuorum seminum accessu, faciliè corrigetur: vnde etià à melle crudo abstinendū. Omne autem methum seu mulsa durabilior est, si diutius percoquatur: Item si aromate vel herbis putredinem arcentibus condiatur: Item si post defecationem, in tertium mensem occluso probè vase, non degustetur. Prodest verò omnibus frigidis ferè, item senibus, item podagricis, calculosis, cephalicis, pulmoniacis, vertiginosis, hysteris, eò quòd longè sit vino melius. Atq; hæc de mulsis hoc loco, tam pro sitientibus, quàm pro morbidis, sufficiant: De quibus aliquando plura, iuuante Creatore omnipotente.

L
II.
III.
Cæsar anti-
quus.

III.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.

Bb 2

SIC

CELLVLA V.

De panibus Mannatis.

I.
Esculenta.
Himelbrodt.
Mannien
specij.

SIC panis ex melle rorido, seu ro-
scido, Manna scilicet, hodie vsita-
ta in medicinis potius quàm cu-
linis: sed quia eius ante mentio incidit, nō
transeunda, vt quæ phthificis, constipatis
& tabidis, nephriticis, potissimū pueris
ac grauidis, nec non delicatis ægris alijs, ci-
bum humectantem ac medicinam simul
præstet.

Nec verò hîc tantum *ευωδεις* pro paupe-
ribus ponere libuit, sed etiam diuitum, &
malè habentium saltem obiter rationem
aliquā habendā duxi: quoniam vtriusq;,
diuitis & pauperis factor est Deus, vt suprà
dictum est.

Dignotio
Mannæ.

Porrò de Mannæ electione ac collectione dissentientes
sunt opiniones, quæ refutat Donatus ab Altomari cap: de Mā-
na: Illa verò optima est, quæ candida, dulcis, pinguis, ac
pura existit, seruaturque talis ad quinquennium,
postea senescit: alijs coloribus & saporibus
prædita inutilior est, &c.

SALV.

CELLVLA V.

SALVBER ex Manna potus, pro prædictis dispositionibus maximè, parabitur, vel ex fontana, vel rectius ex rosata, porraginata, vel alijs, personarum ac corporum ratione variandis. De qua quia apud nos est precij maioris, quàm vt nostris œconomijs, præsertim pauperũ vsui esse queat, ægris ditioribus illam relinquamus, nos nostrate Manna liquidiore, puta melle optimo contenti, pro cuius abundãtia, Deo gratiæ agenda.

II.
Potulenta
Mannen
trãct.

VSVS huius mellis roridi suprà in esculentis est dictus. Estque benedictissima medicinalenitiua, corpora sine notabili perturbatione aut violentia humectando soluens simul, atque humectando nutriens. Vnde tabidis, exhaustis, item nephriticis ac tussientibus præfenti auxilio est, &c. Plura posthac.

III.
Euporista.
Sausfarthet.

CELLULA VI.

De saccharatis panibus, Σακχαρινοι.

I.
Esculenta.
Zuckerbrodt.

III.
Domestica.
Сахарный.

Nota.

PANIS saccharatus præstans & carus quidem, sed si domini & ditiores, hisce cibetur, egenis ignobiliores panes relinquere poterunt absumentos: nec verò tantum pro voluptuarijs hi parantur, quin pro infirmis, extenuatis, & per morbos chronicos exhaustis, sicuti & Augustissimus Imperator Ferdinandus non cœnans, huius panis bucellam vnam atque alteram, cum Cæsareo & suæ Maiestati consueto haustu assumere solebat, sicuti ipsemet id vidi etiam hîc Frankofurti.

Cæterum sacchari historia integram commentarium hîc requireret, cum enim sit quasi Diacatholicon, tam pharmacorum quàm esculentorum penè omnium præparandorum ac conseruandorum hîc nullatenus negligendum erat. Etsi enim sit pro ditioribus potissimum: pauperibus tamen reficiendis saltem, non denegabitur, quod sit omnium ferè nutrimentorum temperatissimum, primo ordine humidum, calidumq; leniter purgans, discutiens humectans, non sicuti mel sitim inducens, pectori, renibusq; primò conferens, pro suo comite sese instar Polypi varians, calidis enim commistum sacchar. calefacit: aquæ diluta, refrigerat suauiter.

POTVS

CELLVLA VI.

POTVS ex saccharo æquè ac melle fit, sed multis nominibus præstantior, videlicet varijs modis, vel vino & oinosacchar, vel aqua & hydrosacchar, vel aceto oxy sacchar vocatur. Estq; hic potus optimus atq; innoxius vini vicarius, præsertim si cum aromatis, potissimum tamen cinamomo, vel canella præparetur: Quod Turcæ & Saraceni (abstemij vt plurimum) perquam optimè nouerunt. Non enim ceu vinum caput feriens, mentem perturbat, simulq; optimè nutrit humectâdo, putredines arcendo, sordesq; abstergendo, vt in huius vsu vino carere homines quærant. Sic pauperculi de facili possunt hyppocras fontis, ex saccharo vel melle & aqua fontana parare, vel coquendo, cum aut sine aromatis aut herbis odoriferis: vel crudè colando per sacculum: magis enim tales potus conferunt in ætate, item æstuantibus hominibus, quàm vini, aut pleniorum cereuisiarum pocula: De quibus plura circa finem de fontana eiusque correctione, ac potu clareto &c.

II.

*Potulenta
Zuckerwas.
ser/ Zucker.
tranc.
Santerranct.
Clareth/oder
Hypocras.*

*Nota.
Varium es
laudabilem
vsum.*

III. SVSTENTATIO VITAE.

CELLVLA VII.

Depanibus sublimaticijs, seu ex vino exal-
tato, ἐκχυλόμενοι, λεισόμενοι.

I.
Esculenta.
Bräutenwein
brodt.

PANIS ex asperfo farinæ vino adu-
sto, vt vulgò vocant, vel sublima-
to, præsertim hyeme, itē in mari,
ac locis Septentrionalib⁹ potest parari. Et
hic panis citò replet, imò & inebriat, vt
quoq; vini penuriã supplere possit. Maxi-
mè verò senibus, frigidis, & cachecticis,
item his, qui fructuum, pisciumque carni-
bus ex ijsdem vesci coguntur, maximè cō-
ueniens, sicuti & hydropicis, asthmaticis,
calculosis. Temporibus verò contagij, æ-
state præsertim, & iuuenilibus personis,
ab eius esu abstinendū, ne quis pro victu
ac medicina, mortis causam ceu in-
flammationes & febres, sibi im-
prudens accersat.

Nota Castra.

HOC

CELLVLA VII.

HOC vinum, maluasii rusticorum est, sed quàm frigidis est salubre, tàm calidis regionibus & corporibus venenosum, præsertim verò tempore contagij. Potest tamen eius exigua portio, plures vini mensuras, item cariorea aromata, coparcere: cachecticisq; ac nephriticis, vel pro salubri medicina prodesse: debili tamen capite caueant, item hæctici, & febrientes, nec non calculosi iuvenes: quales memini hoc vinum ex suasu Iudeorum medicastroꝝ ad regionem renum cum oleo iuniperino crebrò illeuisse, & tantas inflammationes ac dolores induxisse, vt multo labore postea vix illa exitiosa medicamina corrigere, & ægris rectiùs consulere potuerim. Aliud verè est, si senibus frigidisq;, illa topica tempestiue & prudenter non solum adhibeantur, sed etiam intra corpus propinentur, præsertim cum aq. hædera terræ, geranij minoris aut veronica: quæ etiam lapidem frangunt ac eijciunt, præsertim addita nostra probata tragæa, syrupoq; & balneo, certo certius Dei gratia omnem calculosum curantibus nec non præseruantibus.

*II.
Potulenta.
Brandwein.*

*Nota.
Vini aromatumq; com-
parfic.*

Nota.

Cc PANIS

CELLULA VIII.

De exoticorum vinorum panibus.

I.
Esculenta.
Welschwein
brodt.

Nota.
Parfimonia.

PANIS etiā confici potest cum vinis exoticis, vt maluasias, vel vino Cretico, item moscatello, Vngarico, Hispanico, Clareto, & similibus, quorū vinorum vel dimidia mensura, totam massam suauissimè imbuet, ita vt fiat saluber simul ac palato gratissimus panis, sed non pro mendicis sanè, verum pro dominis, terra mariq; sano ægroue corpore existētibus, frigidis tamen magis. Sed & alia esculenta, vel vno atq; altero cochleari istorum præstantium liquorum imbuta, mista, aut præparata, non solum generosissimorum vinorum vicem, sed & omnium cariorum aromatum penuriam pensare possunt: plurimum sic comparcendo, & simul expeditius, vilius ac salubrius, bello paceq; terra mariq; degendo, item peregrinando. Hinc solent Itali. Galli, alijq; itinerantes de mane vnam buccellam cum maluasias, vel consimili meraciore vino sine alio victu, totius diei iter absq; noxa valetudinis conficere, eò quòd calida ventriculū relaxando & debiliorem red, dendo, famem impedian, sicut & aphorismus Hippocratis testatur, 2 aphoris: 21. λιμὸν θάραξις λύει, id est famem vini præsertim meracioris potio soluit. E contra frigore ventriculū constringi, & famem seu appetitum causari Physicis notum est.

HAEC

CELLVLA VIII.

De vinis exteris.

HAEC generosa vina per se sunt potus laudabilis: inter quæ tamè præstantiora habentur moscatellina: post hæc, malvasia: tandem Reualēsia, Hispanica, Italica, Vngarica: quib: sanè prudenter fruendum dominis, cum vix ex alia manifestiore causa, in tot dolorificos morbos incidant, ceu podagras calculos &c. quam ex illa crebra ingurgitatione largiorum istorum potuum, ex qua adustio humorum, inflammationes, facilitas ad iracundiam & incontinentiam, ceu ex vna copula, ipsis exurgunt. Hinc fit meritò, vt pauperes ὀλιγοπότοις vinis contenti, imò vix tenui cereuisia, aut limpida fontana resecti, à talibus symptomatibus liberiore & securiores plerunq; maneant. Vnde hæc & similia preciosa æquè ac palato grata, pro ægris, exhaustisq; recreandis rectius, quàm sanis ac voluptuarijs replendis, vsurpare conueniebat: præsertim cum sumtuosis illis aquis vitæ sæpè efficacia præualeant, nec non omnibus corporibus gratiora existant, quam illæ ardentes atq; exurentes medicinæ per tot reiteratas destillationes extractæ. Quibus tamen, si qui delectentur, vel etiam propter valetudinē illis vt cogantur, facili mē & saluberrimè eas corrigent, cū saccharo diluēdo, boloq; panis optimi, tosti & per se percocti, ne cerebrū vel epar calidius plus adurant, assumendo: tum enim omnibus phlegmaticis, obesīs, & frigidis, præsertim hyeme & in mari proderunt, illos ab apoplexia, lethargo, hydrope, asthma, præseruantes &c.

II.

Potulenta.

Welschwein

III.

Euporista.

Hausfarncel.

Correctio
adurentium
potuum.

CELLVLA IX.

De oleaginosiſ panibus, ἐλαίνοι ἄρτοι ἐλαιώδεις.

I.
Esculenta.
Delbrode.



PANIS oleaginosus quoq; ex his vel alijs oleis admistis parabitur, salubrior tamen ex oleo oliuarum dulcium. Si enim aliàs quotidie in mensis vescimur oleatis, & quidem puerperæ atq; infantes illis feliciter vtuntur, præsertim in constipationibus, ac doloribus internis: cur illo vel famelici non vterentur, præsertim cum citò faciet, ac plenius nutriat? Et hic notetur pientissima Sareptana, Prophetam Eliam pauca similia & oleo pascens.

Caterùm æquè poterit etiam ex alijs oleis, facietatem citò inducentibus, panis parari, vt ex oleo nucum, ex oleo lini, ex oleo papauerino: scilicet pro egenis. Nam & monachi, monialesq; alijq; his similes, si ex deuotione. & singulari temperantia vel ieiunio, illis vescuntur, & sic famem explent: quid absurdi erit, si in casu necessitatis, præsertim ijs locis vbi nascitur, vel alibi, vbi minori precio haberi potest, in cibum assumatur?

Et sanè de præstantia ac multiplici comestibilium saltem oleorum vsu, plura hic addi possent, nisi absurdis animis absurda viderentur. Porro nostratibus illa olea, vel optimi butyri locum suppleant: cum illud ipsum sapissimè tam carū, vt etiam haberi nequeat, iam & illud egentem proximum haudquaquā hic celandū videtur, quod ex Auicenna Mizaldus refert, quendam peregrè profecturum, libram vnā olei violacei, vel alterius cum adipe mixti bibisse, & in ediam absq; vlla fame decem dierum sustinuisse: quod & oleum amygdalarum, adipemq; vaccinum sua visciditate præstare posse, probatum est. Id quod sanè exercitui sæpè aliquot dies in acie ac præcinctu stanti, nec nō in mari diu, sæpè oberrantibus, maxime obseruandum est, præterquàm quòd in com-
meatu necessario plurimum hoc pacto
vtilissimè comparci queat.

CELLVLA IX.

POTVS utilis & laudabilis est ipsum oleum, vel solum, vel alijs admistum brodijs, aut potulentis: quod puerperæ & alijs constipati, sicciq; habitus homines, vt dictum est, norunt. Sic etiam colicis ac calculosis vias intestinorum ac vrinarum lubricando, doloresq; mitigando, optimè conferunt olea dulcia, tam oliuarum maturarum, quàm amygdalarum dulcium ac amararum: itemq; anetinum liliorum alborum, chamomillinum, præsertim cum vino trui, & aqua menthæ aut bethonicæ ac maioranæ tepidè ante cibum vtrunq; hausta. Christallinum verò oleum contra lithiasin singulare habetur à Paracelticis: sicuti iuniperinum hydropicis, nec non venenū frigidū sentiētibz, quod celebre ac probatū habeo. Porro rosarum oleum, sicut & earum acetum, aquaq; ex illis destillata, hæc tria simul mista proportionabiliter, oxyrhodon constituunt, vtilissimum omnibus calidis visceribus epithema, vt eparis, cordis, capitis &c. æstuantibus dispositionibus, vbi hoc quoq; de oleo notandum maximè, quòd vinis & alijs liquoribus super infusum ne corrumpatur vel vapescat, impedit. Nam halitus putredinosos, vna cum aëre externo, ceu quodam fectorio excludit, teste Plinio.

II.
Potulenta

III.
*Medicæ
bis.*

CELLVLA X.

De extractis & stillaticijs panibus.

I.
Gebrantwaf-
ferbrodt.

Nota.
III.
Panes medi-
cati.
Hausartenci.



IC si quis velit, vel pro sanis aut ægris, panis fa-
rinam, aliqua aquarum stillaticiarum contem-
perare, optimè fieret ex aqua rosarum, porra-
ginis, buglossæ, melissæ, pro corporibus robo-
randis, aduersus varia cordis symptomata, vel ex
maiorana, mentha, absynthio, pro ventre, epate, ac capite: vel
ex alijs, vt ex aqua petroselini, ononidis, pro calculosis. Et hi
ad ægros curandos ac reficiendos potiùs, quàm famelicos fa-
ciendos ponuntur. Neque enim sani tantùm, verùm etiam
ægri, qui æquè atque pauperes semper nobiscum habentur,
vt Christus ipse testatur, sibi victum cõuenientem exposcūt:
ideò & horum maior cura habenda, ceu qui magis indigeāt.
Quare nequaquam hi victus medicati paratu faciles, in gra-
tiam pauperum ac ægrorum, quorum causa hi labores
potissimùm suscipiuntur, tanquàm inutiles ac
ignobiliore fuerunt reti-
cendi.

POTVM

CELLVLA X.

POTVM fatis congruum, ægris præsertim, ipsæ aquæ destillatæ præbent: quæq; tamen suis corporibus ac dispositionibus appropriatæ, sicuti iam de pane & esca dictum est.

Cæterum illarum aquarum vsus, longè conuenientior & securior naturæ est, si vel vino, vel aliquo liquore grossiore, ceu syrupo, aut electuario, vel tragæis, vel pane, assumatur: ne cōfertim ad viscera principalia delabentes, plus obsint, quàm profint. Sed hæc ad medicinam spectant domesticā, de qua, vt ante dictum alibi, methodum curādi securissimam, paulò post plenius, volente Deo, pauperibus, alijsq;

μισοφρεμάκοις sum monstraturus, ne limites diætæ famelicorum hinc excedam.

II.
Potulenta,
Gebrantewas
settrānē.

CELLULA XI.

De fœculentis panibus, *τρουχώδες*.

I.
Esculenta.
Defenbrodt.



FX fecibus vini panis calidus & siccus, at flatuosus, ex fece cereuisiæ, parari potest commodissimè. Illæ enim aliàs pluribus locis, etiam pro fermento admiscentur, quòd rarum, ac ob id salubrem panem præbeant: Nec verò hi panes insalubres sunt. Nam si vulgus vino ex fecibus sublimato, pro maluasia ac aqua vitæ, utitur: quid obstat, quò minus primam illius adurentis vini materiam naturaliter coctam, usurpemus? Quare non videantur morosis ac fastidiosis adeò absurdum hi victus monstrati, cum nec insalubres, nec planè in usitati existant.

Defensauff.

HIC quoq; notetur vulgatus in hac vicinia, ut Vrsellis & Alibi, cibus pauperum, & præsertim mulierum gravidarum in kitta seu malatia, qui fit hoc modo: sumunt fecum vini, vel etiam cereuisiæ dosin, quacum farina triticea atq; aqua subacta, brodia crassiuscula sibi parant, in cibum utilem. Alii ditiores addunt cremorem seu pinguedinem lactis denham, & cum butyro capas frixas inspergunt, pro sapido cibo, præsertim nauseantibus, & in prostrato appetitu. Itaque prædictæ feces utraq; in fame quidem ad nutritionem hominum potius, quàm saginam pecudum conuertendæ erunt.

POTVS

CELLVLA XI.

POTVS, ex fecibus vini & cereuifiarum, sublimatis, nonnè omnibus notus, sepiſſimeq; ſalutaris, tam ſanis, quàm ægris plurimis paratur? eſt enim maluaſia ruſticorum, vt iam dictum eſt, cauſius tamen potanda.

Medicinæ domesticæ ex fecibus plures parari poterunt, præſertim verò vbi exiccare, abſtergere, & penè adure re velis. E veteri autem vino ac generoſo fex magis laudatur, eaq; abſtergit, ſanarq; cum abſtrictione & abſumptione ac exiccatione ſuperfluitatum, præſertim omnium frigidarum. Cum alijs frigidis ac exiccantibus, vt myrtinis, omnes tumores coërcet: ijsdem viribus omnes alui vteriq; fluxus cohibet, doloresq; illarum partium ſedat, calidè locis affectis doloroſis appoſita. Uſta fex capillitium rubore tingit ſimul, ſcabroſq; vngues abſtrahit, præſertim cum oleo lentiffimo ac reſina appoſita diutius, crebriusq;. Sed elota, oculorum cicatrices ac caligines inſtar ſpodij aut thutiæ curat, vt Dioſcorides & alij probatè referunt, experientiaq; noſtra & plurium teſtatum eſt.

II.
Potulenta.
Gebrandten
Wein.

III.
Euporiſta.
Hauffartſuct.

CELLULA XII.

De panibus tartareis *ταρταροί.*

I.
Esculenta.
Weinstein
brodt.

III.
Euphorista.
Haupstarknei.

SIC ex tartaro, vini recremento, peculiaris panis contemperari posset, mundificans, abstergens, ventremque soluens, si recte pistetur. Sed hi sunt medicati pro ægris rectius quam sanis cibandis. Sic tartaro vini, brasiica illa communis & caules dulces, à nostris coquis acidi ac vinosi redduntur, tam voluptatis, quam valetudinis gratia: eò quòd brasiicæ illius conditæ nobis vſitatissimæ malitia ac flatulenta semiputredo, hac cen præfenti Antidoto corrigatur quàm utilissimè.

Τρύχες seu feces vicinum suum sibi habent Tartarum: quod vini recrementum puluerizatum, addita pauca mastiche, saccharoque (pro acrimonia & corrosione eius, etsi leui, emendanda) in iusculo carnis recentis vel caponis sumptum, est benignum ventris solutiuum: quod etiam comitibus Barbyensibus Dominis meis gratiosis, aliquando Dominus Nevius & ego præbuimus cum successu. Sic omnibus solutiuis, vel rhabarbaro vel mannæ, senæue adiectum tartarum, illorum aliàs benedictissimorum lenitiuorum vim extimulat atque adauget: vt alij Medici, & singulariter quoque D. Matthiolus attestatur.

SIC

CELLVLA XII.

SIC potus naturæ gratus ex tartaro vini parari potest, non multum abfimilis acidulis, seu acidis fontibus, imò salubrior in multis, quòd mûdificando viscera appetitum ciendo, sitim simul quàm conuenientissimè sedare soleat. Potus vt paratu facilimus, ita minùs sumptuosus: & tamen salubris valdè, ac satis laudabilis.

Possunt autem tales artificiosæ acidulæ sine maiori labore, & quidem commodissimè præparari, si parum aquæ vel liquoris tartari, dulci fontanæ immisceatur, is erit idoneus potus his, qui à potu dulcis aquæ abhorrentes: acidis assuefacti, in itineribus vel alàs, istis carere coguntur: & profectò hæ nostræ acidæ fontanæ longè salubriores naturalibus, à compluribus iudicantur: quòd naturales maligna sæpè & violenta attingant & superfluât mineralia. Quare Deo optimo Creatori etiam pro hisce gratiæ agenda, cû equidem neminem penitus sciam, qui huius inuenti salubris vnamquam vllam fecerit mentionem.

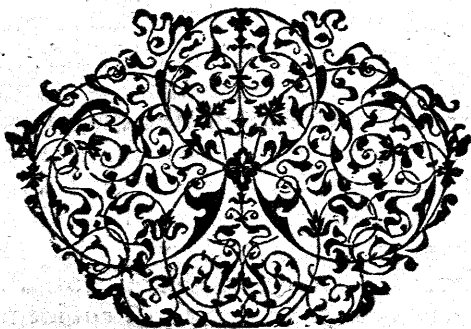
II.
Potulenta.
Weinstein
trancf.

Nota.
Nona & in-
audita Aci-
dula.

Dd 2 ATQVE

EPILOGVS HORVM.

ATQVE hi duodecim ferè sunt panes, potus medicag³, ex liquoribus seu fluxilibus materijs præcipuis, (possent. n. plures apponi) quorum omnium quasi extrema sunt, in cibo quidem solidiore, panis & gleba, in liquido, vinum & aqua: è quibus sanè ultima sitientium anchora est: Reliqui cibi ac potus intermedij, sunt artificiales, miscellanei, salubres atque necessarij, ad laudem Dei, ac animatorum conseruationem,
A M E N.



V. PENVARIVM
PRINCIPALE
 GENERVM PANIS, POTVS,
ET EVPORISTON, QUÆ FIVNT EX
 animantibus varijs, tam quadrupedibus,
 quàm aquatilibus & volatilibus, eo-
 rumq; partibus ac recrementis
 vtilibus, &c.



CELLVLA I.

De carneis panibus, σάρκιναι.

I.
Esculenta.
Fleischbrodt.

Carnis recentis asservatio

Aucupium frugi & iucundum.



X carnibus assis, vel tostis, vel elixis, vel fumo siccatis fit panis: sic panis ex ferinis ritè scilicet à præparatis commodè subigitur omni farinæ. Non tantùm vt vsitata hodie pastetæ, sed vt ipsa panis vulgaris forma.

Caterum asservantur etiam per æstatem diutiùs carnes recentes, vel sale conditæ, in olla vitrea frigido loco, vel cum sale & iuniperi baccis sapidissimè conditæ.

Huc referri possunt illa domesticalia θηρευτικά, præter laborem capturæ, parum constantia, videlicet: de acervatim capiendis feris: item anatibus & anseribus agrestibus, perdicibus, coturnicibus, turdisque. Cicuratas enim ipsas ex suo quæque genere, præcisas alis, iuxta aquas, valle circumducto, alere oportet copioso iucundissimoque cibo, sicuti est sorgi, seu panicum Indicum, Weisch Hiersen, vel mel frugum, vel similis esca grata, aquæ vel alijs incocta: atque tum cicuribus noctu conclamantibus vel colludentibus, agrestes quoque accedent, & per retia coopertoria, vel alijs modis capientur, non sine fruge & recreatione, &c.

BRODIA

CELLVLA. I.



BRODIA verò seu iuscula carniū omnium, an non salubris potus, tam ægris, quàm sanis? Alijs autem præpinguia iuscula conferunt, alijs macra, quibus vel solis plurimi ex morbis deploratis refocillati sunt, ac restituti, præsertim si brodia ex capis, seu præpinguibus gallinis, tuis coctisque, vel destillatis etiã cum saccharo, cinamomo, similibusq; cuiq; sanæ vel ægræ personæ appropriatis, parètur. Atq; sic aquæ vitæ & Perlarum, quas inopes soluere nequeunt, vicem complere poterunt.

Porro cum caponum & gallinarum mentio fiat, etiam hoc ignorare matres familias nolo, quòd optimè sagentur, tam pane in cereuisia infuso, globulisq; ex farina pistis, quàm oculis confutis. Alio deuorato animosiores multò redduntur, & calculosis ac cachecticis, itè aduersus venena profunt. Sic deplumati capones, vrticisq; affricti, pullos à matribus *æsiogyis* derelictos, ne pereant, excludere valent: quod ipsum œconomix quoq; seruiet, ad speciei conseruationem prohibendamq; internecionem. Deniq; in anserum sagina solent quidam, sicuti & Iudæi, anum parte media filo duplici cõsuere, atq; hinc maxima epata anserina. De alijs quæ ad carnes pertinent consule Corollarij cap. proprium.

II.

*Potulenta.
Fleischbrüe.
Spectsuppè.
Krafftbrüe.
Caponum,
wasser.*

*Caponum &
anserum sa-
gina, & pro-
pagatio arti-
ficiofa.*

CELLULA II.

Hic est quoq; vnus ex reſeruatis , proſectò admiratione digniſſimus panis potus, medicamentaq; exre etiam in ſpeciem vili, imò ſæpè ad plurimos annos abiecta.

CELLULA III.

Piſcini panes, ἰχθυώδες ἄρτοι.

7.
Eſculenta.
Fiſchbrodt.

PANIS piſcium, toſtorum vel aſſorum, in puluerem attritorum, & ſubactorum cum farina, peculiaris eſt, vt in Sappeland/Seeländ/Irlandt/Nordwegen/ & omnibus locis maritimis, alijsq; regionibus, piſcinis & piſcibus affluentibus, vbi ſæpè vna captura multa millia extrahuntur, & ad littus in magna copia abiecta etiam non rarò corrumpuntur.

Cæterum cùm de piſcinis panibus ambigerem, forte priſcos conſulturus, apud Plinium libro 7. ex Chiarcho citatū vidi, de Oritis ad Indiā populis, quod nullū cibum noſcāt, quàm piſcium, quos diſſectos ſole torreat, panemq; ex his faciant. Imò & principes etiā Electores crudos ſalpas comidiſſe conſtat, idque etiam voluptatis gratia: quomodo ergo abſurdum, etiam hodie id in egeſtate fieri? maximè in locis maritimis, vbi ſunt piſces copioſi, & grandes, multas tonnas replentes: Huiusmodi ſunt cæte, die Wallfiſch/ item die Seehund, de canes, equique marini.

Nota.
Piſcium aſ-
ſeruatio.

Nota.

Porro ne hoc quoq; victui neceſſario deſit, præſertim itinerantibus & in bellis, piſces ne corrumpantur diutius aſſeruati, vel ſale debent condiri, vel inter ſolia lauri aut myrti, ſale aſpergi, prius in vino vel oleo frixi, wie in Paſſeten. Aut etiam fumo torreatur, inſtar ezocis & luporum aquatiliū. Nota, pro copia piſcium cōparanda, arundineti extirpationem artiſcioſam, nempè, vt die decollationis Ioannis, videlicet 29. Auguſti, vel in ipſo nouilunio canicularium, reſectio profunda fiat: nam tum aqua poſt incidens, illud extirpat, vel circa natiuitatis Mariæ: tū enim maturæ ſunt.

SIC

CELLVLA III.



IC iura piscium, pluribus etiam agris, nedum sanis optimè conferunt, scilicet aluum laxando, nauseantibus appetitum mouendo, abstergendoque.

Porro ne hic œconomia vel etiam militia desim, vel quoq; recreationi ac voluptati, pisces copiosissimè & artificiosè capientur pluribus quidem modis, sed hoc potissimum experto: R. Baccarum oriental. vulgò cogolum dictarum, similium laurinis ferè, sed maiorum & rotundiorū ʒij. cymini & aquæ ardētis ad ʒj. vel fecis vini veteris optimæ, casei, vel sanguinis suilli vnciam, farinæ panis triticei ʒiij. digerantur contusa in pastillos: sed & papiliones adhibentur, potissimū fului: nā & cū hamis magni pisces hisce capiuntur, vt vidi. Mit dem Angell sic calthæ flos seu calendula per totum ferè annum florens, illa cum luteo flore attonitos reddit. Sic nux vomica, & similia. quæ hîc adijcere volui, infra in Corollario plura verbosius & iucundiùs.

EX piscibus verò varia medicamina parantur, sicut ex lapillis carpiionum, percarum, cancrorum contra calculum, colicam: ex stomachis seu œsophago quappiorū, der ôstroppen. Puluis contra colicam & hystericas passionés, ex mandibulis luciorum puluerem exiccantem in sclirofi & similibus, quæ omnia hîc prolixius attexendi nec locus, nec tempus datur, sed Deo dante singula plenius, ac pro voto utilitateque Lectoris,

paulò post.

Ec

Alij

II.
Potentilla
Fischbrut.
Fischsuppen.

Nota.
Captura pi-
scium.

III.
Euporista.
Gaufargnei.

CELLULA IIII.

Cibi vbique obuij, ἀμφὸς βίου.

I.
Esculentæ.
Frösche/
Schnecken/
Herfschre-
cken /
Käsen.



LII cibi ἐν πόντοις ex carnibus, vbiuis obuij & gratuiti sunt: vt ex ranis illis salubrioribus, sed non ruberis, excoriatis, anteriore parte abiecta: quod Galli, Itali, & nostri Belgæ, atque alij apprimè nouerunt. Sic alij locustas vino submersas butyro, instar fundulorum aut auicularum, frixas vorant. Alij maiores testudines nemorales, mures alij, coruos alij: Hispani & Itali felibus etiam præpinguibus delectantur. Quibus omnibus nos sanam porcina, ferina, bubula carnem, fumo etiam tostâ, imò salpas & abiectissimos quosque cibos nostrates, præferimus, & verissimum sit, quod vulgò dicitur: Lex & Regio. Sic conchæ etiam communes pluribus locis in esum assumuntur, & quidem à voluptuarijs atque apitijs: potissimum tamen ostreæ, quibus maritima abundant: quarum ego Franckofurti in electione Imperatoris nostri, à clarissimo ac nobili Domino Iulio Alexandrino, tum Protomedico Cæsareo, aliquot ex culina Imperatoria ipse accepi.

Cæterum sunt & aliæ his similes conchæ, in comitatu Rupefortano Generosissimi Domini mei *König teinenus, &c.* quæ simul magnas margaritas fouent: quòd sanè non sine summa delectatione ipse vidi. Eas ergo conchas certè alijs longè salubriores, quòd medicam antidotum secum in sinu gerant, ac proinde præ alijs notandas iudico.

Postremò ne locustas annumerans errare alicui male dico videar, constat ex Historiis, illas Parthis in cibo gratas esse, &c. Imò ex Sacris patet, lege Mosaica illarum esum probatum esse. Sic Diuus Ioannes Baptista in deserto illas cum melle assumpsit. Vnde nulla eius loci alia interpretatio asfingenda est.

Leuit. 11.

CELLVLA III.



LVRA sapida ex his faciunt illi apitij, varia quidem, sed & ipsis grata. At nos brodium cum carnibus præferimus, illis peregrinis, haud grauatim ista concedentes, pro illorum palato ac consuetudine: quæ tamen ipsa, præsertim ostreata, haud respuerem.

Cæterum similem omnino cocturam ostreis Illustriss. Princeps meus Georg. Landgravius ex viuis cancris decorticatis, in vino & aromatibus ceu pipere & gariophyllis pulchrè coctis in usu habet.

Horum verò omnium, vt sunt diuersæ species, ita diuersa quoque auxilia medica mortalibus subministrant. Nam de ostreis hoc solenne referunt: (vt *Δελτινρια* tandem aliqua pro saturis quoque attingam,) quod frigidis & malè feriatis præsentem manum, penè instar satyrii, vulgò manus Christi dicti, porrigant. Ad hæc benè tabidos nutriant humectatione sua, sicuti & ranæ, cancrique fluuiatiles. Quibus omnibus tamen nostratia non inferiora reputanda. Et plura

de his & cognatis proximè in maiori exemplari, &c.

II.
Potulenta.

III.
Euporista.
Haufargnet.

Ec 2

PANIS

CELLVLA V.

Ouei vel oueati panes, *ſi uol.*

I.
Esulentæ.
Eyerbrodt.
Eyertuchen.

PANIS ex ouis, vt aliàs in festis præcipuis vſita-
 tus eſt, ſaluber ſatis, & propter varietatem atq;
 præſtantiam hîc non obliuiſcendus eſt, præſer-
 tim cùm magis quoque, quàm reliqui panes fa-
 cietatem inducat, laudabiliſſimumque corpo-
 ribus præbeat nutrimentum: maximè quando fece cereuiſiæ
 melioris fermentatus aut ſubactus fuerit, quòd hæc raro-
 rem exhibeat placentam, ſicuti hîc Franckofurti Mœni, &
 multò præclariùs in vicina Vvetterauia noſtra matres fami-
 liàs omnes, etiam pauperrimæ hebdoatim in magna copia
 pinſere ſolent. Et proſectò hæ placentæ tritæ & recoctæ
 ſeu bis coctæ, paucis bucellis longè largiùs alio
 vulgato pane faciunt.

ETSI

CELLVLA V.



TSI non sit vsitatus potus, ex ouis, iuscula tamen & forbitiones, ex ijsdem quàm saluberrimè parantur, omnes ægros ferè & sanos reficientes quàm suauissimè.

Caterùm dum ouorum mentionem facio, hoc ne utiquàm celare omnes debeo, (Reipublicæ enim prorsus nunc seruire instituo) quòd cum oua parua etiam ætate corrumpantur, illa diligenter colligi & asseruari debent, quæ à nouilunio mensis Augusti pariùtur. Alij decrescendentem Lunam præferunt, & tempus vtriusq; Solstitij: forsitan quia superfluitates corruptioni idoneæ, tum naturaliter magis deficiant, & testæ corticesq; sint firmiores.

Porrò seruantur diutiùs oua recentia, vel palea sicca, vel furfure sicciore Quòd tam propter ægros, quàm sanos & voluptuarios, præterire nolui, imò & hoc propter multiplicem ouorum necessitatem vsumque, attingere non grauabor, quòd per totum annum gallinæ oua plura parere possunt, si vriticis maturo iam semine collectis, puluereque fursuribus vel farinæ mixtis cibentur, vel alijs similibus calefacientibus, beneq; nutrientibus. Hyeme enim sæpè triplo cariùs emuntur, imò vix habere possunt: sic & reliqui gallinarum cibi calidi ipsis præbeantur, sicut aqua calida, vel rectiùs cereuisia calens.

II.

*Petulenta.**Enetbric.**Enersauffen.**Nota.**De ouorum copia & custodia.*

Ee 3

PANIS

CELLVLA VI.

De lacteis panibus, γαλακτικοῖς.

I.
Esculenta.
Milchbrodt.
Gene. 18.
4. Reg 19.

PANIS fit ex lacte ζυμῶς, vel fermentatus: optimus & valdè nutriēs, & quidem parua quantitate magis quàm alij, estq; tabidis item in æstu versantibus, longè vtilissimus. Sicut etiā Diuus Abraham, Angelos Dei cibauit, lacte, simila, seu subcineritio pane, quo etiā Elias vna vice pastus, 40. diebus & noctibus, faciat & seruatus fuit diuinitus, scilicet tosto pane, & aquæ post infuso, vel superbibita, de quo suprā in secundo canone.

Hic notetur, quod multò magis hi lactei panes faciant, si laridum frixum addatur, vt fiāt *Speckfuchsen*, in *Wetterauia* vñtatissimi, sic in *Holandia* item in *Heluetijs* etiam extra famem, caseum recentem seu pressi copiam lactis ipsis *Zieger*, cum pane interunt; & rarò vix etiam dominicis diebus, pane puriore & vino fruuntur: etiam ij qui ex rusticis ditioribus sunt, quorū census 5000. s. æstimatur, vt illius terriorij & alij homines mihi fideliter retulerūt. Quid ergo absurdum, si in tempore caritatis ista in vsum trahantur?

III.
Euporista.
Haupfartnei.

LAC etsi secundum Hippocratem, febrientibus & caput dolentibus malum: tamen pluribus alijs ad multorum morborum curationes est aptissimum, & probatum euporiston. Nam præterquàm quòd ritè præparatum, vt cum sale, vel saccharo, vel semin. anisi, &c. optimè nutrit corpora, & pinguefacit: simul etiam crebrò, pectori aspero confert, itemq; Venerem auget, ardori vrinæ succurrit, aluumq; reddit solutam, &c.

OPTI-

CELLVLA VI.



PTIMVM potum præbet lac per sese, quod quidem Heluetij & alij apprimè nouerunt, qui pro potu toras ollas, amplaque vasa exhauriunt. Qui quidem potus, quod largè nutriat, illorū validissima, proceraq; corpora testantur. Cum ergo simul cibum potumque præbeat, hinc nequaquam fuit obliuiscendus: idque eò magis, quia multum inflando hypochondria, multum faciat. Sed cocta cū ouis longè salubriora sunt omnia lacticia: aut saltem cum similia & croco pultes, quarum vna tot personæ, quot mensa capit, saturari possunt. Sic serum optimum potum præbet, vt omnibus notum est. Vbi & hoc memorabile de lactis vsu, quod Philinus, vt Plutarchus & Athænæus ex Aristotele & Theophrasto referunt, nullo alio cibo vel potu, quàm lactis alimonia toto vitæ curriculo vsus fuit. Potest enim lac vtrunq; præstare, imò omnia tria, cibum, potum, & medicamenta domestica plurima & saluberrima. quod Heluetij robustissimi & viuaces populi, ipsa re atque experientia didicerunt.

II.

*Potulenta.**Milchtranc.**Molcken.**Item/Brey.**Nota.*

CELLVLA VII.

De caseatis τυρίων ζετοί.

I.
Esculenta.
Läpbrodt.



ANES multum faciantes (sicut Plinius de Hip-
pace, id est, caseis equinis & alijs, testatur) ex ca-
seis recentibus fiunt: item ex veteribus contri-
tis, & farinæ aspersis vel subactis, vt fit in Helue-
tijs, ita etiam iura caseo parata, Kässsuppen.

Caseorum cu-
stodia.

Eodem enim redit, vel seorsim edere panem & caseum,
vel simul mistum. Vbi notandum, quod Zoroastes Magus,
annotante Plinio, annos 20. in deserto, solo casei esu vixit, ta-
li artis industria temperato, vt vetustatis acorem nō sentiret.
Ne verò etiam hoc capite quicquam quod mortalibus pro-
fit, deesse videatur nostræ fidei, addam & hoc: caseos è putre-
dine acteredine custodiri ac præmuniri, si succus foliorum
betulæ, vel aquæ eiusdem, coagulo immisceatur, vel ferulæ
eius infigantur: vel si caseus recens siccis Dracontij folijs in-
uoluantur: vel sale sufficiente probè condiatur. Ac tum tu-
tior erit esus casei, præsertim si aliquid butyri saliti addatur:
cum qua conditione & Domino Melanchtoni præce-
ptori nostro calculoso à D. Langio fuit concessus.

Vide autem Hippacem Diosco-
ridis, &c.

SED

CELLVLA VII.

SED quid vſitatius eſt ſanis & ægris, quàm iam caſeis expreſſis, ſerum lactis per ſe, vel cum ſemine carui, ac paſſulis, vel ouo recenti coctum, contra ſitim confertim haurire? Et vix alia re magis nutriuntur & ſuſtentantur tam vrbani, quàm pagani, etiam extra tempus famis, atq; pulmentis ex lacte & pane factis, quæ noſtri vocât, *Milchsuppen*. Nec enim tantum ſaturant facilè, ſed ſic præparata ſapiunt benè cum larga ſimul nutritione. Quantum verò ad ſera, præſertim caprina attinet, annon omnes propè Maiales, vt vocant, potiones ex hiſce parantur; ſcili: pro benigna annua euacuatione, ſanguinisq; mundificatione. præſertim ante vſum phleboto- miæ? In quo vſu maior efficatia erit, ſi pro diuerſitate homi- nis euacuandi, vel ſenæ folia, vel rhabarb: in bilioſis quidem hoc, in melancholicis alterum, infundantur: ſed in phlegma- ticis copioſo aromate eſt præparandum, cum ſe: aniſi, carui, paſſulis, polypodio, maiorana, zz. & cinamomo, quæ ho- mines indigentes hîc obiter monuiſſe ſufficiat, ne vel hîc ſi- dem debitam queruli deſyderent.

II.
Potulenta
Käſmoleſten

Domeſtica ex caſeis, medicamina varia ſunt. Nam caſeus recens cum oleis, vel butyro, vel polline, vel mucilagi- nibus ſe: aut radicum, doloroſis paſſionibus vario modo im- ponitur: ſicut & in podagra. Sic ad ſuggillata, item ad phleg- monas oculorum & aliarum partium adhibet Dioſcorides. At nobis hic vſus laudabilior, quod recentes ſine ſale ſumpti, optimè conueniunt & benè nutriunt: ſicuti e contra vetus & ſalitus corpora imminuit, aluumq; ſiſtit. Sed plura poſt- hæc, quia pro diuerſitate lactis diuerſarum opera- tionum caſei ſinguntur, ſicut caprilli, laſciui.

III.
Exporiſta.
Haufartnei

CELLVLA VIII.

De butyrosis panibus, *Βουτύρια σίτια.*

I.

*Esculenta.
Butterbrod.
Buttertuchē*

BVtyrosus panis optimè faginat & fatiat, & quidem in parua quantitate. Præterea subitò & vbiuis de facili panis butyrosus parari potest, in calidis cineribus, estque naturæ gratus, ut nec multo ligno nec furno opus sit. Est autem butyrū, sicut caseus solidus, item panes bis cocti, & similia, de citò saturantibus esculentis. Fiūt verò tales panes etiā in festis à plebe, caseo & butyro asperso, sicut & in azymis. Sic quoque olei & adipis deficientis vicem pensat quàm optimè butyrum: cui propterea peculiare repositorium fuit attribuendum, quòd multi non sint *τυρόφαγοι*, & hisce convenientius se faciare possint,

CELLVLA VIII.

BVLLVM verè iusculum, ientaculumque, aut offula absq; butyro (solis carneis & lacteis of-
tis cemptis) sapidè paratur. Imò quid si-
tim infensissimā salubriùs sedabit, quàm
cereuisia butyrofa? quæ sanè præterquàm
quòd sitienti satisfacit, etiam plurium
morborum medicina præsens, naturæq;
gratissima est, vt suprà in tractatu de cere-
uisijs nonnihil dictum est.

AD quot quæso morbos atque pafsiones, butyrum fe-
licissimo successu adhibetur, ab extra & ad intra cor-
pns? Nullam enim penè enema, absque butyro lubri-
ficante simul cum nutritio, conglutinatione, atque doloris
sedatione, iniicitur. Ad hæc gratus antidotus est, in veneni
suspicionem, vnde illud Saxonicum: *Butter vor / butter
nach / Mante vergiß der butter nicht.* Denique buty-
rum *ωπτικόν* est, & *σαρκωτικόν*.

II.
Potulenta.
Buttersuppe.

III.
Euporista.
Haufsarznei

CELLULA IX.

De equinis & similibus inusitatoribus.

I.
Esculenta.
Specie.

Sic in bellis & obsidionibus equina deuoratur, sicut & asinina. Qui cibi etsi abominabiles sunt apitijs & nauseabundis: catis tamen, felibusque, quibus Hispani & alij vescuntur, præferuntur. Qua de re vide pluribus iam subsequentem Cellulam 2. sustentat, distinctiones.

III.
Euporista.
Naupharynei.

LAC ex equis, asinisque pluribus morbis auxiliatur: præfertur tamen caprillum, humanum & postea ouillum, bubalumque. Sic ex equis alia domestica sumuntur, ut salua equi phtisicos, lichenes equorum & alia curant. Imò succus fimi equini, cum aq. hordei, saccharo & alijs, an non pleuriticis præsentis sæpè auxilio est? Vnde thesauri diuini in natura reconditi suspiciendi & inquirendi, ad Dei laudem, creaturarumque eius felicitatem. Plura de Hippocrate, vide apud Dioscoridem & Plinium.

EX

CELLVLA IX.

EX equis, imò & asinis, præsertim
 fanis & iuuenilibus potulenta
 hæc parantur, quòd illorū ani-
 malium lac sitim optimè restinguere po-
 test. Nec enim carne tantum nonnullis in
 locis, vt in Moschouia, Lituania cum vo-
 luptate vescuntur: sed etiam lac illorū po-
 tant: salubrius futurum, si cum sale, aut
 aromate, aut saccharo, passulisque sit per-
 coctum. Possunt autem & brodia seu
 iura in extrema fame ex decocto
 harum carniū sem-
 per coqui.

II.
 Potulenta.
 Getrāct.

ATQUE hæc nunc fuerunt præcipua,
 (plura enim addi poterant) circa quin-
 tã vitæ mortalis sustentationem, in casu neces-
 sitatis, pro victu medicinisq; expendenda, at-
 que usurpanda, in gloriam Dei, & vitæ
 animantium prorogationem,
 Amen.



VI. PENVARIVM
DE PANIBVS
 PRAETER NATVRALIBVS,
SEV INVSITATIS, TAM IN MATRE
 terra latentibus, quàm ex eadem enatis:

Et hîc verè κατὰ ἀνάγκην quasi, ex spinis
 vuas, & ex tribulis ficus collige-
 re cogimur, Matthæi
 septimo.



CELLVLA I.

De corticeis panibus.

I.
Esculenta.
Baumſche,
lenbrodt



VOLVNT etiam nonnulli (fames enim multa docet, vt prouerbium habet) ex corticibus ſalubriorum arborum farinam frumentaceæ miſceri, præſertim ex interioribus illis cordicibus dulcium arborum, ceu quercuum iuniorum, pomorum, pyrorum, betularum maximè, quarum ſuccus ſeu liquor cortice emanans, ſapidiffimum ſitis reſtinctoriũ eſt, & pluribus morbis præſeruatium & curatium præſens, vt ſuprà breuius, & mox prolixius dicetur.

CELLVLA II.

De panibus ſcobinis.

II.
Eägenſpän
ſpeiſ.



TEM ex ſcobibus ac limaturis arborum, fruticumque, & ſimilium lignearum materiarum, ſaltem extra caſum neceſſitatis, etiam pro pecudibus faciendis, vt quod ſuius & alijs dabatur, in cibum hominum hoc transferatur: ſed hanc neceſſitatem Deus paternè auertat, in porcorum enim ſaginem rectè & fructuoſè ſiliquis & vinaceis ſcobes miſcere ſolent homines æconomici induſtrij.

Cæterum etiam ex ſcobibus & limaturis, vel certè bicoctis, ligni ſancti ſeu Indici, panes, potusque ac medicinæ, felici euentu parabuntur, præſertim pro podagricis, ſcabioſis & catarrhoſis: itaque probetur & notetur.

SIC

CELLVLA III.

De panibus abietinis, pineis, piccis, &c.

SIC quoque in desperata fame, possunt & solent homines, ex integris comis, seu fructibus abietum, & pinorum, farinam suam adaugere, quò largiùs cibet. Præstiterant tamen pinorum fructus, item cupressi odori & salubres, qui suis vbi proueniunt locis relinquuntur, nobis Dei fauore nostra alia benigniora, Natura haud negauit.

III.
Danzapffen
vnd Sichten
brodt.

G 2 NOTA

VI. SVSTENTATIO VITAE,

CELLVLA IIII.

De arboreis & cinereis panibus.

III.
Aschenbrodt.

NOTA, in hoc genere panū, quòd in nauigatione Indica, panem nō naturalem planè comederint, videlicet ex cineribus radicum, item arborum, quos cineres cum aqua subegerunt, vt sic sese à famelica morte vindicarent.

CELLVLA V.

De glebaceis seu terrenis panibus.

V.
Erdenbrodt.
Eimenbrodt.
Plin. lib. 10.
cap. 37.

POSTREMO fieri potest panis, ex salubriore terræ gleba, qua dictione Sclauī, etiam ipsum panem appellant: Si enim bolus Armenius & terra sigillata, vel pro Bezaar & antidoto præbentur, cur non in hac summa penuria, illam ipsam vel cognitam farinæ misceri cōueniret? Etsi enim plus repleat, quàm nutriat, quod vel bestiales lupi homines edocuerē, qui in vltima fame, terra sese replent: aber auß leimen oder sedt/ quia pinguidiora sunt, facilius parabuntur: Tamen in euitabilis penuria etiam horrendum vitium sapidum reddit, ne chara vita quis defungatur.

SIC

CELLVLA VI.

Furnini & lateritij.

SIC in finibus Sueuiæ hodie pauperes ob intolerabilem famem glebam illam furnorum vorāt: aliqui etiam de laterum materia simile referre volunt: quæ cum prima maledictione diuina utique conueniunt: terra ac puluis es, & in eadem reuerteris. Quam horrendam iram Dominus Creator paterne mitigare, & nostri clementer misereri dignetur, in fame ista plus quam lupina, pesteque corporum & animarum, nec non bellorum facibus gliscen-
tibus, per Christū vnicū Medi-
atorem nostrum.

VI.
Backofen
brodt/vnn
Backstein.

CELLVLA VII.

De panibus cretaceis.

VII.
Freidenbrod

QVIN & cretam farinae pro extrema anchora immiscere licebit, ut Plinius quoque testatur. Potest autem vel propter colorem, nigricantibus farinae massis, ut supra dictum est, addi: idque eò magis, quod pituitam & ventris vermes curet.

CELLVLA VIII.

De alijs absurdis panibus.

VIII.
Eder.

PRæterea quot quæso homines, lora & coria deuorant in tali fame: item cadauera etiam argento redempta: sicuti Moschouitæ & similes, equina libentiùs vescuntur, quàm bouina, imò & in bellis diutinis illa sæpè accidunt. De quibus plura supra cap. proprio.

POTVS

CELLVLA IX.

POTVLENTA EX HIS

omnibus non conte-
mnenda.

POTVS autem medicati, præsertim ex Guaia-
co, & similibus, in diuturnis morbis proficue
coquentur. Sic saluberrimus potus, & quasi
antidotarius contra plurimos morbos celebra-
tur, liquor ex laceratis, vel perforatis maximè
in vere, item crescente luna, corticibus betularum, copiosè
defluens, iucundique saporis. Sicuti ex Generoso Domino
ac nobili milite Lazaro de Schvwendy, propter Turcica bella
optimè de Germania merito, coràm audiui affirmante, Tar-
taros & alios propter vsum huius potus minùs morbosos ef-
se: quod etiam nos in experimentum facile trahere possu-
mus, eò quòd, vel D. Matthiolo, & alijs senioribus testibus,
plurimis morbis auxilietur, præsertim verò renum & vesicæ
calculos eiiciat, & citra controuersiam similibus viscerum
quorumuis obstructionibus succurrant, siue pulmonum, si-
ue epatis aut splenis vitiorum, quæ sua specifica proprietate,
ac dote sibi diuinitus attributa emundat abstergendo, non
secus ac faciei maculas abolendo, formam inducit huma-
norem: qua eadem virtute, etiam vlcera, oris præsertim, &
his similia, sanat mundificando simul & conglutinando: qua
vi etiam caseorum putredinem, vermes & terebinthinem arcet.

I.
Holzwasser.

II.
Birckenwasser.

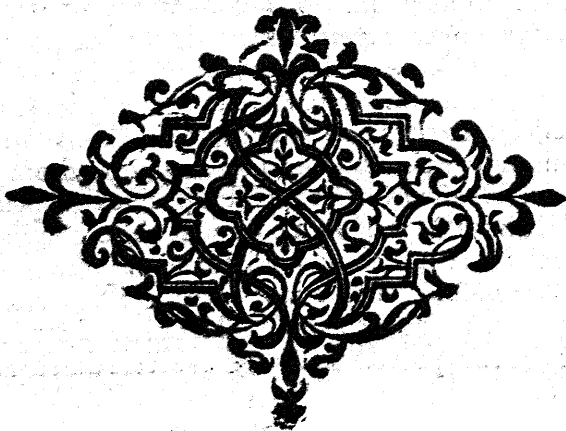
VI. SYSTENTATIO VITAE.

III. *Ignis neces- sitas.*

Et quia potissimum œconomijs honestis hoc tenui labore meo, ac fortuitò incidente meditatione seruire studeo, etiam alia domesticalia non præteribo: Nec enim cibo potuue & medicinis domesticis tantum, mortalium corpora seruantur. sed igne, æquè ac aqua aut aëre. ad vitæ prorogationem est opus: Itaque hæc arbor etiam saluberrimū ignem pro aëre impuriore, imò & candelas ac faces, instar tædarum ferè, pauperculis exhibet, & carbones ad metallica fundenda peridoneos.

Hunc potum gratum & gratuitum, simulque medicum, omnes pauperes, item milites sibi obseruent: vbi & hoc notatu dignissimum. quòd hæc aqua, pro annuo vsu potest reponi, cocta præsertim forma syrupi cum saccharo: vel sola per sese destillata & reposita pro vsu.

POTVS



CELLVLA X.

DE AQVIS NATVRALIBVS

potabilibus, Item medicatis tractatulus.

POTVS deliquore terræ, videlicet, aqua fontana, extrema hominum siticulosorum anchora saluberrima est, pro quorū fontium copia meritò gratias agent Creatori omnia animantia, etiam irrationabilia, quòd sane in prima mundi ætate Patriarchæ tantam fontium affluentiam non habuerunt. Et profectò in penuria omnium potuum aliorum, sola fontana sitim explere potest. Multò enim meliùs ac tolerabiliùs homini, cum anseribus potari, quàm iisdē cibari, vt nostrum est vulgatum prouerbiū. Malitia verò aquarum seu cruditas, faciliè alterari potest pluribus modis, vel coctura, vel dilutione, vel impositione crustæ panis, & similibus. Quæ præparatio, si alicui desit, fontanam purissimam, limpidam, omni sapore & odore expertem, quæ quidem saluberrima est, eligere expedit: quæ ipsa in intolerabili siti, quoq; minus in obseruationem cadere conceduntur.

CAeterum (pro dominis & ditioribus præsertim) de facili aquæ rectificari pro potu salubriori poterunt, si parum sacchari ac cinamomi, aut Rad:ireos vel galangæ immisceatur, vel incoquatur: vel species tragearum communium, ætate quidem ex diarod: diation: santal: aromat: rosato: hyeme ex dianisi diareos sal: diacinnamomi, singula pro ratione personarum.

*III.
Brunnasser.*

Fontana prima potuum omnium.

Correctio in salubritatis aquarum.

Medicata aqua.

Tandem ipse comperi ex fide dignissimo nobile, Domino Casparo de Schönberg, legato Gallico, quòd inclytis

Hh finis

VI. SYSTENTATIO VITAE,

simus rex Galliarum præfens à vino propter valetudinem abstinent, fontanam cui peculiarem pulverem seu tragæam inspergit, bibat, idque alij nunc quoque vtilissimè faciant: sic quoque Imperator Turcicus, potum quotidianum ex fontana & tragæa haurit.

*Cardanus.
Aliæ emendationes insalubrium aquarum.*

Denique non solum pisces, sed aquam iam corruptam folia lauri emendant, innoxiamque & benè olentem reddunt, imò aduersus venena, præsentis auxilio sunt. Coctio quoque aquas insalubres emendat quadantenus, sed magis si aliqua radícula herba, vel semè antidotarium assumptum sit, ut pimpinellæ, gariophyllatæ, angelicæ, tormentillæ, scordei: parum calcis etiam, aliqui insectæ aquæ addere volunt, cui ego bolû præferrem & lenniam pro ditioribus: pro pauperibus superius relata simplicia & similia, sed lauri folia præstât, & in penuria horum baccæ profunt: imò radix & baccæ nostratis odori ligni iuniperi, quo aliæ aromaticæ regiones destituuntur, alias illastres, id præstabit exili sumptu. Corruptitur autem aqua tum à cadaveribus iniectis, tum, si non fluant, iuxta hoc Poëtæ:

Nam capiunt vitium, ni moueantur aquæ.

Inficiuntur quoque ab ipsis mineris & metallis, super quibus defluunt, sicut hydrargyratæ aquæ iusto tempore potæ, ob argenti viui malitiam, bronchocelas seu strumas, ac gutturis hernias, ceu palearia ad sternum sæpè pendula, pariunt: quod montorum incolarum vitium (imò ipsis ornamentum, in quo gloriuntur) proprium est. Sic ligna imposita etiâ tuberefcere dicuntur: vnde qui vsuri sunt thermarû & acidularum potu, attendendum, ne temerè, ita ut à vulgo fieri quotidie videmus, quævis medicatæ aquæ à quouis hauriantur. Et eruditè Vitruuius colligit, ex formoso ac deformi hominum habitu, naturas aquarum istius regionis explorari: temperamenta enim, ut plurimum nutrimenta sequuntur: actiones temperamenta, Id quod necessarium monendis im-

*N.
Vitruuius.*

pruden-

prudenterioribus θερμοφίλοις ac ὑδροπότητοις, ne quis valetudini aut formæ obsit, hic attexendum duxi.

Optimæ autem & salutaris aquæ indicia sunt, vt celeriter feruescat, & celerius aëri exposita frigescat. Ad hæc vt legumina, præsertim pisa, citius asparagis, quod aiunt, decoquat, nullamq; in fundo sui vasis maculam aut limum relinquat, neue linteolum in ea demersum, labe aliqua inficiat: debet insuper esse limpida, lenis, omnis qualitatis expertus, & hypochondrijs minimè grauis, ex sententia Hippocratis & Galeni: eò quòd idem Hippocrates, de acut: aquam commune, ventrem turbare, lienem augere, & tardè meare, & non nisi in morbis acutis prodesse, dicat, sicut Galenus idem affirmat: quod etsi per se veritati & experientiæ consonet, & aqua sola parùm corpora nutriat: tamen nutrimento commixta, fluxibilitate sua illud per corpus distribuit expeditius, vt in substantiam assimiliari commodius queat. Itaq; ex hac nostra cella, præsertim pauperum, ceu insalubris, neutiquam excludenda saltem cibi adsint famelicis destinati.

*Nota.
Optimæ fontaneæ.*

Aqua falsa aut marina hoc pacto dulcis reddi potest: Effunde aquam falsam in aliquod vas, in eoq; iuxta ignem ebulliat, postea fluat per alembicum, vt aqua rosacea, & sal in fundo relinquetur. Vel quod minoris laboris erit, reiteratis vicibus per arctæ texturæ pannum percoletur. Vel etiam

aliquid post dulcedinis imbuatur, melle saccha-

roue, ac viscera, sua falsedine atq; acri-

monia erodat.

*Nota.
Vt falsa aut marina aqua fiat salubrior & potabilis.*

CELLVLA XI.

DE CVRA FAMIS
externa.

I.
*Per habitum
& vestitum.*

Postremò, ne quicquam huic curæ deesse videatur, Phauorinus refert apud Aulum Gelliū, Scythas, si quando rei cuiuspiam causa inedia ferre cogentur, latioribus fascijs ventrem cohibuisse: quod nulla relicta inanitate, fames eos minùs infestaret: nam propter nimiam ventris compressionem, tolerabiliorem esse inedia. Ex quo hodie factum videas, vt qui liberalius cibari volūt, diuoluti laxent, & tibialium ligulas soluāt. Idem Gellius Erasistrati scriptum prope modum verum esse affirmat, vbi inquit: Esuritionem faciunt inanes patētesq; intestinorum fibræ, & caua intus ventris, & stomachi vacua hiantia: quæ vbi aut cibo complētur, aut inanitate diutina cōtrahuntur & cōnīuent, tūc loco in quē cibis capitur, vel stipato vel adducto, voluntas capiendi eius derādīq; restinguitur. Erasistrati verba hæc sunt: ἐλογίζομεθα οὐκ παρὰ τὴν ἰχθυρὰ σύμπλωσιν τῆς κοιλίας εἶναι τὴν σφόδρα ἀσιτίαν, καὶ γὰρ τοῖς ἐπιπλείον ἀσιτοῦσιν κατὰ προαίρεσιν, ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἡ πᾶσα παρὰ κολοθεῖ, ὕστερον δὲ ὀκνέει. Deinde paulò suprà: ἐδισμένον δὲ εἰσὶ καὶ οἱ σκύθαι, ὅταν διὰ τινὰ καιρὸν ἀναγκάζονται ἀσιτεῖν, ζῶντες πλητταίνουσιν τὴν κοιλίαν διασφίγγουσιν.

Conf-

Confimilis conseruatio certorum Indiarum populorum est, qui ore carentes, odoribus tantum suauibus ac nutritantibus vitam agunt, vnde fragrantissima quoque secum ferunt. Quæ etsi nostratibus nouisse, (vt videtur incogitantibus) parum profit: id tamen hinc addiscere licet, in hisce casibus (à me ipso sex dies ieiuno pro in lethali nuper decubitu experte) ubi nihil cibi potusue assumere possibile, vel propter anginam, vel aliud œsophagi, stomachiue pathema phlegmonodos, ne naturam victus odoriferus, ratione spirituum vitæ dominorum destituat, hæc & similia externa ἀναληψικά, ac refectionaria citò ad manum assumenda, ne corpora exhausta euanescent.

II.
Per odorifera.

SIC rore, & liquoribus aluntur plerumque insecta, apes, muscæ, cicadæ, & similes, quibus extremis, denegata iam alia omni nutritione, homines quoque refici queunt atque recreari.

III.
Per rores.

VI. SVSTENTATIO VITAE.

III.
Per crysteria

V.
Per inunctiones

SIC etiam per Enemata seu crysteria nutritiua, vt scis, & notū est in certis morbis. Item per inunctiones & fots nutrientes naturæ debili & exhaustæ, feliciter sæpè succurrimus, donec Deus per crism meliorem eam respiciat. Et hæc longiùs extēdi possent, at hoc loco satis sit, ne plus quàm necessitati ac inopiæ hominum videar seruire voluisse.

VI.
Per sanguinem animalem.
Suprà ad liquores.

HOC vnicum adiicias, quòd theatrum orbis in Tartariæ descriptione habet: Tartari, inquit, equis alijsque animalibus quoquo modo interemptis suauiter vescuntur, demptis suis (instar Iudæorum) abstinent: suntque inedia patientissimi: sin equitantes fames, sitisue molestior inuasit, equis quibus insident, venas incidunt, eoque sanguine famem pellunt,

lunt. Vel cum farina sanguini permista, ephippijsque subposita panem pinfunt, sicuti & carnes eodem modo sub subfellijs istis coquunt. Sed hæc intra corpus pertinent: quæ dum annoto optimus amicus dominus Cellarius nobis refert, hoc Iunij huius septuagesimi tertij anni mense, homines lacti incoctas vrticas, tangenti aliàs infensissimas, pro pane aduersus famem comedisse. O inhumana fames. Attamen hæc naturaliora sunt cocturam & contemperationem huius cibi examnanti.

*Suprà ad her
baceos.*

Hh 4 Postre-

VI. SVSTENTATIO VITAE,

Cura famis externa.

VII.
*Per somnum
& persuasione-
nem.*

Postremò tollitur, vel saltem tolerabiliùs fertur fames, propter somnum largiorem corpora nutriētem: sicuti enim laboribus dissipatur nutrimentū, viresq; exhaustiuntur, sic quiete, otio, ac somno, firmiores permanent. Eodem modò ferè & persuasio ad tempus eximit inædiam, quàm tamen fortem valdè, imò staicā planè, esse oportet. Sic coqui odore semifaturi, minùs esuriunt. De quibus vide suprà clauē seu regulā sextā.

EPILOGVS.

Et hæc septem nunc quoque sufficiant pro nostris famelicis conuiuiis. Sic ergo sex vitæ sustentationes corporales attigimus, exceptis nonnullis secretis reſeruatis: quibus omnibus Dominus Creator omnipotens, paternè in Christo dilectissimo filio, benedicere porrò dignetur, Amen.

VII. PE-

SEPTIMVM ET
 VLTIMVM PENVARIVM, SCI-
 LICET SACRVM, EST DE ALIMEN-
 tis corporum & animarum in fa-
 me Spirituali.

SVNT AVTEM PRIMVM CIBI,
 ET SECVNDO POTVS IN FAME SPIRI-
tuali septem precipui, per verbum Dei &
Sacramenta, fide & oratione
apprehensi.

TERTIO EVPORISTA, SVNT
 regeneratio, beatitudoque tem-
 poralis atq; æterna.



VII. SVSTENTATIO VITAE.

PROMPTVARIVM



Etsi haud ignoro, non modò ridiculum, sed & probrosum esse, in alieno choro pedem ponere: tamen, cum aliud sit in choro pedem ponere, aliud chorum monstrare: putaui mihi hîc vitio verti non posse, si & hoc caput præcedentibus subiungerem: in quo ad quærendam imprimis Dei benedictionem, sine qua omne humanum contra famem, morbos & bella, subsidium euandum ac nullum est, lectorem hortarer. Vt enim initiò cum solum ἀποτέχνιον, idque pro pauperibus, contra præsentem famem instituissem: videns potus quoque consueti atque salubrioris caritatem subsequi, ad coniungendum ποτοτέχνιον, ab ipsa necessitate compulsus sum: ac deinceps haud dissimili occasione, cum epidemialium morborum, qui ex cacochymia, famis præsertim tempore, sequi solent, initia gliscere cernerem: ad interserenda passim remedia,

*N. Dicitur
Amos 8.*

VLTIMVM ET PRIMVM.

dia, diætetica illa quidem: quæ, quò domestica sint, & à tenuioris fortunæ hominibus minimo sumptu parari possint, ἐπιεικῆς dicuntur: pio erga pauperes affectu sum permotus, (sicuti tandem & de bellis.) Ita consideratis initijs, ac causis tantorum flagellorum, ira videlicet diuina, grauissimis nostris peccatis succensa, cui occurri non alia via possit, nisi cōuersiōe supplici ad illū ipsum percutiētē nos, teste grauissimo Propheta Esaia, & ab iisdem oraculis admonitus, non tantum contra Dominum, sed etiam sine ipso, omne consilium infelix esse: ne infidelis paterfamilias, & improbus œconomus atque inuidus haberer, qui quod maximè necessarium est, à domesticis abscondere vellem: omninò de ratione, qua fons & origo illorum malorum auerti possit, aliquid dicendum mihi putavi. Quò & hæc me ratio impulit, ne ad mensam, salutaribus ferculis instructā,

Esaia 9.

VII. SVSTENTATIO VITAE,

PROMPTVARIVM

porcorum instar, sine consecratione precum, domestici nostri in Ecclesia admittantur: atq; ita fructu laboris, tùm nostri, tùm sui propria culpa, defraudentur.

Sciant ergò, ac certò sibi persuadeant omnes homines, maximè verò Christiani, inter quos cū primis iudicia sua Deus conspici vult: neq; hanc nostram, neque vllam aliam artem, aut ingenium humanum, nullum laborem, nullos conatus, vim vllam habituros, contra has aliasue angustias ac flagella Dei: nisi cum seruo illo ad eiusdem Domini Dei pedes proiecti, nostraque debita confessi, ad solā gratiam ac misericordiam ipsius confugiamus: multa paucis hisce verbis monuisse volo. Neque enim vel professionis, vel officij, vel instituti mei est, hoc loco prolixè concionari, quomodo peccata nostra deleri, Deus placari, eiusq; beneuolētia nobis reconciliari, & benedictio reduci possit:

Matth. 18.

VLTIMVM ET PRIMVM.

fit: quò sublati pœnis exitialibus, rerum, ad benè traducendam in hoc mundo vitam, necessariarum, copiam reddere nobis dignetur. Neque hoc à me flagitat par necessitas rei, qua potissimum ad *σπουδαίως* inuestigationem fui excitatus: cum quotidie in omnibus templis ac scholis, ab innumeris pijs doctoribus, qua via, modoq; id fieri conueniat, sedulò ac diligenter inculcetur: cumq; librorum, eadem in memoriam nobis reuocantium, tanta hodie sit abundantia, vt nō bibliopoliorum, ac bibliothecarū. parietes solummodò, sed & singularum ferè domorum, adeoque viarum publicarū pauimenta, in quibus hi pedibus conculcantur, idem illud planè resonent. Denique cum nemo (nisi si qui sunt eximij, vel potius execrandi diuinæ prouidentiae contemptores) Catechismi vel summaria quadam cognitione careat: è cuius prima parte, DECALOGO,

*Summaria
doctrina Christi-
ana, eiusq;
verus ad salu-
tem hominis
usus.*

I.

Matth. 16.

II.

tum peccatorum nostrorum magnitudo, & incredibilis totius humanæ naturæ deprauatio: tum iræ Dei immensitas, eiusq; iusta per tales plagas executio, intelligi potest. Quibus intellectis, iam latere non potest modus, perueniendi ad primam pœnitentiæ partem: quæ in dolore, in metu, in humili submissione, in studio emendationis, vel, vt Christi Domini nostri verbis breuius dicam, in abnegatione sui ipsius, consistit. Ex altera, quæ SYMBOLVMApostolorum dicitur, quomodo fiducia Mediatoris Iesu Christi Dei filij mens erigi: consolationemque expectare: Deum redamare: legis ardua præcepta implere: bona conscientia in secunda & aduersa fortuna frui: & certam ex omnibus malis ereptionem, nec non temporalium pœnarum mitigationem petere & obtinere possit, ac debeat, cuius discere promptum est.

Quod

ULTIMVM ET PRIMVM.

Quod posterius in hoc rerum nostrarum statu maximè necessarium membrum, Dominus in sua PRECANDI formula, quæ tertia Catechismi pars est, magis etiam nobis explicuit, ac confirmavit: dum & petenda hæc esse, & quo animo, quaque fide petenda sint: & quòd eiusmodi petitio, non vana, irritaue, sed ETIAM atque AMEN sit, (modò nos non pigeat obsequi Domino, & precandi laborem suscipere) breuissimo quidè, sed absoluto compendio docuit.

III.

1. Cor. 1.

Quarta pars, quæ VTRVMQVE SACRAMENTVM continet: Deum ipsum per filiū nobis reconciliatū, & iam ad preces nostras ore propitio, tanquā è cœlo respōdentem, tantū nō intuendū oculis, & vlnis complectendum exhibet. Quid enim BAPTISMVS agit, nisi quòd singulis gratiā patris in Christo testatā facit, & in eius rei pignus, Spiritū sanctū confert?

III.
V.

VII. SVSTENTATIO VITAE,

PROMPTVARIVM

VI.

VII.

Matth. 11.

Ioan. 3.

SACRA COENA quid agit, nisi quòd singulos in Testamentum filij Dei hæredes recipit, & ab æterna morte, in carcere Sathanæ legis vinculis constrictos, per Christi passionem, mortem & satisfactionem solutos iã ac libertati restitutos, ipsa Christi voce denunciat & confirmat? In quibus iam vtriusq;, ligantis, inquam, & soluentis CLAVIS, vis conspicitur. Qui enim sibi non deesse ipse: qui Christũ veracem, vt sentit, ita constanti FIDE sequitur: nunquid non ab omni crimine solutus ac liber, in filiorum Dei numerum receptus & ascriptus est? At qui adhuc, ob duritiam cordis sui, FIDEM Domino habere, & iugum eius suauissimum suscipere nequit: eum meritò primis vinculis ligatum, & ira Dei oppressum vsque teneri, cum præter Christum redemptor alius nusquam inueniatur, nunquis dubitet, aut iure miretur?

Quin

VLTIMVM ET PRIMVM.

Quin potius mirandum est, quenquā adhuc reliquum esse, qui causam dubitandi ac diffidendi, sibi fingere audeat: quā Dominum hac ipsa, quā dixi, promissionum & pignorum suorum cœlestium liberalissima, per vsum Sacramentorum, ad singulos applicatione, data opera, omnibusq; viribus remouere, & ex animis hominum penitus extirpare velle, satis apparet. Quæ cum ita sint, quid opus fuerit multis declamitare, de ratione quærendi Deum, placandæque iræ eius, & consequendæ, post eternarum, etiam temporalium pœnarum remissionis? Audiat vnusquisque pios in Ecclesia Christi doctores: legat, si legere didicit, celebratorū ob veritatis studium virorum monumenta, imprimisque ipsam sacram scripturam: si nō datur vltrā, saltem dictam *κατέχησιν* diligenter perdiscat, & ducem vitæ sibi eligat. Hæc si quis pertinaci studio continuaue-

VII. SYSTENTATIO VITAE,

PROMPTVARIUM

rit, is ita ad plenitudinem fidei ædificabitur, vt apprehensa in Christo omni diuina potentia & bonitate, minimè dubitet, se, quicquid petierit, à cœlesti, suiq; amantissimo patre, accepturum, quicquid impeditenti, quicquid aduersi remotum voluerit, vno verbo procul abigere posse: & denique montes quoque, si res ita postulet, transferre valere.

Nona obedientia, nonaue vita.

Ex quo per se sequetur nouum, & ad Spiritus s. nutum compositū, ac proinde non coactum, sed spontaneum vitæ institutum: cuius ex vero zelo perpetuum exercitium, adeò nos Deo commendabit, vt proiectis propter Christū in abyssum maris, omnibus delictis nostris, iræ, plagarūque suarum, vbi semel à nobis abstulerit, nullam amplius memoriā admittat. Sin aliquando à patre cœlesti, malis angelis tentandi nos copia detur: momentaneū tamen ac leue id esse, nec quicquā damni infer.

VLTIMVM ET PRIMVM.

inferre, sed ad maiorem corporis & anime
nostræ salutem, & per hanc ad insignem
Dei gloriam, at diabolorum, & omnium
hostium, turpissimam ignominiam, per
Christum cedere: nostra verò contra eos-
dem consilia & subsidia felicissima, effica-
cissimaque esse, necesse erit. Vnū tamen
memori mente semper tenendū est, quod
Dominus monuit: ad profligandos astu-
tos & veteratorios nostros in extremo hoc
seculo, & incredula natione hostes, ieiu-
nijs ac precibus, nunquam non opus esse:
quòd videlicet, per crapulam & securita-
tem, maior illis ad nos, nostraque acces-
sus pateat: & plus ad excitandum nos è ve-
terno carnis licentiæ permittatur. Qua in
re, vt alijs nō modo hortator sim, sed etiā
qualicūq; exēplo meo, præeam: Te DEVS
æternæ, omnipotens, sancte, bone, mise-
ricors, clemens, patiens, multæ miseration-
nis, pater omnis misericordiæ, Deus o-

Matth. 17.

*Epilogus per
precationem
& rerum hu-
manarum de-
plorationem.*

VII: SVSTENTATIO VITAE,

PROMPTVARIVM

mnis consolationis, per nomen dilecti filij tui, Domini & Seruatoris nostri IESV Christi, in uoco, tibi confiteor, tibi cordis contriti hostiã offero. Peccauimus Deus, peccauimus, & iniquè egimus cum patribus nostris: nec id solùm, sed quod omniũ est deterrimum, nemo peccatorum magnitudinem agnoscit, nemo dolet, nemo desistit: sed omnes in via impœnitentiæ pergunt securi. Contēnitur tam ira, quàm bonitas tua. Pro te timentur homines: coluntur idola: adoratur mammon: blasphemix nominis tui, periuria, incantamenta, iam non clàm peraguntur: non fuco aliquo pietatis teguntur: sed palàm omnibus in vfu sunt, & ludus iocusque habentur: verbi tui veritas ab alijs corrumpitur, ab alijs premitur, à plerisque negligitur: Qui parentibus, magistratui, & similibus obedientiam debitam præstent, rari cernuntur: vt vicissim illi in officio lenti sunt: Dissi-

VLTIMVM ET PRIMVM.

Diffidia, odia, latrocinia, homicidia, omnis denique violentia impunè passim grassantur: Fornicationes, stupra, incestus ridentur: Furta, expilationes, vsuræ, & omne genus fraudis summum hodie culmen tenent: Delationum & calumniarū, nullus neque modus neque finis est. Postremò omnibus vbique cupiditatibus omnes habenæ laxantur: Hinc iræ tuæ, tot tantaque flagella, pestes & alij noui ac inauditi morbi, fames maxima, eaque inopina: bella continua, vastationes terrarum, Imperiorum & Rerum publicarum ruinæ: & omnes ferè maledictiones tuæ in nos sæuiunt grauiissimè, & indies magis, magisque multiplicantur: meritò id quidem & iure optimo: verùm ô Deus, rerum omnium conditor, & conseruator benignissime, cuius bonitatis nec initiū, nec finem reperire est, O pater, ô vnicum

VII. SYSTENTATIO VITAE,

PROMPTVARIVM

refugium generis humani miserrimi ac
perdidissimi, noli pater, noli respicere pec-
cata nostra: noli pro meritis nostris age-
re nobiscum: sed Filium tuum charissi-
mum, in quo est omnis delectatio tua, in
conspectum tuum pone: per eum nos in-
tuere, per quem & condidisti ac rede-
misti: in eo nobis luceat lux vultus tui:
in eo miserere nostri: Quò enim sumus
miseriores, tantò magis misericordia tua
opus habemus: quò plus in nobis culpæ
inuenis, tantò magis abundas materia
exercendæ bonitatis & gratiæ tuæ. Tol-
le igitur, ó summe pater, à nobis plagas
tuas: transfer & effunde iram tuam in
gentem, quæ non nouit nomen tuum:
Nos autem, memor pacti sancti tui, in gra-
tiam recipe: verbo tuo reuiuifica, ab omni
malo libera, & benedictionibus tuis om-
nibus abundè cumula, vt quicquid co-
namur, cùm tibi placeat, tùm felices ha-
beat

VLTIMVM ET PRIMVM.

beat successus. Ita fac Deus: in his enim consistit vera laus, & gloria maxima nominis tui. Exaudi nos ò Deus: exaudi & serua nos propter dilectissimū filium tuum Iesum Christum, quem tute nobis dedisti Mediatorem ac Seruatorem vnicū & æternum, Amen, Amen, Amen.

EPILOGVS.

ATQVE hac cursante calamo, πρακτικῶς tamen pleraque **ACANDIDE LECTOR**, ex tempore quasi, ob necessitatem inopiæ incumbentis, posita, modò satisfaciunt: paulò post pleniora, **DEO** propitio, sequentur. Quicumque autem vir bonus, similia aut meliora habet, fideliter addat, cum id inuentis sit per facile. Sicq; pro tam inperscrutabili bonitate ac affluētia diuina, Deo misericordi, aeternoque ac omnipotenti Creatori, per Iesum Christum ἱετρυγὰ μείριτυν ἡμῶν, in sancto Spiritu, (in **QVO** Sumus, Vivimus, & Mouemur) gratiæ agantur immortales, quòd tam homines, quàm cuncta animata reliqua, largo adeò ac vario victu, hic obiter nunc adumbrato, à nemineq; satis usque huc, quod equidem sciam, explicato, aut perpenso, ali ac conseruari voluerit. Idem pater misericordiarum, Deusq; veritatis, omnis boni fons, & author, pabulū quoq; animarum nostrarum, in hac mundi planè arundinea, nec non cecutiente senectā, nobis clementissimè incorruptum atque illibatum tueri, nobisq; in se confidentibus sacrum septenariū largiri dignetur, ad sui æterni ac sacrosancti nominis gloriam, omniumq; saluandorum salutem, per & propter Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

O. Π. P.

Kk 4

Ex

Ex Dino Bernhardo.

Vnguentum preciosum primum.

- I. **V**illissimæ sunt species de quibus conficitur : & magna earum copia intra nostros hortulos poterit inueniri, Peccata enim nostra plātata in conscientijs nostris, quorum immensitas præ multitudine numerari non potest, sunt species eius. Ipsa igitur in mortariolo poenitię, macerationis pistillo contusa, & respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, & in aheni disciplinæ cocta, vnguentum exhibent preciosum & acceptum pedibus Saluatoris,

Vnguentum preciosus alterum.

- II. **I**n cuius compositione prioris conspersio est vilis pendenda: eius species sunt de cœlesti Paradyso allatę, & in terris, liorū hominū nequeūt inueniri: virtutes enim diuinitus collatę, & in mortariolo pectoris, pistillo diligentissimæ meditationis cōtrita, & exaltationis oleo superfusę, suffuso igne iustitię, & humilitatis aheni decoctę, faciunt vnguentum & odore & virtute admirabile, quod solum super caput Domini recumbentis possit effundi, & exhiberi reuerentię Maiestatis.

Vnguentum preciosissimum tertium.

- III. **H**oc est pietatis, & est super omnia aromata, morbis omnibus & periculis salutare, quodq; nulli vnquā pesti inuenitur inefficax: Vniuersę miserię, tam animarum, quàm corporū, oculo pietatis inspectę, species eius sunt: istę ergo in mortariolo largitatis, dulcedinis pistillo confractę, & delinitę charitatis oleo, succensę cōpassionis igne, & in aheni perseuerantię despumata, vnguentū faciunt ipsis etiam Angelis admirandum. Hoc toti corpori Christi debet impendi.

OCCASIO CO-

ROLLARII OECONOMI-

ci nunc hic annexi.



QUONIAM, Candide Lector, ordo paginarum ac distributio materiarum nunc quidem pro nostro instituto propositarum, tam Lectorem, quam Typographum perturbare potuisset, si res pro sua diuersitate, ubertate, & inaequali usu, confuse & disproportionabiliter fuissent exhibitae: necessitas & ratio ordinis, lectorisq; commodum flagitare videbantur, ut, quantum fieri posset dilucida natura conueniens, & grata rerum simplicium in hac adumbratione utaq; ac ceu proportio à me obseruaretur. At verò ne ordini ac voluntati paucorum seruaturus, rerum in vita communium utilium simul & voluptuosarum, cum proximi incommodo atq; molestia praeirem: appendices saltem, imò argumenta & indices tantum materiarum breui adij-

COROLLARIUM.

ciendarũ superioribus penuarijs utiles & iocundos pariter, attexere visum fuit, ne etiam hoc loco vel proximi ingrata egestati, vel grata recreationi uspiã defuisse viderer. Quare qui expetit, & meliora nescit, suis locis appropriatis singula adaptabit, ut hortẽsia prima, secunda & tertiã classi, quã de sustentatione vitæ per semina fructus & plantas est: sicq; porro de alijs. Cui verò istud Philosophorũ, et aliorum proborũ æconomicorũ studium displicet, feliciori Minerva utiliora his substituat, nosq; & alios illis erudiat, quò in tanta omnium virtualiũ caritate, nec non tristi rerũ perturbatione sæpius in vita recurrente, non solũ victui necessaria, sed etiã reficientia voluptuosa quædã adipiscamur: utrumq; cũ sapientũ sapientiss. à Deo petentes, ne paupertate, ad mendicationes aut furtiva adacti, nec diuitijs affluentes ac faciat, datorem illorum bonorum haud rectè agnoscamus, aut securi contemnamus. Idq; omne ad ipsius almi Creatoris laudem, et nostram omniumq; alendorũ salutem, Amen.

CAPVT PRIMVM EST
de hortensibus.

Priora autem quinque Corollarij capita hortensia seu ad Georgica, tria priora penuaria, seu tres vitæ sustentationes pertinent.

Adversus vredinem, per cancos tres crematos in arbutis.

I.

Item adversus tempestates, per rubetam nouo fictili in medio segetum obrutam.

II.

Contra formicas, per lupinum cum fratribus tritum, & circum linitum. Plinius ad aues à segete arcendas sic vtitur.

III.

Contra rubiginem, per palearum fumum, si frigus ver-
no sit tempore.

III.

Vt fructus quamuis figuram exterius præ se ferant, per figuratum internè typum aliquem ligneum vel alium inclusum & deligatum, ad iustum maturitatis vsque tempus.

V.

Plantæ pulcherrimæ compositio, per diuersa semina in caprillum sterus intrusa, pingui fimo oblitum, scrobe profunda sepulta, superiniectione laramine, & oportunè rigata.

VI.

Lactucæ odore nascentur, si cum se, citrij ante sationem semina macerentur.

VII.

CAPVT II.

I.

Per artem naturæ æmulam multa quasi miraculosè fieri posse, vt flores & fructus temporius adducere: si tempore anticipato circiter Octobris calcem, inter fictilia vasa ferantur, in terram cribro succretam, admixto stercore bis in die calida foueantur aqua, & si tempestas vel pluuia erit, in contactam inferantur domum, nec noctu sub dio relinquuntur, soli quotidie exponendo. Hoc non vni sed omnibus ferè conuenit simplicibus &c.

II.

Cucumeres & cucurbitas valdè præmaturas habebimus, si vere nondum ineunte, semen inplantetur in locum subactum, & crebris irrigationibus excultum, scrobibus effosis vas frangatur, & labro tenus abdatur, donec summæ terræ coëquetur, & luxuriantibus adhuc virgultis sublatis, longè celerius fructus edent: non enim satis turò in hortis & subdialibus locis relinquuntur ob temporis sæuitiem, commodius autem cubicularibus rhedis confitæ in occultis & specularibus munitis locis immorantur, vt sic hyemis rigor arceatur.

III.

Fructus & flores maturiores omnes habiturus, maximè rosam, post vindemiam plantabis, seres & putabis.

III.

Lilia vt vicissim flores pariant, serantur bulbi, alij duodecim, alij decem, octo, vel quatuor digitorum altitudine.

V.

Ficus præcoces & maturiores habebimus, si columbaecum sterco, oleum & piper indideris & linieris. Vel:

Truncus fici scarificandus, quo lacte turget, nam vno humore affluente, reliquus agiliter concoquitur.

VI.

Cerasa præcocia facit calx radicibus admota.
De quibus & alijs omnibus proximè vberius.

Iam

CAPVT III.

IAm diximus quomodo præcoces fructus & præcociſſimos efficiamus; nunc ſuperest, vt ſerotinos doceamus, quos efficere à contrarijs diſce, vt quæ prius calefaciebas, nunc refrigera.

Cucumeres & fructus omnes
ſerotinos efficere.

Semina in æſtate plantabis, lætamine circum aggerata, ſic frigori maxime obſtabunt, nec ab eo necabuntur. Vel apud puteum ſerantur, & iam tempeſtiuos in puteos dimitte, ac ſuprà rectè operi, ne ſolventiq; noxam exiccando deſerant.

Sic quæ edimus æſtate fragra, ſi hyemali vel verno optamuſ tempore, cum candicant, nec exacto purpuræ colore rutilant, cum folijs in arundines immittimus, pingui oppletas ore lætamine, & obruimus, ſi tempore quoq; rubefcant cupimus, ſoli oſtendimus.

At ſi quam voles ficum ſerotinam facere, cum erunt iam minuti groſſuli eos decutito: ſic alterum edens fructum in hyemem differt ſeram maturitatem, dum modò tempus ſuſſecturum partui ſuperſit, & generare aliàs poſſit.

Ceraſa ſi tardiora quærimus, in vindemijs horum ſurculum in ceraſum inferimus mala producentem, quæ ab ingrato, inſigni; amarore, amarendulas dicimus. Si hoc ter quateruè denuò effeceris, fructus dabit ſerotinos, & ſi nimio

Ll 3 tunc

I.

II.

III.

III.

tunc acremento respuuntur. priores oblita succos, nunc acidulo sapore iucundiora euadēt &c. Sic diuersi flores, fructusq; diuersis anni temporibus impartitur Deus, quibus pro voto vtāre.

Quomodo fructus exos & enucleatus euadat.

V. **S**I inferendis furculis, vel viuis radicibus medullam auriscalpio vel osseo abstuleris cultro, fructū exossem ac sine ligneis nucleorum putaminibus proditurum. Naturali enim spiritu omne alimentum viuentis, quasi quādam anima per trunci medullam, veluti per siphonem hauritur &c.

Nux tenella & sine putamine.

VI. **P**ERfectæ iam nucis vtrinq; frangantur carinæ, vt integer nucleus quadripartito distinctus, & lignea intercurrente membrana distrahatur, illæsa carne, sic vellere, papyro, vel virigineis folijs obuolue, ne à formicis nudus erodatur & tenellos dabit fructus. Vel arborem quoq; penitus perforans, duras & masculas nuces, friabiles facies &c. Africanus.

VII. Sic de auellana nuce, & amygdala, antequā florem produxerit, ablaqueatis radicibus, per dies aliquot calida infundetur aqua, & teneras dabunt nuces, vt nudum nucleum, & friabilem testam afferat, vt non putamine, sed verius integatur cute, adeo tenella, vt simul mandatur.

Fruſus

CAPVT IIIII.

Fructus dulciores, odoratiores & maiores, quānam fiant.

Nonnullæ sunt arbores, aquæ caudicis fissione, mutilationeq; aliqua subito aëris, aduenæq; calor intrusu pereunt: corruptione enim ad ima descendente, contabescunt, & exarescunt illic: sunt præterea multæ, quæ non solum plagam, sed caudicis fissionem, terebrationemq; sustinent, & ex pauciferis, multiferæ redduntur: uti punica, amygdala, malus, quibus maximè utimur: vulnerata enim meliorem suauiorēque deferunt fructum. Radice quatuor digitis vndiq; circumfossa, imā arboris partem terebrato, sic continuò defluet pituita, siue incoctus humor quo turgēt & dulciorem reddit, & citiùs poma matura defert, sed luto vel argilla plagam obtura. Vel: Palmitem crassiorem cædes, & in palmi altitudinē excauabis, mel super instillabis, & stramine, cratibus, imbricæ cæterisq; id genus integes: dum soles & aquas arcebis, cum planta vniuersum mel hauserit, aliud rursus infundes, & radicibus lotium affundes.

Fructus, flores suauiores & odoratiores.

Reddere, sic possumus, uti melopepones, cucumeres, cinaræ, medica citria, pyra, ut odoratiores euadant. Semina vel grana triduo mulso, lacte onillo, vel aqua vbi Sacharon eliquaueris, quod veteres præstare existimarunt, sunt maceranda & insolata ponenda, & maiorem fructus contrahent suauitatem.

Sivinum vel vuam odoratam facere iubes, aut vnguentarium, quæ multum redolet: sarmentū obruendū scindimus ac odoriferū omne coniicimus, vel vnguentum, quod volumus vuam olore, & aliquantulum maceretur eiusdem odoris aqua.

CAPVT V.

Fructus omnes augere.

I.

Vnde si eos voles, & maximè punica fieri maiora: fissi-
lis olla aqua plena circa radices obruatur, in ea flos cū
ramo sequaci flexu imponatur annexus, neue dimoneatur,
arctè ligetur: ollam in terram conijcies, & obteres circa ra-
mum, ne extrinsecus afflet spiritus &c.

II.

Si vis cucurbitam crassiore facere: semina è ventre le-
gas, & innerfo cacumine feras: si exilem, ex earum ceruice: si
latas, ex fundo.

Rosam facere cuiusvis co-
loris.

III.

Rosam viridem, luteam, vel caruleam reddes, si eius cau-
dicem iuxta radices findas, vel terebres, & fissuram, fora-
menue, quo visum tibi fuerit colore, impleas, verbi gratia,
arugine, si viridem rosam habere satagis: Indico lapide trito
vel lazuro, si caruleam: croco si luteā, & ita de reliquis. Tum
demum fissura est deliganda, & vt decet emplastranda, obtru-
randumque foramen, & contra externas iniurias armandū.

Florum & fructuum conditura.

III.

Ne tam celeriter eorum depereat gloria, coeliq̃ue im-
probis variantis motus tabefaciat, & exanimet, sic constan-
tes reddes contra tenorem algoris, æstusue. Plurimum ad
hoc confert loci situs. Fenestras ergo patentes Septentrioni
dirige: claudenda enim sunt, quæ ad Austrū vergunt &c. Plu-
ra in posterum, quæ ob instantes Nundinas, iam præcindere
oportet.

Poma

Poma in vigore diu maneant: item
confimiles fructus.

PRæcocia pyra, mala, cotonea, sed mustea spernenda, ficus tuberes, & zizipha cum suis frontibus legito, omnia immatura, non tamen percruda, caduca sunt separanda, vndiq; diligenter inspiciendo sintne integra, nec manibus quassentur, incisos eorum tenaces calida cures amburi pice, parū tangendo: inde canabi, stupauē inuoluendo, feruenti cera circum line, & circumlita melle demergantur, vt sint omnia submersa, operculatumq; vas pellicolato, & per annum viridia semper habebis: & sic omne pomum in melle seruari potest, quod in vetustatem reponitur.

Virides ficus, pruna & fructus similes, seruare docet Africanus: ex viridibus cucurbitis è lateribus eximito partes, quæ splenijs existunt similes, & ex cana velut loculos, & vaginas, inde in singulis, singulas ficus appones cum petiolis, & vt durabilius integræ sint allatæ quippe quæ diutius durent integræ, inde obturato, & vmbroso suspendito loco, ne ignis vel fumus inspiret.

Vas quoq; immarcescibiles sic habebis: si singulis fictilia vascula pensilia apposueris occlusa, infimo verò pertusa & imposito cespite pluuiâ, arcebis, muniens ne vel trunco mutuo rumpatur, vel alio munimine ambito.

Vt poma congelata ad suam redeant naturam.

POma congelata si in frigidam aquam demergantur, ad naturam suam redeunt, totaque illa glaciata concretio liquescit, ac resoluitur. Sic partes animantium frigore affectæ, modoue prorsus rigescant, substitq; sanguis aliquis, aqua gelida immersæ & subindè rigatæ, sensim calescunt. Autor Leuinus Lemnius.

V.

VI.

VII.

VIII.

CAPVT VI.

De vinis eorumque cura.

Vino acido mederi.

Suprà ad 4.
penuarium
appendix.

I.

Vino quod acorem conceperit medetur ollula aquæ bonæ plena vt tradit Tarentinus, modò operta sit diligenter, & in dolium vini demergatur. Post triduum enim si prittinum robur resumpserit, aqua obolebit, vinum perplacebit.

Vinum viciatum reparare.

II.

Vinum viciatum reparabis, si in aliud dolium illud transfundas, quod prius derafum & à fecibus deterfum fuerit, nec non decocto valido foliorum lauri, myrti, horminij hortensis, quæ nostra est orualla, iuglandis aut rad: ireos, vel baccarum iuniperi, probè ac diligenter elotum, vbi in vsum voles depromere, colorem, odorem, ac saporem sanè quàm gratum exhibebit.

Liquores à putredine vindicare.

III.

Oleum vino vel alterius generis liquori super infusum, præpedit ne vapescat, aut corrumpatur. Nam omnes halitus qui putredinem inferre possent, vnà cum exterrimo aëre, veluti quodam tectorio, excludit.

Ex debili vino generosum facere, &
ex turbido clarum.

III.

EX vino debili sic facies generosum: accipe foliorum cal-
litrichi & feminis apij ac fœniculi, quantum potest ma-
nus capere, & dolio immitte. Si turbidum erit sic clarū
reddes

reddes: sume sex aut septem albumina ouorum, quæ vino in-
iecta baculo diligenter moue & coagita. Ex secretis periti cu-
iusdam & diuitis ænophylacis Aureliani.

Vinum corruptum & pingue emendare.

Corruptum vinum pingue & pendulum restauratur, in-
fuso lacte bubulo modicè falso. Lemnius.

V.

Vinum fœtidum & corruptum emendare.

Vinum fœtidum & corruptum emendatur, si pro vasis
magnitudine iusta portio mundi tritici ex sacculo in eo
suspendatur & exinde retrahatur. Piætorius.

VI.

An mustum aquam habeat: Aquam à vino discernere.

Si volueris experiri, an musto remixta sit aqua, onum im-
ponito: si statim descendit, aquosum est: sin contra, purū:
alij poma idem efficiūt. Sanguis gallinæ galli siccatus, pul-
ueratus, & vino aquæ diluto mixtus aquā supernatare cogit.
Præterea si vini in dolio feruentis impetum frangere
voles, minimam casei particulam in illud projice,
vel immitte videbis rem mirā. Georg:

VII.

Valla Placentinus.

Mm 2

DE

CAPVT VII.

DE CARNIBVS ET VARIIS
domesticalibus, voluptuosis si-
mul & vtilibus.

Edu lia à putredine vindicare.

*Ad quintum
penuarium
appendix, ad
victum du-
rabilem &
salubrem po-
tissimum re-
quisita.*

I.

IN præseruandis edulijis, si sal, acetum, aqua vitæ vel salugo ad id oportuna, defuerint, puluis cymini aut carui, vt vocant, præsentaneo erit auxilio, si illo defricentur, & recõdantur. Proderit etiam, mel sed non ita efficaciter. Aestate etiam milio imposita à putredine conseruantur carnes.

Suillam & ceruinam

II.

SI clauus ex ære chalcitide conflatus, suillis, ceruinisq; carnibus infigatur, eas à putredine illibatas stiptica exiccandi facultate diu conseruat, Plutarcho autore. Langius.

Carnes coctæ quomodo vene-
natæ euadant.

III.
Abstine.
O. N.

SI carnes quæuis, dum adhuc calent, inter duas patinas suffocentur, & mantili nequid exhalet inuoluantur, venenatorum naturam subeunt. Eadem etiam mala adferunt morticinæ carnes esitatz: nec non eorum animalium quæ à venenatis, aut rabidis bestiis icta vel demorsa fuerunt, aut fulmine tacta interierunt. Lemnius.

Oua absq; gallina incubari.

III.

TRadunt Aristoteles & Auicenna, ex orbiculari, breuiq; ouo marem gigni & excludi: ex oblongo verò & acuto, fœminam. Si autem voles oua incubari absq; gallina, repido fimo illa sepeli, ita vt turbinatior pars sursum vergat, quintoq; vel sexto quoq; die, nouum substitue fimum.

DE

CAPVT VIII. DE PISCIBVS EO- rumque captura.

Piscium agmina ad se allicere.

Sivtica & pentaphyllon teratur cū succo semper viui, seu saizoi, & ex eo manus inungantur, proijciaturque magna in aquam piscosam, missæ manus in eam, piscium agmina ad se allicient. Idem fiet si in piscatoriam fiscellam, vel fagenam, aut reticulum imponantur huiusmodi miscellanea.

Vt pisces turmatim retia sequantur.

Pisces turmatim sectabuntur rete hisce miscellaneis comitarum, semine scilicet rosæ, cum seminibus sinapi & pede mustelæ.

Viranda sunt oua barbatuli piscis: nam si largiùs fuman-
tur, adeò venenata sunt, vt magnum minentur periculum.
Lemnius.

Piscium mors.

Pisces qui semen hyoscyami ederint non multo post tem-
pore moriuntur. Itaque pisces hisce capti, & iam attoni-
ti, aut quàm citissimè exenterentur, aut antidoto hyoscy-
amo medenti coquantur, aut penitus abijciantur.

Alia secretiora piscaturæ artificia ingeniosa & libera pri-
uatim reservata. qualia in aulis Saxonis & Hassiacis obser-
uauit hic omnibus ingratis forsitan & sannionibus tene-
re prostituere displicet, &c.

*Quoque su-
pra ad quin-
tum penuar.
additamenta
utilia & io-
cunda.*

L

II.

III.

III.

V.

CAPVT IX.
DE AVIBVS ET AVCVPIO.

Aues ad quampiam arborem
congregare.

- I. **V**iscum quercinum sylphio coniunctum, & ad arborem quampiam cum hirundinis ala suspensum, aues ad se congregare fertur.

Ne alites fata semina attingant.

- II. **A**dversus improbitatem alitum sparsa semina depascendum, coctum allium, ne posthac renasci possit, mirum in modum prodesse fertur, si illis proijciatur: nam quæ denorabunt, manu capientur. Alia in eam rem auxilia multa, leges in Mizaldi hortorum secretis.

Vt carnes volatilium tenerescant.

- III. **F**icus arbor vaporem adeò acutum & incisivum spirat, ut carnem gallinæ in ea suspensam maturet, coctumque perfacilem reddat. Plutarch. & Aristoph. IDEM continget, si sublatis ex volatilibus pennis aut detracta pelle ex animalibus, illas in tritici acervo, vnum alterumue diem diligenter conspeliueris.

Aucupia alia.

- Narrantur.* **V**ariæ narrantur artes & instrumenta Astronomica, quibus capiuntur, & in vnum locum coguntur aues, quæ proximè plenius adscribentur.

CAPVT X.

DE VENATIONE.

Cervos in vnum locum congregare.

*Suprà ad pen-
nuariũ quin-
tum.*

CVM volueris alicuius nemoris cervos congregare in vnum locum, fac è cupro, ascendente prima facie Leonis, imaginem cerui, quasi coeuntis cum cerua, & dum illam facis, & formas, dic: Ligo & cōstringo omnes cervos, qui sunt in isto nemore, per hanc imaginem, & ubi sepulta fuerit, ad eam omnes conueniant & non recedant. Deinde sepelias in medio nemoris & miraberis effectum. Ex manu scripto Ptolomæi commentariolo de imaginibus, quæ alijs iudican, da & probanda relinquo.

I

Lepores in vnum locum congregare.

SVECUS hyoscyami cum sanguine iuuenis leporis mistus, & in leporina pelle confusus, fertur omnes lepores congregare, qui fuerint in eo tractu ubi sepultus iacuerit: non secus quàm matrix canis, alios canes. Ex vetustissimo quodam commentario.

II

Vt omnes canes conticescant.

SI in sinistra manu habueris cor caninum, in cuius centro sit defixus dens canis, te præsentē, omnes canes conticescant: maximè si vtrumque sit ex nigro cane acceptum, quod pro vero & comperto traditum volunt.

III

CAPVT XI.
DE EQVIS.

Cum œconomiz, (maximè verò agriculturæ, ad vitæ sustentationem vnicè requisitæ,) sine equis institui nequeant, etiam illorum meminisse oportet.

Equos agiles ac tractabiles reddere.

I.

A iunt equorum soleas factas ex ferro, quo aliquis occisus fuit, equos agiles reddere. Et si ex eodem morsus ephippiorum concinnentur, tractabiles & obsequiosi fiunt, etiam si rebelles essent, morosive ac mordaces. Rhafis & Albertus.

Ne lædantur equi, dum ferreas accipiunt soleas.

II.

*Auricula
muris.*

III.

*Dysuria e-
quorum.*

Pilosella quouis modo equis administrata, hoc illis adfert præsidij, ne lædi possint dum ferreas soleas à fabro recipiunt. Hinc à nonnullis clauorū herba nuncupatur. Diosc. Ononis decoctum, yrinam iumentorum illicò promouet, si impedita fuerit vel suppressa.

Equi anhelosi curatio.

III.

E quorum asthma & spirandi difficultas curabitur, insertapectori radícula eius herbæ, quam veterinarij consiliginem vocant: Aut radice eiusdem naribus, auriculisue impacta: si quidem has in partes omnis morbi vis, noxiumque virus elicitur. Author Pelagonius Mulomedicus. Sunt qui vires easdem tribuant radiculis Ellebori nigri.

V.

Vt equi infatigabiles fiant ad cursum.

L vporum dêtes maximi, equis adalligati, infatigabilem cursum illis conciliare traduntur. Plinius. Alij de radice ostrutij varia referunt, quæ proximè.

CAPVT XII.

DE VESTIMENTIS.

CUm vestitus quoque ad vitæ conseruationem pernecessarius sit, de vestitu durabiliore cogitandum, videlicet quisnam & vter durabilior, & ex qua materia, vt vrsi corium, vel alcis corium pro diuitibus: at pro pauperibus, *Ein wircken gewächster Kittel*. Item coriaceæ vestes.

I.
Luxuria circa vestitum nocua.

Sic etiam Indicorum simplicium, aromatūq; preciosorū abusus potius, quàm vsus coercendus, vt rebus sic stantibus, domi natis cum gratiarū actione, ceu presentissimis & salubrioribus corporibus nostræ temperaturæ antidotis (cuiq; enim naturæ propinquiora & familiariora, etiam salubriora existunt, vt ex multiuga rerū sympathia & antipathia apertissimè constat) gratis perfruamur, relictis & reseruatīs exoticis illis, pro principum ac magnatum aulis, &c.

II.
Itemque aromaticum non semper necessarium.

Nn

Quæ

III.
*Lanificij &
monetæ cura.*

QUæ duo certè haud leue, imò maximum ad leuandam rerum caritatem, & precia illorum imminuenda subsidium exhibebunt, præsertim si lana nostras, in patria seruetur, vnà cum moneta præstantiore.

VESTES A TINEIS inoffensas custodire.

III.

Citrium pomū scrinijs impositū, vestiariâ suppellectilem à tineis inoffensam custodit. Quod etiâ præstat ex syn-cero arietis sepo candela, ijsdē scrinijs tenui linteolo inserta.

VESTES A TINEIS VINDI- care, & res alias.

V.

Scribunt M. Varro, & Cato, quòd si amurcam ad medium scoxeris, & ex ea fundū, angulosq; ac pedes arcæ inunxeris, vbi aruerit, vestes, aut res alias in ea conditas à tineis vindicabis.

VI.

Vt calcei fiant penè incorruptibiles.

Albertus tradit ad compendium rei familiaris calceos optimos, & penè dixerim incorruptibiles fieri ex corio asinino, ea parte tergi, qua clitellas seu onera baiulare solet asinus.

VII.
Detritueret.

Sicut per vigilas vestitus, ita in somno & omni meliori quiete lectorū vsus requiritur, qui cum propter plumas valde caras vbique haberi nequeant: nunc alia paratu facilia necessitas excogitat, vt si stramina desint, & fœnum, aliaque his cognata, pro delicatoribus & ægris præsertim, in itinationibus & belligerationibus, lecti parentur, expilosis arundinum fructibus deplumatis, vulgò roßfolben, & sunt vt *ἰν πόν-
τισσιν*, ita & molles lecti: vel si quis habeat, pellis vrsina sufficiet.

De

CAPVT XIII.

De comparcendis lignis,
Holsparfunst.

QVoniam tam ad panis pisturā, quàm ad salis, & cereuisiæ, omniumque penè victualium cocturam, pro vitæ conseruatione, animantibus omnibus pariter necessaria est ignis luculentia, & ad hanc lignorum vsus: Operæ precium fore duxi, cum illius domesticæ reipenuria plurimis locis homines vrgeat, etiam in hac parte inopiæ illorum succurrere.

At hisce meditationibus iam occupato in mentem venit priuilegium, illis tribus honestis ciuibus Argentinensibus *ξύλοτεχνίου* assertoribus, ab Imperatore largitum: quare cum illis super hac re prius deliberandum fuit. Etsi forsan alij etiam modi, aliæque ad ignes materiæ, præter ligna, monstrabūtur, Deo iuuante: alibi enim terrā, &

Nn 2 cespites

cespites, alibi stipulas vrunt, & stramina, nec non abiectos calceos, & iumentorum sterquilinia foetentia, alibi alia: de quibus, sicuti & de artificiosa fornacum extructio-
ne, itemq; de singulari lignorum sectione posthac: Nobis nunc hæc sequentia culi-
naria sufficiant.

I. Caprifici cauliculi, vnà cū bubulis car-
nibus elixati, magno lignorum compen-
dio, eas celeriter coqui adigunt.

II. Cochlearia ex ficulneo ligno facta hoc
habēt peculiare, quòd carnes ad celerem
coctionem adigunt, si elixationi earū sæ-
piùs admoueātur, vel cū illis vna elixetur.

III. Quod & alicuius vitri fragmēto multi
adscribunt, de experientia, sed aiunt vitrū
illud debere esse conflatum ex cinere fœ-
ni, vel filicis.

III. Alij nucem moscharam incoquunt. Et alia complura,
tām circa ignis, quām coquendorū artificiosos modos, non
cōtemnenda proximè adijcientur aperte, *συνέγους καὶ συμ-
βόλους* fidelibus, Indicem enim potius, quām opus, adumbra-
tioni subijcere nunc volui.

CAPVT XIII.

DE PARSIMONIA OECO-
nomiarum nutrice.

TAm sacra, quàm prophana doctissimi-
morum ac prudentum monumenta,
hincinde almæ frugalitatis, ceu domesti-
cæ matris, alumnæque laudes, encomiaq;
nobis præcinunt atque sanctè commen-
dant. De cuius infinitis, innumerisque ad
rei familiaris felicem proficuaq; admi-
nistrationem, vtilitatibus, declamatiun-
culam iam institueram, ad doctum aliquem
eloquentiorem prouocandum, quò tan-
ti boni præconium graphicè diserteque
depictum, œconomijs mortaliū ob ocu-
los poneret acutè contemplandum, atq;
gnauiter imitadū. At hæc sicuti & alia plu-
ra, nunc instituta, saltem adumbrationis
ratio, legesque haud admiserunt, præter-
quàm quòd exemplar fortè ultra cōpen

dij decus in maius creuisset. Quare, quemadmodum in omnibus hac vice factum, etiam hoc ultimo nunc capite, paucissime de hac tota virtute regulę quasi, encomiaque sacra & prophana attingentur, quibus ad illam maximi vsus virtutem, excolendam atque colendam inuitati, Dei nutu œconomijs nostris felicius, fideliusque præsimus.

*Marc. 8.
Ioan. 6.*

Sic autem ipse Archiœconomus omnipotēs nobis præcipit: colligite quæ super- fuerunt fragmenta, ne quid pereat, &c.

Proverb. 5.

Item Salomon Prouerb. 5. Fontes tui deriuentur foràs, sed tu Dominus illorum maneto &c.

Item: Non FVR TVM facies, sed hæc ex Sacris nunc satis sint, proximè enim Dei voluntate plura.

Quan-

Quantū ad prophana, omniū ferè Philosophorū & doctorum libri his frugalitatis præceptis referti sunt, vt videre est in Ethicis monumentis omnibus.

Sic Aristoteles, sic plurimi alij Græci, sic Cicero exclamat in paradoxis: O Dij immortales, nō intelligūt homines, QVAM MAGNUM VECTIGAL SIT PARSIMONIA, &c. Et possessio quæ suis se viribus sustinet longè profectò melior est, maiori possessione, quæ plus ad sese tutandam requirit.

Sic Seneca ex Catone: E M A S nō quod OPVS, sed quod NECESSE. Et notæ sunt Græcæ admonitiones:

Σώματα πολλὰ τρέφει, ἢ δώματα πολλὰ ἀνεγείρει,
ὡς πῦρ, ἢ ὅμιον ἐστὶν ἐτοιμοτάτη.

*Aedificare domos, et corpora pascere multa,
Ad paupertatem proximus est aditus.*

Item illud Hesiodi:

Εἰ γὰρ κέρη καὶ μικρὸν ἐπὶ μικρὸν καταβῆο,
καὶ θ' ἄμα τοῦθ' ἐδ' εἰς τάχα κέρ μέγα καὶ τὸ γένοιτο.

*Adde parum paruo, paruo super adde pusillū,
Fiet & hoc magnum, sepe si feceris illud.*

Sic intemperantiam grauitè accusat scriptura sancta: Ebriosi non possidebunt regnum cœlorum: De qua notum est illud Germanicum. Wir menschen fressen ons arm/franck/vnd verdämpft.

Sed hæc nunc quoque, pro adumbratione saltem perficiēdi adhuc operis, tam ad necessitatem, quàm recreationem hominum sufficiant: In laudem Dei Creatoris omnipotentis, & omnium nostrum salutem semper-
uiuam, Amen.

FINIS.

ARGV.

ARGVMENTVM CVM

140

Indice locuplete

AD finem iam iam properante, ac deficiente vni-
uersa rerum creatura, vires, virtutesq; omnes,
cum ætate simul indies remittunt: atq; ita de-
crescentibus, in omni bono rebus mortalium,
crescēteq; econtra hominum malitia atq; pec-
catis, etiam pœnæ diuinæ, præsertim publicæ tantoperè mul-
tiplicantur, vt non solum pestes quasi continuæ, morbiq; alij
inuisitatissimi: nec non bella horrenda, eaq; ferè vniuersalia:
verum etiam sterilitates crebræ, famesq; (& quidem in me-
diocri rerum copia) inauditæ ac insperatæ, sibi manum quasi
porrigant mutuam. Histot ac tantis malis, medicinam ido-
neam & quidem antidotum geminam, sacram nimirum seu
spiritualem & externam, naturalē, causæ scilicet ac effectui
respondentem quærere, necessitas ceruicibus nostris incum-
bens coëgit. Hincq; occasio vtriusq; anchoræ famis, puta spi-
ritualis ac naturalis, orta est. Sicut & de pestis cura vtraq; in
altero tractatu: tandemq; de bellorum causis, tertio scili-
cet Dei flagello publico, eadem methodo posthac
agetur, cooperante Deo, cui laus & glo-
ria in æternum, Amen.

I.
*Tria Dei fla-
gella extre-
ma.*

II.
*Antidota an-
titrimastiga.*



OO INDEX

INDEX SPECIALIS

contentorum in hoc.

In prolegomenis.

F Amemori esse miserum.

Homines ne fame interirent, absurdissima
& præternaturalia quæq; edisse, ceu cadaue-
ra, liberos, finumq; & similia.

Precatio ad Christum de utroq; cibo, spi-
rituali & corporali.

Parænesis ad lectorem Christianū, in qua
difficultas præsentis materie, hætenus minus
tractata ab alijs ostenditur.

Item privilegium Cæsareum de cohercen-
do abusu eiusdem.

Obtestatio ad alios Medicos hodie cele-
briores, ut hæc studia propter Rempublicam
& pauperum indigentiam adiuvent.

Parem esse cibi potusq; salubris in corpo-
rum nutritione necessitatem.

Præfa-

Prefatio ad Imperatorem & status Christianos, de tribus flagellis Dei publicis, ac universalibus, fame, peste, & bello.

In prefatione.

1

De causis illarum publicarum pœnarum diuinarum, puta peccatis & sceleribus hominum, illorumq; emendatione.

1

Tàm cibum & potũ, quàm medicamenta domestica Deum non ex uno atque altero, sed ex pluribus medijs misericorditer monstrasse, paucis tamen id expendentibus.

2

Obiectionum Epicurearum & Ironicarũ confutationes: nempe quòd hac victus & medicinarum ratio inusitatior: ubi quòd hac non opulentis, sed famelicis scribantur: ubi & de inuentione frumenti prima, & de arte panificia & molitoria, & quomodo prisci glandibus sint nutriti, nec uni etati Deũ omnia contulisse beneficia.

4.5.6

Refutatur, hunc victum nouum, non equè salubrem esse, nec hic pro pisce serpentem exhiberi.

7

INDEX SPECIALIS

III.

Hanc victus & medicina rationem non valde laboriosam, aut aequè sumptuosam esse demonstratur. 8

III.

Has σιτοτέχνης & ποτοτέχνης, item ἐπιπορίων meditationes Medicum dogmaticum nō dedecere: ubi simul de excusatione imperfecti adhuc operis, & hortatoribus ad eiusdem murationem, ob urgentem necessitatem. 9. 10

Item de effectu caritatis rerum, nempe cacochymia & morbis epidemialibus inde prognatis. 10

Hunc laborem non pro uno anno, sed extra rerum caritatem etiam semper utilem fore, tam pro hominibus quàm pro iumentis, ac insperata fame futura. 11

Vnde hunc laborem pijs magistratibus gratum, eorumq; subditis necessarium, iure remunerandum. 12. 13

Regulæ in hoc victu, & ἐπιπορίοις observandæ.

I.

In Canonibus
Σιτοποτοτέχ-
νίας ἡ ἐπιπο-
ρίσσις.

Quod cibi potusq; & medicina ex fructibus primo tēpore in usum sumenda, ne propter

pter sui humiditatem corrumpantur: Reliqui
sicciore reponendi: Illam verò humidiorum
putrefactionem arte precauere posse. 14

De cibis durabilioribus, semel et bis coctis,
ubi & de cibis famem sitimq; citò sedantibus,
tàm nauticis quàm domesticis. 15

In fame, æqualis ratio saturandorum cor-
porum habenda, ac nutriendorum: unde soli-
diora requiruntur. & torrida, quæ famelicita-
men, laborantes præsertim, possunt euincere:
quodq; semina illa cerealia, vel pultis forma,
vel pollinis, farina misceri queant. 15 & 16

Diligentiam summã tàm in pistura, quàm
coctura panis requiri, quod optima etiam fa-
rina malè preparando corrumpatur. 16

In penuria furnorum & lignorum, quomo-
do cibi sub cinerib; in bellis mariq; fiant. Ubi
de his qui farinam crudam comedunt. Item
qui sub ephippijs panes parant, Item de forna-
cibus ac furnis extemporaneis, Item curruli-
bus. 17

Homines paulatim ad illos minùs vsitatos

II.

III.

III.

V.

VI.

VII.

cibos assuefaciendos, ne ex ijs infirmentur. 18

Si quauis de causa panes fieri nequeant, tūm ex ijsdē materijs, iuscula, pulmenta largissima, citò parari poterūt, ex pauca dosi multū nutrientia salubriter: praesertim si talia polenta, ex bis cocto, vel exiccato etiam pane parentur, vel ex vetustis caseis, vel Hippace, quo victu plurimum comparci posset: Sic ex piscibus torridis, ut salpa & ex oce. 19

VIII.

I. Vini.
Succedanea
victuum.

Panes medicati ac aromatizati, penuriam vini & plenioris cereuisia rectè pensare possunt, cū plenior potus semper haberi nequeat, & ne ipsa etiam cruda aqua ne quicquam bibenti noceat. 20

IX.

II. Aromatū

Aromata cariora pauco vino vel aqua macerata, leniterq; cocta, et optimè tecta, maiorem eorūdem copiā facile supplere possunt, farina nimirum subacta, ut sine sumptu sic panes aromatici & vinosi fiant, ubi et de succedaneis aromatum, ex nostratibus calidioribus simplicibus Acoro, Iride & similibus. 20

Hanc

CONTENTORVM IN HOC.

Hanc victus rationem, in meliorum affluentia, utilissimè in usum agrorum, & saginam pecudum transferri, ubi simul de coronatione diuina totius anni, alio tempore alia affatim producentis.

21

De facili satiatione, & plantatione materiarum huius penuarij, quod pleraque semel seminata, ultra hominis memoriam permanent, etiam sine cultura: ubi & de opulentiorum cura aliqua.

21

De correctione panum, ciborum & potuum, si vel sapore, vel colore offendant, vel aromate aliquo, vel vino aliquo, vel saccharo, vel alia mundiore preparatione.

23

De molendinorum generibus varijs, artificialibus, ingeniosis, minusq; simul sumptuosos, aut laboriosos.

23

Tandem de distributione huius ΣΥΝΟΤΕΧΝΙΑΣ in unam faciem eiusdem simplicis materiae.

29

143

X.

III. Vfus perpetui.

XI.

III. Satis spontanea.

XII.

V. Rectificatio ignobiliorum.

XIII.

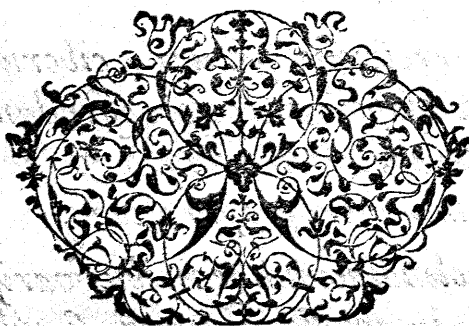
VI. Molendina artificiosa.

XIII.

INDEX SINGVLARIS

VII.
Ratio ordi-
nis.

*De ordine materi arũ huius ἀποστοτεχίας,
 ⁊ medicinarum domesticarum eiusdem, in
 septem penuaria digesto, secundum septem heb-
 doadis dies, atque sex mundi millenarios: nem-
 pè Primum cibi ⁊ c. ex seminibus. Secundũ ex
 fructibus. Tertiũ ex radicibus, herbis ⁊ aro-
 matis. Quartũ ex succis et liquoribus. Quin-
 tum ex carnibus, ⁊ his annexis. Sextũ
 ex inusitatioribus. Septimum ex
 cibis Spiritualibus,*



PRI-

PRIMUM PENVARIVM,

De conseruatione vitæ ex se-
minum generibus.

28

I. De secali seu farre, qui panis multiplex est, deq; eius salubri confectione atque vsu: Item de potibus ex eadem faragine, vbi breuiter de potulentis, & similibus liquidioribus esculentis ac medicamentis.

29

II. Extritico & similagine panes, potus, & medicamenta.

30

III. Exzea seu spelta.

31

IIII. Exhordeo.

32

V. Exaena: vbi tractatus de cereuisijs, & aquis hordeatis, eorumque auxilijs domesticis: vbi & collatio Paraceticorum medicamentorũ & nostrorum.

34-35

VI. Exfrumento Saraceno.

36

VII. Expisis.

37

VIII. Exciceribus.

38

IX. Expisis Italicis, orbis &c.

39

X. Exsmilacibus.

40

XI. Exfabis.

41

XII. Ex Aphace seu vi-

cijis. XIII. Exfrumento Indico seu Turcico.

42

XIIII. Extritico Indico seu Turcico. Quæ semina longè frugifera, & à tempestatibus securiora, optimè notanda.

43

XV. Exlentibus, eorumque vsu & correctione.

44

XVI. Ex milio, eoq; correcto.

45

XVII. Exoryza.

46

XVIII. Expanico & milio agresti.

47

XIX. Ex amylo.

48

XX. Ex lolio.

49

XXI. Ex seminibus simplicium: videlicet lacpapaue-

50

rinum, vinũ Alkekengi, aqua anisi &c.

51

XXII. Ex polline.

52

XXIII. Exfurfuribus. Vbi de tenui cereuisia, &c. & caponũ &c. anserũ sagina.

53-54

XXIIII. Ex siliquis cereuisiarijs.

54

XXV. Reseruati.

55

Pp ILPE-

I.

Cibi, potus,
& euaspisæ
ex seminibus.

II. PENVARIUM.

De conseruatione vitæ per cibum,
potum & medicamina ex
fructibus varijs.

II.
Cibi, potus,
& medica-
mina ex fru-
ctibus.

I. Expomis	55	XVI. Ex vuīs, vbi & de vi- nis varijs, naturalibus, & arte factis.	70
II. Expomis exoticis.	56	XVII. Ex vinaceis, Vbi ite- rum de lora.	71
III. Ex pyris, vbi & de potu pyrorum, lora & alijs.	57	XVIII. Ex passulis, dacty- lis, pineis, pistaceis.	72
III. Ex prunis syluestri- bus.	58	XIX. Ex myrtillis nostra- tibus.	73
V. Ex cerasorum varijs generibus.	59	XX. Ex mororum gene- ribus.	74
VI. Ex mespilis, sorbis, ci- tonijs. Vbi & de facili modo parandi vina aromatica & herbacea.	60	XXI. Ex spinetis fructi- bus.	75
VII. Ex amygdalis. Vbi de lacte amygdalino.	61	XXII. Ex iuniperis & lau- ris.	76
VIII. Ex castaneis.	62	XXIII. Ex sambuci fructi- bus.	77
IX. Ex inglandibus.	63	XXIII. Ex persicis pomis.	78
X. Ex auellanis.	64	XXV. Ex cucumeribus & cucurbitis.	79
XI. Ex glandibus, vbi & de laridi & bntyri promptua- rio, eorumque præstantia, at- que succedaneis.	65	XXVI. Ex xyloceratio seu filiqua.	ibid.
XII. Ex nucibus fagi.	66	XXVII. Ex fungis seu tu- beribus terræ, præsertim <i>Agaricis</i> , seu <i>Morchelen</i> .	80
XIII. Ex fructibus rosa- rum.	67		
XIII. Ex ficibus.	68		
XV. Ex prunis varijs.	69		

CONTENTORVM IN HOC.

III. PENVARIVM.

De sustentatione vitæ, ex herbis, radicibus & aromatibus, &c. 81

I. Ex aromatibus.	81	VI. Ex herbis ipsis varijs,	
II. Ex sale.	82	imò mille speciebus.	85
III. Ex radicibus varijs.	83	VII. Ex frondibus & folijs	
IIII. Ex reservatis.	84	arborum, &c.	86
V. Ex acoris, gladiolis,		VIII. Ex herbis exiccatis	
arundinibus, &c.	ibid.	& similibus, vt lupulis.	87

III.
Cibi, potus,
medicamen-
ta, ex herba-
ceis, &c.

IIII. PENVARIVM.

Sustentatio vitæ ex succis & liquoribus. 89

I. Ex vinis.	89	rum maluasia.	ibid.
II. Ex acetis	90	VIII. Ex vinis peregrinis.	
III. Ex cereuisijs.	91		97
IIII. Ex melle: vbi & tracta,		IX. Ex oleis varijs, Item	
tus de mulsis seu methis.		butyri vicarijs.	98
	93	X. Ex aquis sublimatis seu	
V. Ex Manna.	94	stillatitijs.	99
VI. Ex saccharis: vbi de vi-		XI. Ex fecibus vini, cere-	
nis saccharatis & claretis, a-		uisque.	100
lijsque medicatis potioni-	96	XII. Ex tartaro: vbi & de	
bus.		fontibus acidis artificialibus,	
VII. Ex vino sublimato		seu arte factis, &c.	102
seu stillatio: Item de rustico			

IIII.
Cibi, potus,
& euporista,
ex liquoribus.

INDEX SINGULARIS

V. PENVARIVM,

Sustentatio vitæ ex carnibus animantium, eorumq; recrementis, &c. 103

V.
Cibi, potus,
& euporista,
ex animan-
tibus.

I. Ex carnibus quadrupedum & volatiliū: De earum afferuatione, Item ferarū & auium captura. 103	chis, ostreis, &c. 105
II. Ex referuatis. 104	V. Ex ouis, deq; illorum custodia, ac procuranda copia. 106
III. Ex carnibus pisciū, de eorū captura ingeniosa. 104	VI. Ex lacte. 107
III. Ex reptilibus salubrioribus, vt ranis, testudinibus vtrisq; felibus, muribus, con-	VII. Ex caseis. 108
	VIII. Butyro, itemq; ferro, eiusq; vsu multiplici. 109
	IX. Ex equis, & similibus inusitatoribus. 110

VI. PENVARIVM,

Sustentatio vitæ, ex rebus minùs naturalibus, &c.

VI.
Cibi, potus,
& medica ex
alijs.

I. Ex corticibus &c. 112	bus. 114
II. Ex scobibus nostratiū lignorum, pro sagina potiùs suū, ex exoticis verò pro agris. 112	VII. Ex creta, quæ in Campania Gallia prouincia vberimè habetur. 114
III. Ex fructibus abietū, pinearum, & picearum. 113	VIII. Ex alijs absurdis, videlicet corijs, cadaueribus. 114
III. Ex cineribus arborū & fruticum. 113	IX. Postremò de aquis. 115
V. Ex glebis seu ipsa terra. 113	X. Fontana, &c. 116
VI. Ex furnis & lateribus. 118	XI. De cura famis externa. 118

VII. PE-

VII. PENVARIVM,

De Sacra cura famis Spiritualis
septiformi, &c. 120

Cum precatione & epilogo. 127

COROLLARIVM. 128

De alijs artibus domesticis,
vtilibus & iocundis.

I. Caput, de secretis hor- tensibus 129	piscatura. 134
II. Caput de iisdem. 130	IX. Caput, de auibus & aucupio. ibid.
III. Caput eadem tractat. ibid.	X. Caput, de venatione. 135
III. Caput de iisdem lo- quitur. 131	XI. Caput, de equis & hip patrice. ibid.
V. Caput, continet quo que Georgica ad tria priora penuaria pertinentia. 132	XII. Caput, de luxuria in vestitu. 136
VI. Caput, de vinorum cu- rationibus. ibid.	Item circa aromata & lani- ficia. 137
VII. Caput, de carnibus & edalijs. 133	XIII. Caput, de compar- cendis lignis. 138
VIII. Caput, de piscibus & piscatura. 134	XIII. Caput, de parfimo- nia. 140

F I N I S.

Agisw OEN d'ogw.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ, ΚΑΙ ΕΥΧΗ.

*Commoda quòd vitæ nobis alimenta dedisti,
Maxima debetur gratia Christe tibi.
Insuper oramus, qui corpora pascis, ut idem,
Cognitione tui pascere corda velis.
Sicut enim corpus potuq, ciboq, fouetur:
Sic animi vires, cœlica iussa fouent.
A M E N.*

Psalm. 34.

*Diuites eguerunt, & esurierunt: Inquiren-
tes autem DOMINUM, non indigebūt
omni bono.*

Psalm. 25.

*Quis est homo qui timet DOMINUM,
docebit eum in VIA, quam elegit.*

Prouerb:

Ενδία πάντα διδάσκει, &c.

Eurip:

Γενία δ' ἐ σοφίαν ἔλαχε &c.

Verg. 1. Georg.

————— Labor omnia vincit.

Improbis, ET DVRI VIRGENS IN REBUS EGESTAS.

*Vivitur exiguò melius, NATVRA BEATIS,
OMNIB. ESSE DEDIT, SI QVIS COGNOVERIT VTI.*

ΤΕΛΟΣ.

CORRIGENDA.

Quisquis hæc leges, si inter cudendum, ut sæpissimè evenire videmus, aliqua mutila immutataue conspexeris, festinanti id adscribas, candideque emendes. Alia obiter deprehensa sic restituito:

Pag. 55. 1. Alimentorum. Et ibid. 2. ad Glauconem, &c.

Pag. 68. possunt: si cum farina &c.

Pag. 77. ad margi. III. Euporista. ~~Hausfarney.~~

Pag. 80. Restant tamen adhuc mihi aliqui, dele triginta, &c.

Pag. 81. ex stipitibus, lege stirpibus.

Pag. 83. adhuc reservatis, lege usque huc, &c.

Pag. 128. serviturus, deest notationem rerum, &c.

Reliqua ipse pro eruditione pia, & candore bonos decem te, complebis. Vale.

Impressum Franckofurti Mœni, per Martinum Lechlerum Typographum, impensis ipsius Authoris.

*Cum speciali Privilegio Casareo
Decennali.*

*Anno per Iesum restituta salutis nostræ,
M. D. LXXIII.*